

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ БОШ ПРОКУРАТУРАСИ
АКАДЕМИЯСИ**

**“Иқтисодий жиноятларга ва жиноий даромадларни легаллаштиришга
қарши курашишни ташкил этиш” кафедраси**

**“Коррупцияга қарши кураш” йўналиши тингловчиси
РАХИМОВ РУСТАМЖОН ХАМИДОВИЧНИНГ**

**ЖИНОИЙ ФАОЛИЯТДАН ОЛИНГАН ДАРОМАДЛАРНИ
ЛЕГАЛЛАШТИРИШ ҲОЛАТЛАРИ БЎЙИЧА МОЛИЯВИЙ ТЕРГОВ
ЎТКАЗИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ
мавзусидаги**

МАГИСТРЛИК ДИССЕРТАЦИЯ ИШИ

Илмий раҳбар: М.А.Аминжонова (ю.ф.н.,
доцент)

Илмий маслаҳатчи: В.Каримов (ю.ф.д. проф)

Тошкент – 2022

Диссертациясининг қисқача аннотацияси

Магистрлик тадқиқот ишида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов ўтказиш тушунчаси, амалга ошириш тартиби, ҳуқуқий асослари, молиявий тергов ўтказиш тартиби бўйича айрим ҳуқуқшунослар фикрлари, айрим хорижий давлатларнинг молиявий тергов олиб боришга доир нормаларнинг қиёсий-ҳуқуқий, илмий-назарий таҳлиллари ёритилган.

Бундан ташқари, айрим хорижий мамлакатларнинг жиноят, жиноят-процессуал кодекслари, тезкор-қидирув фаолиятини тартибга солувчи қонунлари нормалари таҳлил қилинган ҳолда уларни миллий қонунчилигимизга имплементация қилиш борасида “Жиноят процессуал кодексига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги, “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисидаги қонунга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш” ҳақидаги қонунлар лойиҳаси тайёрлашни назарда тутди.

Тадқиқот натижасига кўра, миллий қонунчилигимизга ижобий тажрибани кенг жорий этиш, тезкор-қидирув фаолияти ва жиноят процессида молиявий терговни самарали ташкил этиш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Краткая аннотация диссертации

Магистерское исследование охватывает понятие финансового расследования по фактам легализации преступных доходов, процедуру, правовую базу, взгляды некоторых юристов по проведению финансового расследования, сравнительно-правовой, научно-теоретический анализ норм финансового расследования некоторых зарубежных стран.

Кроме того, планируется подготовить новые проекты законов «О внесении изменений и дополнений в Уголовно-процессуальный кодекс», «О внесении изменений и дополнений в Закон об оперативно-розыскной деятельности» о проведении финансовых расследований Уголовно-процессуального кодекса и закона об оперативно-розыскной деятельности

некоторых зарубежных стран и их реализации в нашем национальном законодательстве.

В результате исследования были выработаны предложения и рекомендации по широкому внедрению положительного опыта в национальное законодательство, эффективной организации оперативно-розыскных и финансовых расследований в уголовном судопроизводстве.

Brief abstract of the dissertation

The Master's research covers the concept of financial investigation into the facts of money laundering, the procedure, the legal framework, the views of some lawyers on conducting financial investigations, comparative legal, scientific and theoretical analysis of the norms of financial investigation in some foreign countries.

In addition, it is planned to prepare new draft laws "On amendments and additions to the Criminal Procedure Code", "On Amendments and additions to the Law on Operational Investigative Activities" on financial investigations of the Criminal Procedure Code and the Law on operational investigative Activities of some foreign countries and their implementation in our national legislation.

As a result of the study, proposals and recommendations were developed for the widespread introduction of positive experience into national legislation, effective organization of operational investigative and financial investigations in criminal proceedings.

МУНДАРИЖА

КИРИШ.....	3-12
------------	------

I БОБ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛУВЧИ ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН МОЛИЯВИЙ ТЕРГОВ ЎТКАЗИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

1.1-§. Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов тушунчаси, ҳуқуқий асослари ва шаклланиш босқичлари.....13-27

1.2.-§. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан молиявий тергов ўтказишга доир халқаро стандартлар.....28-41

II БОБ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛУВЧИ ОРГАНЛАР ТОМОНИДАН МОЛИЯВИЙ ТЕРГОВ ЎТКАЗИШ МЕХАНИЗМИ

2.1-§. Молиявий терговнинг тезкор–кидирув, терговга қадар текширув ва дастлабки тергов жараёнида тутган ўрни.....42-54

2.2-§. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан молиявий тергов ўтказишнинг ташкилий ва методик жиҳатлари.....55-76

III БОБ. ЖИНОИЙ ФАОЛИЯТДАН ОЛИНГАН ДАРОМАДЛАРНИ ЛЕГАЛЛАШТИРИШ ҲОЛАТЛАРИ БЎЙИЧА МОЛИЯВИЙ ТЕРГОВ ЎТКАЗИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

3.1-§. Молиявий тергов ўтказиш бўйича хорижий давлатлар тажрибаси.....77-90

3.2-§. Ўзбекистон Республикасида молиявий тергов ўтказишни такомиллаштириш масалалари.....91-97

ХУЛОСА.....	98-106
-------------	--------

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	107-112
---------------------------------------	---------

Иловалар.....	113-156
---------------	---------

КИРИШ

Магистрлик диссертацияси мавзусининг асосланиши ва унинг долзарблиги.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга навбатдаги Мурожаатномасида ислохотларга жиддий тўсқинлик қилаётган «яширин иқтисодиёт»га барҳам берилмас экан, соғлом рақобат ҳам, қулай инвестиция муҳити ҳам шаклланмаслигини таъкидлаб ўтди.¹

Дарҳақиқат, «яширин иқтисодиёт»нинг мамлакат иқтисодиётининг нормал фаолият юритишига салбий таъсирини эътибордан четда қолдириб бўлмайди. Мамлакатда иқтисодиётида хуфёна секторнинг мавжуд бўлиши ушбу муаммони ҳал этишга алоҳида ёндашувни талаб этади.

Жаҳон банки маълумотига кўра, 2019 йилда Ўзбекистонда яширин иқтисодиётнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши **52,1 фоиз**ни ташкил этган.

Шу ўринда ушбу кўрсаткичлар солиштириладиган бўлса, Марказий Осиё давлатларида, хусусан Тожикистонда яширин иқтисодиётнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши **40,7 фоиз**, Қозоғистонда **36,6 фоиз** ва Қирғизистонда **30,5 фоиз**га етган.

Яширин иқтисодиётнинг улуши жаҳон мамлакатлари, жумладан, Бразилияда 36,5 фоиз, Испанияда 21,7 фоиз, Италияда 19,5 фоиз, Кореяда 18,4 фоиз, Хитойда 14,5 фоиз, Германияда 10,2 фоиз, Буюк Британияда 9,6 фоиз, Австралияда 9,0 фоиз, Сингапурда 8,6 фоиз, Японияда 8,1 фоиз ва АҚШда 8,0 фоизни ташкил қилади.²

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, маълумотлар таҳлили Ўзбекистон иқтисодиётининг жадал равишда ўсиб бораётганидан далолат бермоқда.

Хусусан, Ўзбекистонда 2021 йилдаги **ялпи ички маҳсулот (ЯИМ)** ҳажми **734,6 триллион сўм**ни ташкил этиб, 2020 йилга нисбатан **7,4 фоиз**га ўсган, 2020 йилда бу кўрсаткич **580,2 триллион сўм**ни ташкил қилган.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Халқ сўзи, 2020 йил 25 январь, № 19 (7521).

² Интернет маълумоти: <https://mineconomy.uz/uz/info/3758>.

Шу жумладан, аҳоли жон бошига ҳисобланган ЯИМнинг ҳажми **21 миллион сўмга** етган. Бу эса 2020 йилгига қараганда **5,3 фоизга** кўпроқдир. Шунини қайд этиб ўтиш керакки, Жаҳон банки 2021 йилда Ўзбекистон иқтисодиёти **4,3 фоизга ўсишини** прогноз қилган эди.³

Иқтисодиётнинг жадал ривожланиши, тўлов тизимларининг такомиллашиши, молиявий тизимга янги технологияларнинг жорий этилиши ўз навбатида иқтисодий жиноятларни тергов қилишда бир қатор қийинчиликларни вужудга келтирмоқда.

Тадқиқотлар натижасига кўра жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш трансмилий хусусиятга эга эканлиги маълум бўлиб, жиноий йўл билан олинган даромадларни легаллаштириш учун «жозибадорлик» индекси юқори бўлган давлатларга жиноий даромадларнинг катта миқдордаги оқими кириб келиши кузатилган.

Шу ўринда, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотининг яширин иқтисодиёт бўйича тайёрланган ҳисоботида таъкидланишича, иқтисодий жиноятларнинг тарқалиш даражаси яширин иқтисодиётнинг масштабига бевосита таъсир кўрсатади, бу эса ўз навбатида нафақат алоҳида бир давлатнинг истисодиёти учун хавф солмай, жаҳон ҳамжимиятининг иқтисодий-молиявий барқарорлигини ҳам издан чиқаради.

Шу сабабли жиноий фаолиятдан олинган даромадни легаллаштириш бугунги кунда халқаро характердаги жиноятга айланди.

Замонавий ахборот-коммуникация технологияларининг жадал ривожланиши, халқаро пул ўтказмалари тизимининг такомиллашаётгани, виртуал пулларнинг пайдо бўлиши каби омиллар ушбу турдаги жиноятларни халқаро миқёсда ҳам долзарб муаммога айлантормоқда.

Бу эса ўз навбатида, бундай жиноятларга қарши курашда халқаро ҳамкорликни ривожлантиришни, бу соҳадаги хорижий тажрибани ўрганиш, миллий қонунчиликни такомиллаштиришни тақозо этади.

³ Интернет маълумоти: <https://daryo.uz/k/2022/01/27/ozbekistonda-yalpi-ichki-mahsulot-hajmi-2021-yilda-74-foizga-osdi/>

Бу муаммо ушбу турдаги жиноятлар содир этилишининг ошиб бораётгани, жиноятларнинг кўп эпизодлилиги, ижтимоий хавфининг юқорилиги, замонавий электрон технологиялардан фойдаланган ҳолда турли хил янги молиявий схемалар орқали содир этилаётгани, нафақат Ўзбекистон Республикаси, балки унинг ҳудудидан ташқарида ҳам содир этилиши ёхуд жиноий оқибатларнинг кенг масштабга эга эканлиги ва бошқа сабаблар билан боғлиқ.

Хусусан, Жиноий даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича Евроосиё гуруҳи томонидан 2021 йилда Ўзбекистоннинг жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин куролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизими ФАТФ стандартларига мувофиқлиги ўрганилди.

Эксперт-баҳоловчилар томонидан ўрганиш натижаларига бўйича расмийлаштирилган ҳисоботга кўра, Ўзбекистон Республикасида жиноий фаолиятдан олинган даромадлар бўйича асосий жиноятлар тоифаси орасида фирибгарлик, ўғрилик, талончилик, коррупция, порахўрлик ва наркотик моддаларининг ноқонуний муомалага киритилиши устунлик қилади.⁴

Бироқ жиноий даромадларни легаллаштириш жиноятлари аксарият ҳолларда иқтисодий ва коррупцион жиноятлар бўйича фош этилган бўлиб, солиқ тўловларини тўлашдан қасддан бўйин товлаш, савдо қоидаларини бузиш жиноятларининг **31,4 фоизида**, коррупцияга оид жиноятлар бўйича **33,1 фоизида** аниқланган.

Аксинча, хавф даражаси ўта юқори бўлган фирибгарлик жиноятлари бўйича жиноий даромадларни легаллаштириш ҳолатларини аниқлаш **19,8 фоиз**, ўғрилик, босқинчилик ҳамда талончилик жиноятлари бўйича эса **6,5 фоизни** ташкил этиб, жиноий даромадларни легаллаштириш ҳолатларини ўз вақтида аниқлаш борасида етарли чоралар кўрилмаётганлиги баён этилган.

⁴ Отчет взаимной оценки Республики Узбекистан. Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма. 74-96 б.

Идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар таҳлили шуни кўрсатдики, тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритилгунга қадар ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг саъй-ҳаракатлари содир этилган жиноятлар оқибатида етказилган мулкӣ зарарнинг ўрнини қоплашни таъминлашга қаратилган.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, жиноят натижасида етказилган моддий зарар ва жиноий йўл билан олинган даромад ҳар доим ҳам бир хил тушунчалар эмас. Масалан, ноқонуний гиёҳванд моддалар савдоси, ноқонуний қурол савдоси, ноқонуний миграцияни ташкил этиш, жинсий эксплуатация каби жиноятлар, қоида тариқасида, мулкӣ зарар етказиш билан боғлиқ эмас, балки жиноий даромадларни келтириб чиқаради.

Ўзбекистонда мол-мулкни мусодара қилишни ҳуқуқий тартибга солишнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, экспертлар моддий зарар етказиш билан боғлиқ бўлмаган жиноятлар, жиноятлар содир этиш воситалари ва уларга тенг миқдордаги мол-мулкни давлат даромадига ўтказиш учун мусодара қилиш жиноятчиликка қарши кураш соҳасидаги давлат сиёсатини амалга оширишнинг мақсади ва механизми эмас деган хулосага келишган.⁵

Статистик маълумотларга кўра, 2016-2020 йилларда жиноятлар оқибатида етказилган мулкӣ зарар миқдори **8 трлн. 625 млрд. сўмни** (811 млн. АҚШ доллари) ташкил этган, шундан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлари бўйича аниқланган мулкӣ зарар **1 трлн. 848 млрд. сўмни** (173,8 млн. АҚШ доллари), шундан жиноий даромадлар эса **651 млрд. сўмни** (61,2 млн. АҚШ) долларини ташкил этган.⁶

Экспертлар фикрига кўра, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан етказилган зарарнинг **80-90 фоизи** тергов ва суд жараёнида ундирилиши таъминланган бўлсада, улар берилган процессуал ваколатлардан мулкни аниқлаш ва хатлаш учун фойдаланиб келишлари, аммо ҳуқуқий тартибга солишнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда,

⁵ Отчет взаимной оценки Республики Узбекистан. Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма. 96-97 б.

⁶ Ўша жойда. 97 б.

уларнинг саъй-ҳаракатлари кўпроқ жиноий даромадларни мусодара қилиш ўрнига, жиноятлардан етказилган мулкый зарарни қоплашни таъминлашга қаратилгани таъкидланган.⁷

Бу камчилик авваламбор иқтисодий, коррупцион жиноятлар бўйича ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан «молиявий тергов» олиб боришнинг тўғри йўлга қўйилмагани, айрим ҳолларда бу тушунчадан хабардорликнинг мавжуд эмаслиги оқибатида юзга келаётганлигини кўриш мумкин.

Шу сабабли жиноят ишлари юзасидан самарали «молиявий тергов»ни олиб бориш бир неча омилларга эга бўлиб, булар: аниқ вазият, текширув олиб бораётган мутахассиснинг билими ва кўникмасидир.

Шу билан бирга, ушбу тушунчани ўрганишда назарий билимлар муҳим ўрин эгаллайди. Афсуски, ҳозирги кунда «молиявий тергов» тўғрисидаги назарий тушунчалар, қоидаларнинг ишлаб чиқилмаганлиги иқтисодий жиноятларга қарши курашиш соҳасидаги ягона сиёсатни амалга оширишда муайян қийинчиликлар туғдиради.

Шу ўринда, назаримизча биринчи ўринда ушбу муаммо - «молиявий тергов» атамаси билан боғлиқ.

Шунингдек, тезкор-қидирув фаолиятини, тергов ўтказишни тартибга солувчи қонун ҳужжатларида жиноий фаолиятдан олинган даромадлар, умуман жиноят натижасида олинган, қўлга киритилган пул маблағлари ва бошқа мол-мулкни қидириб топиш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг вазифаларидан бири сифатида кўрсатилмагани терговга қадар текширув, суриштирув ҳамда терговни амалга оширувчи органлар томонидан жиноят натижасида олинган пул маблағлари ва бошқа мол-мулкни аниқлашда сарадорликнинг таъминланмаслигига олиб келиб, фақатгина жиноят ишлари бўйича етказилган зарарни аниқлаш ва ундириш билан чекланиб қолаётганини кўрсатмоқда.

⁷ Қаранг: Ўша жойда 97-101 б.

Ўз навбатида, ушбу камчилик жиноятларнинг содир этилиш усуллари, пул маблағларини легаллаштириш механизмлари, жиноятларнинг масштаби жиноий гуруҳларнинг вазифаларини тўлиқ фош этилмаслигига сабаб бўлади.

Шу каби, жиноий йўл билан олинган, қўлган киритилган пул маблағлари ва бошқа мол-мулкларнинг аниқланмаслиги ва ноқонуний молиялаштириш манбаларининг ўз вақтида хатланмаслиги, жиноий гуруҳлар томонидан янги ёки ўхшаш жиноятларнинг содир этилишига замин яратади.

Тадқиқот объекти жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятларининг молиявий жиҳатларини ўрганиш билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар.

Шу ўринда, тадқиқот объекти ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, яъни терговга қадар текширув, тезкор-қидирув ва тергов фаолиятини амалга оширувчи органларнинг фаолият йўналишлари бўлиб, қуйидагиларда ўз аксини топади:

- давлат фойдасига ўтказилиши ва мусодара қилиниши мумкин бўлган жиноий фаолиятдан олинган даромадларни, терроризмни молиялаштириш учун мўлжалланган воситалар, жиноят нарсалари ва бошқа мол-мулкларни, шу жумладан уларга тенг қийматдаги мулкларни аниқлаш ҳамда кузатиб бориш;

- жиноят натижасида етказилган зарарни қоплаш;

- жиноий фаолиятни фош этиш, жиноий схема ва алоқаларни аниқлаш, шунингдек жиноят иштирокчиларини фош этиш;

- иш учун аҳамиятли бошқа ҳолатлар ва далилларни аниқлаш.

Юқоридагиларга кўра, тадқиқот объекти ушбу тезкор-қидирув ва тергов ҳаракатларини ўтказишга қаратилган ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг фаолиятидир.

Тадқиқот предмети жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлар юзасидан молиявий тергов олиб бориш, давлат фойдасига мусодара қилиниши мумкин бўлган жиноий фаолиятдан олинган

даромадларни, терроризмни молиялаштириш учун мўлжалланган воситалар, жиноят нарсалари ва бошқа мол-мулкларни, шу жумладан уларга тенг қийматдаги мулкларни аниқлаш ҳамда кузатиб бориш, жиноят натижасида етказилган зарарни қоплаш, жиноий фаолиятни фош этиш, жиноий схема ва алоқаларни аниқлашни тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, ҳуқуқни қўллаш амалиёти, халқаро стандартлар, талаблар, айрим хорижий давлатлар қонунчилиги, амалиёти, илмий-назарий қарашлар ва ҳуқуқий категориялар.

Тадқиқот мақсади ва вазифалари жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов ўтказишни такомиллаштириш борасида таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқиш ҳисобланади.

Белгиланган мақсадларга эришиш учун тадқиқот давомида қуйидаги вазифаларни амалга ошириш лозим бўлади:

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлари бўйича «молиявий тергов» тушунчасини ўрганиш;

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлари бўйича «молиявий тергов» ўтказиш тартиби, амалга ошириш усуллари таҳлил қилиш;

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлари бўйича «молиявий тергов» ўтказишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш йўллари ишлаб чиқиш;

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлари бўйича «молиявий тергов» ўтказиш борасидаги халқаро ташкилотларнинг тавсияларини ҳамда хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш ва таҳлил қилиш орқали уларни миллий қонунчиликка жорий этишга қаратилган тавсиялар ишлаб чиқиш.

Илмий янгилиги. Мазкур магистрлик диссертацияси жиноий даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов

тушунчаси, молиявий тергов ўтказиш тартиби ва усуллари мавзусидаги назарий ва амалий манбаларга асосланган дастлабки иш ҳисобланади.

Бундан ташқари, магистрлик диссертациясида молиявий тергов тушунчаси, ўзига хос хусусиятлари, иқтисодий жиноятлар, шу жумладан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлари бўйича ноқонуний олинган даромадларни аниқлаш, хатлаш ва мусодара қилиш чораларини кўриш борасидаги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг фаолияти ёритилган.

Мазкур тадқиқот ишида хорижий олимларнинг молиявий текширувлар назарияси ёритилган фикрлари таҳлил қилиниб, «молиявий тергов» атамасига таъриф берилган, молиявий терговни тартибга солиш соҳасидаги халқаро тажриба ва ушбу тушунчанинг миллий қонунчиликдаги ифодаси ёритиб берилган. Энг муҳими, молиявий терговни амалга оширишнинг долзарблиги, ўзига хос хусусияларидан келиб чиқиб, амалдаги қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифлар илғари сурилган.

Тадқиқот мавзуси бўйича адабиётлар шарҳ (таҳлил)и.

Мамлакатимизда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов ўтказиш тартиби, тушунчаси масалалари мустақил тадқиқот объекти сифатида ўрганилмаган. Бу тушунча халқаро стандартлар, илмий ёндашувлар асосида ўрганилаётган соҳа бўлгани сабабли бу борада халқаро ташкилотларнинг ҳужжатлари, умумий назарий манбалар, идоравий ва идоралараро норматив ҳужжатлар мавжуд.

Жумладан халқаро ҳужжатлар сифатида ФАТФ тавсиялари⁸, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш борасида мамлакатлар қонунчилигини баҳолаш натижалари,

⁸ БМТнинг «Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши Конвенцияси» Нью-Йорк. 15 ноябрь 2000 й. Руководство ФАТФ по финансовым расследованиям: оперативные вопросы. Июнь 2012 г. Париж. Рекомендации ФАТФ: Международные стандарты по противодействию отмыванию денег, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения. 2012 год февраль., МУМЦФМ., 2012.

У.У.Нигмаджанов ва Д.Д.Хамзаевларнинг илмий нашрлари⁹, миллий норматив ҳужжат сифатида соҳавий буйруқлар ҳамда идоралараро ҳужжатлар шулар жумласидандир.

Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов ўтказиш тартиби, тушунчаси МДХ мамлакатлари доирасида В. Теплов¹⁰, И.А. Лебедев¹¹, С.В. Ефимов¹², И.В. Медведев¹³, Н.А. Пименов¹⁴, Н.С. Стаканова, Т.Е. Татаровская¹⁵, А.Н. Бродунов¹⁶, Н.Н. Федотов¹⁷, Е.А. Кондратьева, А.Р. Горюновлар¹⁸ томонидан ўрганилган.

Хориж олимларидан George A. Manning¹⁹, Michael Levi²⁰, Peter Reuter²¹ лар ушбу соҳада тадқиқотлар олиб боришган.

Бироқ, юқорида номлари келтирилган олимларнинг илмий ишларида мавзунинг умумий ва махсус жиҳатлари ёритилган бўлса-да, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов ўтказиш тушунчаси яхлит шаклда ўрганилмаган.

Мазкур магистрлик диссертацияси жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов ўтказиш

⁹ У.У.Нигмаджанов, Д.Д.Хамзаев. «Обучение правохранителей вопросам проведения финансовых расследований – вопрос времени». Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси Ахборотномаси. 4 (40)., 2019.

¹⁰ В.Теплов Финансовое расследование, Litres., 2018., Москва.

¹¹ Лебедев И.А., Ефимов С.В. «Финансовые расследования: российская практика и зарубежный опыт». Статья Аудиторские ведомости. 2018. №10.

¹² Ефимов С.В. «Применение механизмов финансовых расследований в деятельности правоохранительных органов». Автореферат. Москва. 2011.

¹³ Медведев И.В. «Компьютерная криминалистика «форензика» и киберпреступность в России». Статья. Пролог, 2013.

¹⁴ Пименов Н.А. «Финансовые расследования: основные подходы». Статья. Вестник Финансовой Академии. 2003. №1 (25)

¹⁵ Стаканова Н.С., Татаровская Т.Е. «Концептуальные основы проведения финансовых расследований». Статья. Гуманитарный научный вестник. 2020. №2.

¹⁶ Ефимов С.В., Бродунов А.Н. «Механизмы финансовых расследований в отечественной практике». Статья. Экономика. №5 2015.

¹⁷ Федотов Н.Н. «Форензика - компьютерная криминалистика». Учебник. М.: Юридический мир. 2007.

¹⁸ Кондратьева Е.А., Горюнов А.Р. «К вопросу о выработке научного определения финансовых расследований». Статья. Вестник Финансовой Академии. 2003 № 1 (25).

¹⁹ George A. Manning. Financial Investigation and Forensic Accounting 3rd Edition. 2011. Taylor and Francis Group/ LLC. NW.

²⁰ Levi, M. & Reuter, P., (2013), Assessments of anti-money laundering and combating the financing of terrorism. (Chicago: American Bar Foundation).

²¹ Reuter, P., and E. M. Truman. 2004. Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering. Washington DC: Institute for International Economics.

тушунчаси, молиявий тергов ўтказиш тартиби, усулларига бағишланган миллий дастлабки илмий тадқиқот иши ҳисобланади.

Тадқиқотда қўлланилган методиканинг тавсифи. Тадқиқот олиб боришда қиёсий-ҳуқуқий, тарихий, тизимли-тузилмавий, мантиқий, аниқ социологик, илмий манбаларни комплекс тадқиқ этиш, индукция ва дедукция, статистик маълумотлар таҳлили каби усуллар қўлланилган.

Тадқиқот натижаларининг назарий ва амалий аҳамияти. Ушбу тадқиқот жинойӣ даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов ўтказиш тушунчаси, молиявий тергов ўтказиш тартиби, усулларини аниқлаш учун хизмат қилади. Тадқиқот иши молиявий тергов тушунчаси, ўтказиш тартиби ҳамда усулларининг назарий асослари, ўзига хос хусусиятлари, аҳамиятини ўрганишда фойдали кўрсатма бўлади.

Шунингдек, диссертацияни соҳадаги дастлабки илмий-назарий манба сифатида баҳолаб, унинг натижаларидан янги тадқиқотлар олиб боришда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот ишининг амалий аҳамияти ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятида иқтисодий жиноятларнинг молиявий жиҳатларини тўлиқ ўрганиш, жинойӣ фаолиятдан олинган даромадларнинг тўлиқ аниқланиши ва хатланиши, мусодара қилинишини таъминлаш, соҳа мутахассисларининг касбий тайёргарлигини оширишга, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тайёрлаш ҳамда уларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш жараёнига, қонунларни қўллаш амалиётини такомиллаштиришга хизмат қилади.

Иш тузилмасининг тавсифи. Магистрлик диссертация кириш, учта боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати ҳамда иловалардан иборат.

Диссертациянинг ҳажми 116 бетдан иборат.

I БОБ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛУВЧИ ОРГАНЛАР ФАОЛИЯТИДА МОЛИЯВИЙ ТЕРГОВ ЎТКАЗИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

1.1. Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов тушунчаси, ҳуқуқий асослари ва шаклланиш босқичлари

Сўнги йилларда «молиявий тергов» атамаси нафақат хорижий, балки миллий ҳуқуқни қўллаш тизимида ҳам тез-тез учрамоқда.

Хусусан, «молиявий тергов» атамаси **Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш бўйича молиявий чоралар ишлаб чиқувчи гуруҳ** (кейинги ўринларда — ФАТФ деб юритилади) ва унинг регионал гуруҳлари фаолиятида кенг қўлланилмоқда²².

ФАТФга аъзо давлатлар жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуролини молиялаштиришга қарши курашиш тизимининг халқаро стандартларга мувофиқлигини ўрганиш бўйича ўтказилаётган баҳолаш жараёнларида, тренинг ҳамда семинарларда миллий тузилмаларнинг мутахассислари, масъул ходдимлари «молиявий тергов» тушунчаси тўғрисида билим ва кўникмаларга эга бўлишмоқда.²³

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки **«молиявий тергов»** тушунчаси фанда тўлиқ ўрганилмаган, унга аниқ таъриф берилмаган бўлса, қонунчиликда ҳам меъёрий равишда белгиланмаган.

ФАТФ томонидан тавсияларнинг қайта кўриб чиқилишида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни

²² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 24 июлдаги “Ўзбекистон Республикасининг жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6252-сон Фармони., *Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.06.2021 й., 06/21/6252/0617-сон.*

²³ Теплов В. Финансовое расследование, Litres., 2018., Москва., 3-6 б.

молиялаштиришга қарши курашиш тизимининг амалий компонентларига алоҳида эътибор қаратилди.

Шу сабабли молиявий тергов тушунчасининг пайдо бўлиш тарихини жинойий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш билан ҳамоҳанг кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ.

Жинойий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш тушунчаси XX асрнинг 20-йилларида АҚШда пайдо бўлиб, Чикаго гангстери Альфонсе (Аль) Капоне фаолияти билан боғлиқ ҳисобланади.²⁴

АҚШ Конституциясига 1920 йилда киритилган 18-тузатишга кўра, ушбу модда ратификация қилинганидан бир йил ўтгач, спиртли ичимликларни ишлаб чиқариш, сотиш ва ташиш, уларни АҚШ ҳудудида ва унинг юрисдикциясидаги барча ҳудудларда истеъмол қилиш учун олиб кириш ва экспорт қилиш тақиқланган.²⁵

Мазкур қонуннинг амалга киритилиши аҳолининг ўрта синфи томонидан салбий қарши олинди, спиртли ичимликларни яширин ишлаб чиқарилиши, муомалага киритилиши ҳамда контрабандасининг пайдо бўлишига олиб келди. Оқибатда «қора бозорда» алкоғолли маҳсулотларнинг юқори нархлардаги савдоси авж олди.

Бу ноқонуний фаолият билан кўплаб ташкилотлар яшириш шуғуллана бошлашиб, миллион долларлаб фойда кўришиб, охир-оқибат коррупция, порахўрлик ва бандитизм²⁶ жиноятларининг содир этилиши мисли кўрилмаган даражада ошган.

Ўз навбатида, уюшган гуруҳлар, жинойий уюшмаларда олинган жинойий даромадларни қонуний муомалага киритиш, яъни ушбу маблағларни «тозалаш», «ювиш» эҳтиёжи вужудга келди.

²⁴ Шашкова А.В. Зарождение понятия «легализация» (отмывание) доходов, полученных преступным путем. Вестник МГИМО-Университета. 2011;(3(18)): 272 б. <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2011-3-18-272-274>

²⁵ Конституция Соединенных Штатов Америки. 1787 г. // <https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnstUS.htm>.

²⁶ Бандитизм – жиноят ҳуқуқида бу жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлиги асосларига тажовуз қиладиган энг хавфли жиноятлардан биридир. Корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга бошқа шахсларга ҳужум қилиш мақсадида қуролли тўдалар ташкил этишдан иборат, ёки шахслар, шунингдек бундай гуруҳга (тўдага) раҳбарлик қилиш ёки гуруҳда ёки у томонидан содир этилган ҳужумларда иштирок этиш. // Экономика и право: словарь-справочник. — М.: Вуз и школа. Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. 2004. 826 б.

Альфонсе (Аль) Капоне раҳбарлик қилган жиноий уюшма томонидан алкогольли маҳсулотларнинг ноқонуний муомаласидан олинган жиноий даромадлар кир ювиш фаолиятини амалга оширувчи корхоналар тизимидан тушган нақд пул тушумига қўшилиб, ноқонуний даромадларга қонуний тус бериш бошланди. Шу тариқа «**money-laundering**», яъни «**пул ювиш**» атамаси пайдо бўлди.

Кейинчалик, Аль Капоне қисматидан қочиш учун 1931 йилда АҚШда Мейер Лански ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар вазифасини бир мунча қийинлаштирди, яъни у солиқ тўловларини тўлашдан қасддан бўйин товлаш, ноқонуний даромадларини легаллаштириш учун банк сирини тартибга солувчи Швейцария қонунчилигидан фойдаланиш мақсадида 1934 йилда швейцария банкларидан бирини сотиб олди.

Шундан сўнг, М.Лански АҚШда қимор ўйинларини ташкил этиш, наркотик савдоси, фоҳишахона ташкил этиш, товламачилик ва бошқа жиноятлар орқали топган жиноий даромадларини ушбу банкка кирим қилган.

Бироқ, швейцария банкидаги ушбу пулларни қидириб топиш фақатгина солиқ идоралари учунгина эмас, балки М.Ланскига ҳам ушбу пуллардан фойдаланишда бир қатор қийинчиликларни туғдирди, сабаби пуллардан фойдаланиш учун уларнинг келиб чиқишига дастлаб қонуний тус бериш ва кейинчалик АҚШда фойдаланиш эҳтиёжи мавжуд эди.

Шу сабабли, 1937 йилда М.Лански Гаванадаги «Nacional» меҳмонхонаси казиносида бир нечта ўйин столлари учун франшиза сотиб олади. Сўнгра, 1930-1950 йилларда Кубадаги коррупцион тузумдан фойдаланиб, трансмиллий жиноий уюшма ташкил қилади.

Хусусан, АҚШдаги жиноий фаолиятдан олинган ноқонуний даромадлар, олдинроқ Швейцария банкига кирим қилинган маблағлар Гаванага ўтказилиб, казинолар ёрдамида легаллаштирилиб, гўёки киритилган хорижий сармоялардан олинган қонуний фойда кўринишида АҚШга қайтарилади.

Бироқ, **жиной даромадларни легаллаштириш**, ёки «пул ювиш» термини М.Лански томонидан ҳам ишлатилмаган, бу термин кейинчалик биринчи бор британиянинг «The Guardian» газетасида «**Уотергейт жанжали**» (Уотергейтский скандал) номи билан чоп этилган мақолада ишлатилди.²⁷

Ушбу атама АҚШ Призеденти Ричард Никсоннинг сайлов кўмитаси иштирокчилари томонидан сайлов компанияси тадбирларини молиялаштириш учун пул маблағларидан фойдаланиши натижасида пайдо бўлди.

Чунончи, Никсоннинг сайлов компанияси иштирокчилари Мексикага 200 минг АҚШ доллари миқдоридаги пулларни гўёки хайрия сифатида ўтказишиб, кейинчалик ушбу маблағларни Майамидаги фирма орқали АҚШга қайтаришган ва сайлов компанияси тадбирлари учун сарфлашган.

Ушбу маблағлар нафақат сайлов компаниясининг расмий тадбирларини молиялаштириш учун балки, демократлар партиясининг Вашингтондаги штаб-квартирасига овоз эшитиш воситаларини ўрнатиш ва партиясининг сайлов компанияси жараёнини эшитишни ташкил этиш харажатлари учун ҳам сарфланган.

Шундай қилиб, пул маблағларини легаллаштириш атамаси XX асрнинг 80-йилларида вужудга келган бўлиб, шундан эътиборан жиной фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятининг асосий йўналишларидан бирига айланди.

Шу тариқа, Ғарб малакатларида жиной фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятларини самарали тергов қилиш учун полиция бўлинмаларида «**молиявий тергов**» гуруҳлари ташкил этила бошланди. «**Молиявий тергов**» атамаси жиной даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш борасида фаолият олиб боровчи халқаро ташкилотлар луғатида фаол қўлланила бошланди²⁸.

²⁷ Safire W. Safire's New Political Dictionary. Random House. N.Y. 1993.

²⁸ Пименов Н.А. Финансовые расследования: основные подходы. Вестник Финансовой Академии. 2003. №1 (25). 29 б.

Ўз навбатида, ФАТФ томонидан ушбу йўналишдаги вазифалардан бири сифатида «молиявий тергов»ни самарали олиб бориш учун ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг функциялари, масъулияти, ваколатлари ва воситаларини кенгайтириш мақсадида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятига доир тавсияларни (30 ва 31-тавсиялар) кучайтириш белгиланди.

Натижада, ФАТФ тавсияларига ўзгартиришлар киритилиб, «**МОЛИЯВИЙ ТЕРГОВ**» атамаси пайдо бўлди ва бу атамага жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини ўрганиш сифатида таъриф берилди.²⁹

Молиявий терговнинг асосий мақсади жиноий фаолиятни амалга ошириш жараёнида пул маблағлари ва бошқа мол-мулклар ҳаракатини, уларнинг келиб чиқиш манбаси, қачон қўлга киритилганлиги ва жиноий фаолият билан боғлиқлигини аниқлаш ҳамда расмийлаштиришдан иборатлиги белгиланди.

Зеро жиноий фаолиятнинг масштабини аниқлаш, жиноий алоқалар ва гуруҳлар фаолиятини фош этиш, мусодара қилиниши лозим бўлган жиноий даромадларни, терроризмни молиялаштириш манбаларини кидириш, шунингдек жиноят содир этилганлигини исбот қилувчи бошқа далилларни топиш, тизим самарадорлигини таъминлашнинг асосидир.

ФАТФ тавсиялари турли кўринишдаги ҳуқуқ тизимлари, оилалари ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар учун молиявий терговни олиб боришда умумий раҳбарий кўрсатмалар ҳисобланади.

БМТ Хавфсизлик Кенгашининг 2005 йил 29 июлдаги мажлисида қабул қилинган 1617 (2005)-сон резолюцияда ҳам барча мамлакатларга ФАТФ тавсияларига риоя этишлари юзасидан тавсиялар берилган³⁰.

²⁹ Рекомендации ФАТФ: Международные стандарты по противодействию отмыванию денег, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения. 2012 год февраль., МУМЦФМ., 2012., 141 б.

³⁰ БМТ Хавфсизлик Кенгашининг 29.07.2005 йилдаги 1617 (2005)-сон резолюцияси. // <https://eurasiangroup.org/ru/un-security-council-resolutions>.

Натижада бугунги кунда ФАТФнинг янгиланган стандартларида молиявий тергов ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятининг асосий жиҳатларидан бири сифатида тан олинди³¹.

«Молиявий тергов» ўтказиш борасида миллий қонунчиликнинг ривожланиш бошқичларини ўрганадиган бўлсак, юқорида қайд этилган халқаро нормалар ва тавсиялардан келиб чиқиб, дастлаб Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 26 августдаги «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида»ги 660-П-сон-сонли Қонуни қабул қилинди.

Ушбу Қонун билан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасидаги муносабатлар тартибга солинди.

Қонунда жиноий фаолиятдан олинган даромадлар, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, пул маблағларини ёки бошқа мол-мулкни ишга солмай тўхтатиб қўйиш, операцияларни тўхтатиб қўйиш тушунчаларига таъриф берилди, ички назорат қоидалари, махсус ваколатли органи, унинг вазифалари ҳамда ваколатлари белгиланди.

Бундан ташқари, ушбу Қонун ижросини таъминлаш мақсадида пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи 16 та ташкилот ва касб эгалари учун ички назорат қоидалари тасдиқланиб, миждозларни лозим даражада текшириш, шубҳали операциялар бўйича хабар бериш каби асосий вазифаларни амалга ошириш механизмлари яратилди.

Мисол учун, «Тижорат банкларида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича

³¹ Руководство ФАТФ по финансовым расследованиям: оперативные вопросы., Июнь 2012 г., Париж. 11-14 б.

ички назорат Қоидалари» тижорат банкларида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш мақсадида ички назоратни ташкил қилиш ва амалга ошириш, пул маблағларини ёки бошқа мол-мулкни ишга солмай тўхтатиб қўйиш, ушбу мол-мулкдан фойдаланишга рухсат бериш ва операцияларини тиклаш тартибини белгилайди³².

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикасининг 2011 йил 13 ноябрдаги «Жиноий даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича Евросиё гуруҳи тўғрисидаги битимни (Москва, 2011 йил 16 июнь) ратификация қилиш ҳақида»ги ЎРҚ-307-сон Қонунининг қабул қилиниши ушбу соҳадаги халқаро стандартларнинг миллий қонунчиликка имплементация қилинишида катта аҳамият касб этди.

Зеро мазкур битимнинг ратификация қилиниши Ўзбекистонга жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш борасида битимда белгиланган мажбуриятларни бажариш вазифасини юклади.

Битим ижросини таъминлаш борасида, «Иқтисодий жиноятларга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш механизмлари такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги 2019 йил 15 январдаги ЎРҚ-516-сон Қонуни қабул қилиниб, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш тушунчаси янги таҳрирда баён этилиб, ЖКда берилган таърифга

³² Ўзбекистон Республикаси Марказий банки бошқаруви Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси хузуридаги иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаментининг 2017 йил 17 апрелдаги «Тижорат банкларида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича ички назорат қоидаларини тасдиқлаш ҳақида»ги Қарори. // [Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 27.12.2021 й., 10/21/2886-8/1201-сон](#).

мувофиқлаштирилди, махсус ваколатли давлат органининг ваколат доираси кенгайтирилди.

Хусусан, махсус ваколатли давлат органига жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисидаги қонунчилик талабларининг юридик ва жисмоний шахслар томонидан бажарилиши устидан назорат қилинишини таъминлаш, қонунчиликда белгиланган тартибда халқаро ва минтақавий ташкилотлар, чет давлатларнинг тегишли ваколатли органлари билан келишувлар тузиш ваколатлари берилди.

Бундан ташқари, тергов ва суд амалиётида йўл қўйилаётган камчиликларни бартараф этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми томонидан 2011 йил 11 февралда «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга оид ишлар бўйича суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида»ги 1-сон қарори қабул қилиниб, жиноий фаолиятдан олинган даромадлар тушунчаси берилди, қилмишни ЖКнинг 243-моддаси билан квалификация қилишнинг мезонлари ёритилди.

Кейинчалик мазкур Пленум қарорига Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2021 йил 10 июндаги 23-сонли қарорига асосан бир қатор ўзгартириш ҳамда қўшимчалар киритилди.

Хусусан, ФАТФ тавсияларидан келиб чиқиб, асосий жиноятлар тушунчасига таъриф берилиб, уларнинг тоифаси белгиланди.

Бундан ташқари, ФАТФнинг 15-Тавсиясига кўра, жиноий фаолиятдан олинган даромадлар қаторига крипто-активлар (крипто-валюта) ҳам киритилди.

Даромадларни легаллаштиришдан олинган мол-мулк жиноят предмети ҳисобланиши, жисмоний ёки юридик шахсга асосий жиноят оқибатида етказилган моддий зарар қопланганидан сўнг, мусодара қилиниши лозимлиги қайд этилди.

Амалдаги қонунчилик ҳужжатларини таҳлил қилиш орқали миллий қонунчилик тизимининг ривожланиш босқичлари, қай даражада халқаро стандартларга мувофиқлигига батафсилроқ тўхталиб ўтамиз.

Молиявий тергов олиб боришни тартибга солувчи асосий қонун ҳужжатларидан бири Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 25 декабрдаги ЎРҚ-344-сон «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги қонунининг қабул қилиниши ҳисобланди.

Зеро мазкур қонунда, халқаро стандартларда белгиланган «молиявий тергов» ўтказишнинг усулларида бири бўлган тезкор-қидирув тадбирларининг вазифалари, турлари, уларни ўтказиш тартиби, ТҚФни амалга оширувчи органлар доираси, уларнинг вазифлари белгиланди.

Ушбу тезкор-қидирув тадбирлари тайёрланаётган, содир этилаётган ёки содир этилган жиноятларни аниқлаш, олдини олиш, бартараф этиш, далилларни тўплашга қаратилган бўлиб, тўлиқ молиявий терговни амалга ошириш механизмларидан бири ҳисобланади.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, ТҚФ материаллари жиноят иши кўзғатиш учун асос бўлиши, жиноят иши ўз юритувида бўлган суриштирув, тергов органларига, прокурорга тергов ҳаракатларига тайёргарлик кўриш ва уларни ўтказиш учун тақдим этилиши, шунингдек бу материаллардан Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси (кейинги ўринларда ЖПК деб юритилади) нормаларига мувофиқ жиноят ишлари бўйича исбот қилишда фойдаланилиши мумкин.

Ўтказилган тезкор-қидирув тадбирлари натижалари ЖПКга мувофиқ текширилганидан ва баҳоланганидан сўнг далиллар сифатида эътироф этилиши мумкин, шу сабабли, молиявий тергов ўтказишнинг яна бир қонуний асосларидан бири Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси ҳисобланади.

Жумладан, Жиноят-процессуал кодексининг (кейинги ўринларда ЖПК деб юритилади) 22-моддасига асосан суриштирувчи, терговчи, прокурор ва

суд жиноят юз берганлигини, унинг содир этилишида ким айбдорлигини, шунингдек у билан боғлиқ барча ҳолатларни аниқлаши шарт.

Бу функциялар ЖПКнинг 87-моддасига асосан далиллар тергов ва суд ҳаракатларини юритиш - гумон қилинувчини, айбланувчини, судланувчини, гувоҳни, жабрланувчини, экспертни сўроқ қилиш, юзлаштириш, таниб олиш учун кўрсатиш, кўрсатувни ҳодиса рўй берган жойда текшириш, олиб қўйиш, тинтув, кўздан кечириш, экспертиза ва тафтиш тайинлаш ва бошқа тергов ҳаракатлари, шунингдек тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш йўли билан амалга оширилади.

«Молиявий тергов»нинг асосий элементи бу жиноят содир этилганлигини тасдиқловчи далилларни тўплаш ҳисобланиб, ЖПКда далилларни тўплаш ва мустаҳкамлашнинг процессуал тартиби белгиланган.

Шу билан бирга жиноий фаолиятдан олинган даромадлар, мол-мулкни аниқлаш ва мусодара қилиниши таъминлаш мақсадида хатлаш чораларини кўриш молиявий терговнинг асосий босқичларидан бири саналади.

Дарҳақиқат ЖПКнинг 203-212-моддаларига асосан бевосита жиноят содир этилишида фойдаланилган, жиноятга алоқадор бўлган нарсалар, ашёлар, маблағлар, пуллар ашёвий далиллар ёки жиноят қуроли деб эътироф этилиши, кейинчалик жиноий йўл билан орттирилган пуллар ва бошқа бойликлар суднинг ҳукмига биноан жиноят натижасида етказилган мулкий зарарни қоплашга ўтказилиши, мулкий зарар кўрган шахс аниқланмаган тақдирда, давлат фойдасига ўтказилиши белгиланган.

ЖПКнинг 290-моддаси асосан ашёвий далил сифатида эътироф этилган гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва фуқаровий жавобгарнинг мол-мулки хатланиши мумкин.

Шунингдек, ашёвий далиллар шикастланган ёки йўқолган бошқа барча ҳолларда уларнинг қиймати зарар келтириш натижасида келиб чиқадиган мажбуриятларга доир фуқаровий қонунчилик қоидаларига мувофиқ ундирилиши лозим.

Олий суд Пленумининг 2016 йил 27 декабрдаги «Жиноят натижасида етказилган мулккий зиённи қоплашга оид қонунчиликни қўллаш бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги 26-сонли қарорида эса келтирилган тушунтиришларга кўра, гумонланувчи ва айбланувчига тегишли, учинчи шахсларда бўлган мол-мулкка ҳам, башарти иш бўйича иш юритиш давомида ушбу мулк амалда гумонланувчи ёки айбланувчига тегишли деб ҳисоблашга етарли асослар бўлса, тақиб солиниши мумкин.³³

ЖПК номаларига асосан ашёвий далиллар, моддий қимматликлар ва бошқа мол-мулкни олиб қўйиш, сақлаш, сотиш, йўқ қилиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2010 йил 29 декабрда рўйхатдан 2174-сон билан рўйхатдан ўтказилган «Терговга қадар текширув, суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси давомида ашёвий далиллар, моддий қимматликлар ва бошқа мол-мулкни олиб қўйиш (қабул қилиш), ҳисобга олиш, сақлаш, бериш, сотиш, қайтариш, йўқ қилиб ташлаш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида»ги Қарорида белгиланган тартибга асосан амалга оширилади.³⁴

Молиявий тергов ўтказиш самарадорлигини ошириш, бу борада ваколатли органлар фаолиятини мувофиқлаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2016 йил 22 февралдаги «Жиноятчиликка қарши кураш, суриштирув, дастлабки тергов ва тезкор-қидирув фаолиятида қонун устуворлигини ҳамда шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини самарали таъминлаш тўғрисида»ги 129-сонли буйруғини алоҳилда таъкидлаш жоиз.

³³ Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленумининг 2016 йил 27 декабрдаги «Жиноят натижасида етказилган мулккий зиённи қоплашга оид қонунчиликни қўллаш бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги 26-сон қарори. // <http://old.lex.uz/docs/3115385>.

³⁴ Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2010 йил 29 декабрда рўйхатдан 2174-сон билан рўйхатдан ўтказилган «Терговга қадар текширув, суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси давомида ашёвий далиллар, моддий қимматликлар ва бошқа мол-мулкни олиб қўйиш (қабул қилиш), ҳисобга олиш, сақлаш, бериш, сотиш, қайтариш, йўқ қилиб ташлаш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида»ги Қарори. // *Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. 21.10.2021 й., 10/21/2174-2/0988-сон).*

Чунки ушбу соҳавий буйруқда молиявий тергов ўтказиш борасида конун ҳужжатларида белгиланган нормаларни қўллаш механизмлари ёритиб берилди.

Кейинчалик, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлари бўйича молиявий терговни амалга оширувчи ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолият самарадорлигини ошириш, ушбу йўналишда бир хил амалиётни шакллантириш мақсадида Бош прокурор, Ички ишлар вазири, Давлат хавфсизлик хизмати ва Давлат божхона қўмитаси раиси томонидан 2021 йил 20 майда «Тезкор-қидирув, терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов фаолиятини амалга ошириш жараёнида жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини ўрганиш тартиби тўғрисида»ги Қўшма кўрсатма тасдиқланди.

Кўрсатмада жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини мустаҳкамлаш, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, предикат жиноятлар ва терроризмни молиялаштириш билан боғлиқ ишларни фoш этиш ҳамда тергов қилиш самарадорлигини ошириш, далилларни тўплаш ва мустаҳкамлаш, жиноий даромадлар, молиялаштириш манбалари ва бошқа мулкларни кейинчалик мусодара қилиш учун аниқлаш ҳамда хатланиши тартибга солинди.

Бош прокурор, Давлат хавфсизлик хизмати раиси, Ички ишлар вазири ва Давлат божхона қўмитаси раисининг 2021 йил 29 октябрдаги қарори билан «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш ҳолатларини аниқлаш мақсадида параллел молиявий тергов ўтказиш тартиби тўғрисида»ги Низом тасдиқланди.

Ушбу Низомда тезкор-қидирув, терговга қадар текширув ва тергов ҳаракатлари давомида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ҳолатларини, уларга алоқадор шахсларни ҳамда мусодара қилинадиган мол-мулкни аниқлаш мақсадида параллел молиявий терговни ўтказиш тартиби белгиланди.

Шу ўринда, Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2021 йил 28 июнда «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-6252-сонли Фармоннинг қабул қилиниши миллий қонунчиликни янада такомиллаштириш, фаолият самарадорлигини таъминлашдаги муҳим босқич ҳисобланади.

Стратегияда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш соҳасида миллий даражада аниқланган таваккалчиликларни камайтириш, миллий тизимнинг халқаро ҳужжатларга мувофиқлигини, ФАТФ тавсияларининг миллий қонунчилик ҳужжатларига имплементация қилинишини, жиноятларнинг барвақт олди олиншини таъминлаш, давлат органлари фаолият самарадорлигини ошириш, халқаро ҳамкорликни кучайтириш, маълумотларнинг яхлит тизимини шакллантириш, соҳага жалб этилган давлат органлари ходимлари касб маҳоратини ошириш асосий йўналишлар сифатида белгиланди.

Фармонга асосан стратегияда белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида Йўл харитаси тасдиқланиб, миллий қонунчилик тизимини такомиллаштириш бўйича ишлаб чиқиши лозим бўлган қонун ҳамда норматив ҳужжатлар рўйхати шакллантирилди, фаолият самарадорлигини таъминлаш, кадрлар малакасини ошириш бўйича ташкилий чора-тадбирлар, ижро муддатлари ҳамда масъул ижрочилар белгиланди.

Фармон ижросини таъминлаш мақсадида 2021 йил 29 июнда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 402-сон Қарори қабул қилиниб, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш билан боғлиқ маълумотларни тақдим этиш тартиби тўғрисидаги Низом тасдиқланди.

Ушбу қарор билан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин

куролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорликни амалга ошириш, пул маблағлари ва бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлар томонидан юқоридаги жиноятларга қарши курашишда қонунчилик ҳужжатларига риоя этилиши устидан мониторинг ва назоратни ташкил этиш тўғрисидаги Низомлар тасдиқланди.

Ушбу Низомларнинг қабул қилиниши жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш борасидаги фаолият самарадорлигини оширишда муҳим механизм ҳисобланади.

Эътиборлиси, охириги йилларда Ўзбекистон Республикасида молиявий тергов тушунчаси, амалга ошириш тартибини белгилаш борасида самарали ишлар олиб борилмоқда.

Бу борада, халқаро экспертлар, хусусан жиноий даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича Евросиё гуруҳи (ЕОГ), БМТнинг наркотиклар ва жиноятчиликка қарши бошқармаси, Европада ҳамкорлик ва хавфсизлик ташкилоти экспертлари томонидан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш жиноятлари бўйича молиявий тергов олиб бориш тартиби, бу борада самарали идоралараро ҳамкорликни ўрнатиш мавзуларида бир қатор семинарлар, тренинглар ташкил этиб келинмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг жиноий даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизими 2021 йилнинг 14 июнь - 2 июль кунлари Жиноий даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича Евросиё гуруҳи эксперт-баҳоловчилари томонидан ўрганилиб, халқаро стандартларнинг миллий қонунчиликка имплементация қилиш, миллий қонунчилик асосларини такомиллаштириш, борасида самарали натижаларга эришилгани таъкидланди.

1.2. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан молиявий тергов ўтказишдаги халқаро стандартлар

Таъкидлаш жоизки, пул маблағларини легаллаштириш зарурияти иккита асосий мезондан келиб чиқади. Биринчиси, жиноий даромадларнинг изи ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг жиноятчига етаклаши мумкин. Иккинчиси, ҳуқуқбузар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг эътиборига тушса, ноқонуний равишда олинган капиталини йўқотиши мумкин.

Шунинг учун ҳам яширин фаолиятнинг бир қисми сифатида олинган маблағлар кўпинча чет элга ўтказилади, кейин эса халқаро тўлов тизимлари орқали қайта ўтказилади. Ушбу усуллар жиноий йўл билан олинган даромадлар келиб чиқишининг ҳақиқий манбаларини аниқлашни қийинлаштиради. Бошқача айтганда, капиталнинг хорижга ноқонуний чиқиб кетишини рағбатлантиришда иқтисодиётнинг яширин сектори катта рол ўйнайди.

Жиноий йўл билан олинган даромадларни легаллаштириш халқаро молиявий тизимлар учун жуда катта муаммо ҳисобланади. Охирги 10-15 йил ичида глобализация жараёнлари таъсирида молия тизими ҳам ўзгарди.

Шу билан бирга, бир томондан, глобаллашув бозор иқтисодиётининг шаклланишига ёрдам беради, бу эса турмуш даражасининг, мамлакатлар ўртасидаги хизматлар ҳажмининг ошишига, молия тизимининг ривожланишига, ишсизликнинг қисқаришига, товар айирбошлашнинг кенгайишига олиб келади.

Аммо, бошқа томондан, глобаллашув шароитида жиноятчилар учун ноқонуний фаолиятдан олинган даромадларни яшириш ва бу маблағларни қонунийлаштириш учун давлатлар чегараларидан ўтказишни осонлаштирди.

Жиноий мақсадларга эришиш учун тажовузорлар бошқа мамлакатлардаги банклар билан вакиллик муносабатларига эга бўлган банклардан фойдаланадилар. Кун давомида бир нечта мамлакатлардаги банк ҳисоб рақамлари орқали пул ўтиши мумкин. Банклар учун, масалан, офшор

зонадан олинган пул маблағлари ёки банк томонидан сотиб олинган мулкнинг ҳақиқий эгасини аниқлаш қийинлашмоқда.

Жиноий даромадларни легаллаштириш шунчалик кенг тарқалдики, у ҳар қандай давлат ва ҳатто дунёнинг алоҳида минтақалари учун молиявий ва иқтисодий зарбалар манбаи бўлиб хизмат қилиши мумкин. Шундай қилиб, Халқаро Валюта Жамғармасининг маълумотларига кўра, ҳар йили турли жиноятлар натижасида олинган жиноий даромадлар ҳажми жаҳон ялпи ички маҳсулотининг **2-5 фоизини** ташкил қилади.³⁵

Шу сабабли жаҳон ҳамжамияти томонидан жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш, жиноий йўл билан олинган даромадларни хатлаш, давлат фойдасига мусодара қилиш борасида қатъий чоралар кўриш зарурияти туғилди.

Авваламбор, жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашишнинг ҳуқуқий асосларини, пул маблағларини ноқонуний товар айланмасидан чиқариш, хатлаш ҳамда давлат фойдасига мусодара қилишнинг таъсирчан механизмларини яратиш лозим эди.

Шу сабабли, илк бор уюшган жиноятчиликка қарши кураш бўйича АҚШ Президент комиссияси томонидан «жиноий даромадларни легаллаштириш» - бу даромаднинг мавжудлигини, ноқонуний келиб чиқишини ёки ноқонуний ишлатилишини яширадиган ва ниҳоят, унинг қонуний келиб чиқиши бўйича ғояни яратишга қаратилган фаолият деб таъриф берилди.

Ушбу таъриф ўтган асрнинг 80-йилларида ўзининг қонуний асосини топди.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг «Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига қарши кураш тўғрисида»ги Конвенциясининг 1-моддасида «даромадлар» тўғридан-тўғри ёки билвосита

³⁵ The amounts and the effects of money laundering. Report of the Utrecht School of Economics for the Ministry of Finance of the Netherlands, February 16, 2006.-Б 5.

// https://www.maurizioturco.it/bddb/2006_02_16_the_amounts_and_.pdf.

қонунга мувофиқ жиноят содир этиш натижасида олинган ёки сотиб олинган ҳар қандай мулкни англантиши белгиланди.³⁶

Шунингдек ушбу Конвенцияда ҳар бир мамлакат, шунингдек, ўз ваколатли органларига кейинчалик мусодара қилиш мақсадида жиноий фаолиятдан олинган даромадлар, мол-мулк, маблағлар ёки бошқа нарсаларни аниқлаш, қидириш ва хатлаш ёки мусодара қилиш имконини бериш учун зарур бўлган чораларни кўриши лозимлиги белгиланди.

Ушбу моддада кўрсатилган чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадида ҳар бир мамлакат ўз ваколатли органларига банк, молиявий ёки тижорат ҳужжатларини тайёрлаш ёки олиб қўйиш тўғрисида кўрсатма бериш ҳуқуқини беради.

Ушбу нормалар «молиявий тергов» тушунчасини ўзида акс эттирган дастлабки стандартлар ҳисобланиб, кейинчалик бу атама бошқа халқаро тавсиялар ва ҳужжатларда янада кенгроқ баён этилди.

Европа Кенгашининг 1990 йилдаги «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, аниқлаш, олиб қўйиш ва мусодара қилиш ҳақида»ги Страсбург Конвенциясида ҳар бир мамлакат жиноий даромадлар, воситалар ёки даромад қийматига тенг бўлган миқдордаги мол-мулкни мусодара қилиш учун қонуний чораларни кўриши лозимлиги белгиланди.³⁷

Шунингдек мамлакатлар, уларнинг ваколатли органларига ноқонуний даромадлар, воситалар ва бошқа мол-мулкларни мусодара қилиш мақсадида банк, молия ва бошқа ҳужжатларга тақиқ қўйиш ҳуқуқи берилиши лозимлиги белгиланди.

Банк сирига ишора қилиниб, ушбу талабларни бажаришда бўйин товлашга йўл қўйилмайди.

Ушбу Конвенциянинг 4-моддасида ҳар бир мамлакат жиноий даромадларни аниқлаш ва қидириш ҳамда тегишли далилларни тўплашни

³⁶ Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг «Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига қарши кураш тўғрисида»ги Конвенцияси. 1988.

³⁷ Европа Кенгашининг «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, аниқлаш, олиб қўйиш ва мусодара қилиш ҳақида»ги Страсбург Конвенцияси. 1990.

осонлаштириш учун махсус тергов усулларидан фойдаланиш имконини берадиган қонунчилик ва бошқа зарур чораларни кўриш масаласини кўриб чиқиши, бу усуллар назорат қилиш, кузатувга олиш, телекоммуникациялар орқали алоқаларни эшитиб туриш, компютер тизимларига кириш ва муайян ҳужжатларни тайёрлаш бўйича қарорларни ўз ичига олиши мумкин.

Ушбу қоида «молиявий тергов» тушунчасини ўзида акс эттирган дастлабки халқаро стандарт ҳисобланади.

Европа Иттифоқи Кенгашининг 10.06.1991 йилдаги 91/308/ЕЕС-сон «Молиявий тизимлардан жиноий даромадларни легаллаштириш мақсадида фойдаланишни олдини олиш тўғрисида»ги директивасида молия ва кредит ташкилотларига шубҳали операцияларни аниқлаш, тўхтатиб туриш, бу ҳақдаги маълумотларни ваколатли органларга тақдим этиш борасида мажбуриятлар юкланди.

Хусусан, директиванинг 7-моддасида аъзо давлатлар кредит ва молия институтлари ваколатли органлар хабардор қилинмагунча жиноий даромадларни легаллаштириш билан боғлиқ бўлган ёки шубҳали бўлган операцияларни амалга оширмасликларини таъминлашлари белгиланди.

Шунингдек, ваколатли органлар ушбу операцияларни тўхтатиб туриш юзасидан кредит ва молия ташкилотларига кўрсатма юбориши мумкин.

Молия ва кредит ташкилотлари шубҳали операция тўғрисида ваколатли органга хабар берилганлигини мижоз ёки учинчи шахсларга ошкор қилмасликлари лозим.

БМТнинг «Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши» Конвенцияси жиноий фаолиятдан олинган даромадларни аниқлаш, хатлаш, мусодара қилиш, бу борада назорат ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг вазифаларини белгиловчи асосий халқаро ҳужжатлардан бири саналади.³⁸

Чунки Конвенцияда трансмиллий жиноятлар тоифаси, жиноий даромадлар, уларни хатлаш, олиб қўйиш, мусодара қилиш, жиноий

³⁸ БМТнинг «Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши» Конвенцияси. 2000. (Сборник международных договоров Республики Узбекистан, 2004 г., № 1). // <http://old.lex.uz/docs/1304566>.

фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш тушунчаларига таъриф берилди, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашишнинг чоралари белгиланди.

Чунончи, Конвенциянинг 2-моддасида жиноий фаолиятдан олинган даромадлар, мол-мулкни хатлаш, олиб қўйиш, мусодара қилиш, асосий жиноятлар тушунчаларига таъриф берилди, 6-моддасида ҳар бир давлат ўз ички қонунчилигининг асосий тамойилларига мувофиқ, қасдан содир этилган жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳаракатлари учун жиноий жавобгарлик белгилаши таъкидланиб, ушбу турдаги жиноятлар тоифаси белгиланди.³⁹

Конвенциянинг 7-моддасида молиявий тергов механизмлари сифатида қуйидагилар белгиланди:

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришнинг барча шакллари олдани олиш ва аниқлаш мақсадида банклар ва нобанк молия институтлари, шунингдек, зарур ҳолларда жиноий даромадларни легаллаштиришга алоҳида мойил бўлган бошқа органлар учун комплекс ички тартибга солиш ва назорат қилиш тартибини ўрнатиш, жиноий даромадларни легаллаштириш ва бундай миқдори идентификация қилиш тизими жорий этилиши, ушбу тизим ҳисобот бериш ва шубҳали операциялар тўғрисидаги маълумотларни тақдим этиш талабларига асосланиши лозим;

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашувчи маъмурий, тартибга солиш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва бошқа органлар (шу жумладан, ички қонунчиликка мувофиқ суд тизими) миллий ва халқаро даражада ҳамкорлик қилиш ва ахборот алмашиш имкониятига эга бўлишлари, шу мақсадда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришнинг мумкин бўлган ҳолатларига оид маълумотларни тўплаш, таҳлил қилиш ва тарқатиш бўйича миллий марказ сифатида фаолият юритувчи молиявий разведка бўлимини ташкил этиш.

³⁹ Ўша ерда.

Конвенциянинг 12-моддасида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни хатлаш, олиб қўйиш ва мусодара қилиш борасидаги стандартлар, яъни иштирокчи давлатлар ўзларининг ички ҳуқуқий тизимлари доирасида қуйидагиларни

- ушбу Конвенцияда назарда тутилган жиноятлардан олинган даромадлар ёки шу даромадлар қийматига мос келадиган мулк;

- жиноятларни содир этишда фойдаланилган ёки фойдаланиш учун мўлжалланган мулк, асбоб-ускуналар ёки бошқа воситаларни мусодара қилиш учун зарур бўлган чораларни кўришлари лозим.

Шу мақсадда иштирокчи-давлатлар юқорида баён этилган мол-мулкни аниқлаш, қидириш, олиб қўйиш учун зарур бўлган чораларни кўрадилар.

Агар жиноий фаолиятдан олинган даромадлар тўлиқ ёки қисман бошқа мулкка айлантирилган бўлса, бундай мулкни олиб қўйиш ва мусодара қилиш чоралари қўлланилади.

Жиноий фаолиятдан олинган даромадлардан, улар қўшилган мол-мулкдан ёки мулкка айлантирилган мол-мулкдан фойдаланилиши натижасида олинган фойда, наф ҳам жиноий даромад ҳисобланади ва мусодара қилиниши лозим.

Шунингдек, ушбу Конвенцияда назарда тутилган жиноятларнинг барча жиҳатлари юзасидан ишончли ва тезкор маълумот алмашишни таъминлаш учун ваколатли органлар, назорат идоралари ўртасида алоқа каналларини мустаҳкамлаш ҳамда ўрнатиш чораларини кўрилиши лозим.

Ҳамкорликнинг асосий мақсади қуйидагиларни аниқлаш ҳисобланади:

1) жиноятларни содир этишда гумон қилинаётганларнинг шахси, жойлашган жойи ва фаолияти ёки бошқа иштирокчиларнинг жойлашган жойи;

2) жиноий фаолиятдан олинган даромадлар ёки бундай жиноятлар натижасида олинган мол-мулкнинг ҳаракатланиши;

3) бундай жиноятларни содир этишда фойдаланилган ёки фойдаланиш учун мўлжалланган мол-мулк, асбоб-ускуналар ёки бошқа воситаларнинг ҳаракатланиши.

Шу каби, БМТнинг Коррупцияга қарши Конвенциясида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятларига қарши курашиш тўғрисидаги нормалар мавжуд бўлиб, 14-моддасида пул маблағларини легаллаштиришнинг олдини олиш бўйича тегишли чоратadbирлар белгиланган.

Ушбу нормаларга асосан ҳар бир давлат банклар ва молия муассасаларига нисбатан, шу жумладан пул маблағлари ёки қимматликларни ўтказиш билан боғлиқ расмий ёки норасмий хизматларни тақдим этувчи жисмоний ёки юридик шахсларга нисбатан ҳамда тегишли ҳолларда, пул маблағларини легаллаштиришнинг барча шакллари аниқлаш ва бунга йўл қўймаслик мақсадида кенг қамровли ички тартибга солиш ва назорат қилиш режимини белгилайди.

Шу билан бирга бундай режим, биринчи навбатда, **мижоз шахсини аниқлашга оид талабларга ва тегишли ҳолларда мулкдор-бенифициарни идентификация қилиш, ҳисоботни юритиш ва шубҳали операциялар тўғрисида хабарларни тақдим** этишга асосланади.

Юқоридаги нормалар орқали халқаро стандартларда пул маблағларининг ҳақиқий эгасини аниқлаш, шубҳали операциялар тўғрисидаги маълумотлар тўғрисида ваколатли идораларга маълумот тақдим этиш тизимини жорий этиш борасидаги тавсиялар берилган.

Шунингдек, пул маблағларини легаллаштиришга қарши кураш олиб бораётган маъмурий, тартибга солувчи, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва бошқа органлар миллий ва халқаро даражаларда ҳамкорлик қилиш ва ахборот алмашишга қодир бўлишлари, шу мақсадларда кузатилиши мумкин бўлган пул маблағларини легаллаштириш ҳолатларига доир ахборотни йиғиш, таҳлил қилиш ва тарқатиш бўйича миллий марказ сифатида фаолият

юритадиган молиявий тезкор ахборот бўлинмасини таъсис этиш ҳақидаги масала кўриб чиқилиши белгиланган.

Ушбу норма давлат томонидан миллий қонунчилик талабларидан келиб чиқиб, пул маблағлари ва бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни мониторинг қилувчи, молиявий таҳлилни амалга оширувчи махсус ваколатли органни жорий этишни белгилайди.

Шу каби, давлатлар, ахборотдан тегишли даражада фойдаланишни таъминлашга қаратилган қафолатларга амал қилиш ҳамда қонуний активлар ҳаракатланишига ҳеч қандай тўсқинлик қилмаслик шарти билан, нақд пул маблағлари ва тегишли айланма маблағлар ҳаракатланиши бўйича назорат олиб бориш чораларини кўриб чиқадилар.

Молия муассасалари, шу жумладан пул маблағларини ўтказиш муассасалари томонидан маблағларни электрон шаклда ўтказиш билан боғлиқ хабарларга жўнатувчи тўғрисида аниқ ва мазмунли маълумотларни киритишлари, бундай ахборотни тўловни амалга оширишнинг бутун занжири бўйлаб сақлаб туришлари, жўнатувчи тўғрисида тўлиқ маълумотлар мавжуд бўлмаган вазиятда эса ўтказилган маблағларнинг чуқурлашган текширувини амалга ошириш зарур.

Конвенцияда давлатларга минтақавий, минтақалараро ва кўп томонлама ташкилотларнинг пул маблағларини легаллаштиришга қарши курашишга қаратилган нормаларга амал қилиш тавсия этилган.

Хусусан, Конвенциянинг 23-моддасида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жинояти тушунчаси, 31-моддада эса амалиётларни тўхтатиб қўйиш, мол-мулкни хатлаш ва мусодара қилиш тартиби белгиланди.

Ушбу қоидаларга мувофиқ, ҳар бир иштирокчи давлат ўзининг ички ҳуқуқий тизими доирасида мумкин бўлган максимал даражада қуйидагиларни мусодара қилиш имкониятини таъминлашни талаб қилиши мумкин бўлган чораларни кўради:

а) мазкур Конвенцияда жиноят деб тан олинган жиноий хатти-харакатлар орқали олинган даромадлар ёки ушбу даромадлар қийматига тенг бўлган мол-мулк;

б) мазкур Конвенцияда жиноят деб тан олинган жиноий хатти-харакатларни содир этишда фойдаланилган ёки фойдаланишга мўлжалланган мол-мулк, ускуналар.

Ҳар бир иштирокчи давлат кейинчалик мусодара қилиш мақсадида мазкур жиноий даромадларни аниқлаш, кузатиш, вақтинча тўхтатиш ёки хатлаш имкониятини таъминлаш учун тегишли чораларни кўради.

Ушбу вазифаларни амалга ошириш учун иштирокчи давлатлар ўзларининг ваколатли органларига банк, молиявий ва тижорат ҳужжатларини хатлаш ёки тақдим этиш тўғрисидаги қарорлар қабул қилиш ваколатини беради.

Юқоридаги халқаро нормалардан кўриниб турибдики, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг асосий вазифалардан бири сифатида жиноий даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш билан боғлиқ жиноятлар бўйича самарали молиявий терговни ўтказишлари учун уларнинг функциялари, мажбуриятлари ҳамда ваколатлари доирасини белгиловчи стандартларнинг аҳамиятини кучайтириш белгиланди.

Бироқ, ушбу нормаларда **молиявий тергов** тушунчасига **аниқ таъриф берилмаган**, амалга ошириш тартиби, механизмлари белгиланмаган.

Натижада, бугунги кунда ФАТФнинг янгиланган тавсияларида молиявий тергов ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга тааллуқли бўлган тавсияларнинг асосий элементи сифатида тан олинди.⁴⁰

ФАТФнинг 30-тавсияси ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва тергов органларининг мажбуриятларига бағишланган бўлиб, унда жиноий даромадларни легаллаштириш, асосий жиноятлар ва терроризмни молиялаштириш жиноятлари бўйича молиявий терговни ўтказиш орқали, дастлабки терговни тўлиқ ҳамда сифатли олиб борилиши учун масъул бўлган

⁴⁰ Руководство ФАТФ по финансовым расследованиям: оперативные вопросы. Июнь 2012 г. Париж., 8-бет.

ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар доираси белгиланиши лозимлиги қайд этилди.

Шунингдек, мамлакатлар мусодара қилиниши лозим ёки мумкин бўлган мол-мулкни қидириб топиш, хатлаш ва тақиқ қўйиш ваколатига эга бўлган ваколатли органларни жорий этишлари шартлиги белгиланди.

ФАТФ тавсияларида таърифланишича, «**молиявий тергов**» атамаси жиной фаолиятнинг молиявий жиҳатларини ўрганишни англатади.

Молиявий терговнинг асосий мақсади жиной фаолиятни амалга ошириш жараёнида пул маблағлари ва бошқа мол-мулклар ҳаракатини, уларнинг келиб чиқиш манбаси, қачон қўлга киритилганлиги ва жиной фаолият билан боғлиқлигини аниқлаш ҳамда ушбу жараённи расмийлаштиришдан иборат.

Жиной фаолиятнинг масштабини аниқлаш, жиной алоқалар ва гуруҳлар фаолиятини фош этиш, мусодара қилиниши лозим бўлган жиной даромадларни, терроризмни молиялаштириш манбаларини қидириш, шунингдек жиноят содир этилганлигини исбот қилувчи бошқа далилларни топиш тизим самарадорлигини таъминлашга асос бўлади.

ФАТФ тавсиялари турли кўринишдаги ҳуқуқ тизимлари ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар учун молиявий терговни олиб боришда умумий раҳбарий кўрсатмаларни белгилайди.

Тавсияларга кўра, молиявий терговнинг асосий мақсадлари қуйидагилардан иборат:

- жиной даромадлар, мол-мулкларни қидириб топиш, зарурият туғилганда уларни хатлаш ва тақиқ қўйиш;

- зарурият туғилганда жиной даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича жиноят ишлари қўзғатиш;

- жиноятнинг молиявий ва иқтисодий жиҳатларини аниқлаш, трансмиллий жиноятларга барҳам бериш, ушбу турдаги жиноятларнинг турлари ва ўзига хос хусусиятлари бўйича зарур билимларга эга бўлиш;

- жиноят иши бўйича далилларни тўплаш.

Молиявий тергов жиноий тақибни амалга ошириш, жиноятчиларни жиноий даромадлар ва жиноят содир этиш воситаларидан маҳрум қилиш мақсадида мавжуд барча маълумотларни тўплаш ва таҳлил қилишдан иборат.

Одатда жиноятчилар ўз даромадлари, мол-мулклари устидан маълум даражада назорат олиб боришни хоҳлашади, шу сабабли молиявий ҳужжатлар орқали молиявий оқимларни аниқлаш имконияти мавжуд. Бу эса ўз навбатида жиноятни фош этишдаги асосий далиллар ҳисобланади.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг молиявий тергов ўтказиш қобилияти, молиявий ва бошқа маълумотларни қўлга кирита олиши, асосий жиноятлар, жиноий даромадларни легаллаштириш, ҳамда терроризмни молиялаштириш жиноятларига қарши курашишда зарурий шартлар ҳисобланади.⁴¹

Молиявий тергов муқаддам фош этилмаган асосий жиноятлар, жиноятни содир этган шахслар ва жиноий гуруҳларни аниқлашда восита бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Шу ўринда, асосий жиноятлар деганда жиноий даромад олиш билан боғлиқ ҳар қандай қилмишлар тушунилади⁴².

Таъкидлаш жоизки, молиявий характердаги, яъни банк айланмалари, ҳисоб-рақамларидаги маблағлар ва мол-мулк билан боғлиқ бўлган маълумотлар шахсий аҳамиятга эга бўлганлиги сабабли, ушбу маълумотлардан фойдаланиш махфийликни талаб этади.

Шу муносабат билан молиявий тергов ўтказиш учун ваколатли бўлган органлар шахсий ҳуқуқ ҳамда эркинликлар тўғрисидаги қонунчилик талабларидан хабардор бўлишлари талаб этилади.

ФАТФ тавсияларига кўра, ҳар бир мамлакатда асосий жиноятлар, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни

⁴¹ Рекомендации ФАТФ: Международные стандарты по противодействию отмыванию денег, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения. 2012 год февраль., МУМЦФМ., 2012., - Б 141.

⁴² БМТнинг «Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши» Конвенцияси (15 ноябрь 2000 йил), 2 ва 6-моддалар. <http://old.lex.uz/docs/1304112>.

молиялаштириш жиноятлари бўйича молиявий терговни амалга оширувчи ваколатли органлар белгиланиши лозим. Шунингдек, мамлакатлар томонидан мусодара қилиниши лозим ёки мумкин бўлган жиноий даромадлар ва мол-мулкларни қидириш, аниқлаш ва хатлаш учун ваколатли органлар ташкил этилиши шарт.

ФАТФ тавсияларига кўра, «молиявий тергов» қуйидаги мақсадларда жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларни ўрганишдан иборат:

- жиноий схемалар ёки жиноий фаолиятни фош этиш;
- мусодара қилиниши мумкин бўлган жиноий фаолиятдан олинган даромадларни, терроризмни молиялаштириш учун мўлжалланган воситалар, жиноят предмети ва бошқа мол-мулкларни аниқлаш;
- жиноий фаолиятни исботловчи далилларни тўплаш.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, тавсияларда «параллель молиявий тергов» атамаси қўлланилган бўлиб, бу – ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан асосий жиноятлар, жиноий даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш жиноятлари бўйича олиб борилаётган тезкор-қидирув фаолияти, терговга қадар текширув ёки дастлабки тергов ҳаракатлари билан бир вақтда молиявий терговни олиб боришдан иборат.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг терговчилари ушбу турдаги жиноятларни тергов қилишда параллель равишда молиявий терговни ўтказиш ваколатига эга бўлишлари ёки материалларни шундай ваколатга эга органга молиявий терговни олиб бориш учун юборишлари лозим.

Таъкидлаш жоизки, молиявий тергов фақатгина ихтисослашган тергов ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан эмас, балки бошқа ваколатли ташкилотлар томонидан ҳам олиб борилиши мумкин.

Мисол учун, коррупцияга қарши курашиш учун масъул бўлган, жиноий таъқибни амалга ошириш ваколатига эга бўлган ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар коррупцион жиноятлардан келиб чиқувчи жиноий фаолиятдан

олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлар юзасидан дастлабки терговни амалга оширишлари мумкин.

Бунинг учун ушбу органлар жиноий активларни аниқлаш, таъкиб қилиш, тақиқ қўйиш ваколатига эга бўлишлари талаб этилади.

Молиявий терговни амалга оширувчи ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолият самарадорлигини таъминлаш учун моддий, техник ва кадрлар борасида етарли ресурсларга эга бўлишлари лозим.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва тергов органларининг молиявий тергов олиб боришдаги ваколатлари ФАТФнинг 31-тавсиясида баён этилган.

Унга кўра, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва тергов органлари, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва улар билан боғлиқ асосий жиноятлар юзасидан тергов олиб боришда жиноий таъкибни амалга ошириш, дастлабки терговда фойдаланиш учун зарур бўлган барча ҳужжатларни олиш имкониятига эга бўлишлари лозим.

Бу ваколатлар далилларни йиғиш ва ўрганиш мақсадида молиявий ташкилотлар, юридик ва жисмоний шахслар ихтиёрида бўлган маълумотларни мажбурий йўл билан олиш (тинтув ўтказиш, олиб қўйиш ва бошқа) дан иборат.

Мамлакатлар ваколатли тергов органларига жиноий даромадларни легаллаштириш, асосий жиноятлар ва терроризмни молиялаштириш ҳолатларини тергов қилиш учун мос келадиган кенг қамровли тергов усулларида фойдаланиш имкониятини таъминлаши керак.

Бундай тергов усулларига қуйидагилар кирази: махфий операциялар, телефон ва қурилмалар орқали сўзлашувларни эшитиш, компьютер тизимларига кириш, назорат остида етказиб бериш ва ҳ.к.

Бундан ташқари, жисмоний ёки юридик шахсларга тегишли ёки назорат қилинадиган ҳисоб-рақамларни ўз вақтида аниқлаш имконини берувчи самарали механизмлар мавжуд бўлиши керак.

Шунингдек, ваколатли органлар активларни эгасини олдиндан огоҳлантирмасдан аниқлаш механизмларига эга бўлиши лозим.

Юқорида баён этилган жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари, асосий жиноятлар бўйича молиявий тергов олиб бориш жараёнини тартибга солувчи нормалар умумий-йўналтирувчи характерга эга бўлиб, ҳар бир давлат ўзининг фундаментал ҳуқуқ тизимидан тизимидан келиб чиққан ҳолда ушбу нормаларни миллий қонунчиликка имплементация қилиши тавсия этилади.

Хулоса ўрнида жиноий фаолиятнинг масштабини аниқлаш, жиноий алоқалар ва гуруҳлар фаолиятини фош этиш, мусодара қилиниши лозим бўлган жиноий даромадларни, терроризмни молиялаштириш манбаларини қидириш ва хатлаш, шунингдек жиноят содир этилганлигини исбот қилувчи бошқа далилларни топиш тизим самарадорлигини таъминловчи асосий элементлар эканлигини инобатга олиб, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари юзасидан молиявий тергов ўтказиш долзарб аҳамиятга эга.

Бу борада ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг молиявий терговни амалга оширишдаги тегишли ваколатларга эга бўлишини таъминлаш мақсадида халқаро стандартларни миллий тизимга имплементация қилиниши, амалдаги қонун ҳужжатларига тегишли ўзгартириш ҳамда қўшимчалар киритилиши мақсадга мувофиқ.

II БОБ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛУВЧИ ОРГАНЛАР ТОМОНИДАН МОЛИЯВИЙ ТЕРГОВ ЎТКАЗИШ МЕХАНИЗМИ

2.1. Молиявий терговнинг тезкор–қидирув, терговга қадар текширув ва дастлабки тергов жараёнида тутган ўрни

Ҳозирги вақтда жиноий фаолиятдан олинган даромадлар масштаби шунчалик каттаки, у бутун халқаро молия тизимининг барқарорлигига таҳдид солмоқда.

Ҳар қандай давлат учун, унинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасидан қатъи назар миллий иқтисодиётга жиноий фаолиятдан олинган даромадларнинг кириб келиши жиноий уюшмалар томонидан иқтисодиётнинг айрим тармоқлари устидан назорат ўрнатилишига, коррупциянинг кенг тарқалишига, инсофсиз рақобат воситалари ва усулларига, хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини жиноий гуруҳлар манфаатлари йўлида қайта йўналтирилишига, умуман иқтисодий тизимнинг сезиларли деформациясига олиб келади.

Жиноий даромадларни легаллаштириш шу қадар кенг тарқалмоқдаки, у ҳар қандай давлат ва ҳатто дунёнинг алоҳида минтақалари учун молиявий ва иқтисодий зарбалар манбаи бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Халқаро Валюта Жамғармасининг маълумотларига кўра, ҳар йили турли жиноятлар натижасида олинган ноқонуний даромадлар миқдори жаҳон ялпи ички маҳсулотининг **2-5 фоизини** ташкил қилади.⁴³

Жиноий даромадларни легаллаштириш жиноятлари содир этилиш кўламини ҳисобга олган ҳолда, жамият ҳаётининг барча жабҳаларида амалга оширилаётган бозор муносабатларида жиддий тўсиқлар туғдиради, иқтисодиётнинг нормал фаолиятига, давлат органларининг мамлакат молия тизимини назорат қилиш ва бошқариш қобилиятига путур етказди.

⁴³ IMF, Anti Money Laundering and Economic Stability – IMF Finance & Development Magazine. – №4 (55). – December 2018. – P.44-45. // <http://edj.ru/article/25-05-2019>.

Ўз навбатида жиноий фаолиятдан олинган даромадлар уюшган жиноятчилик ва коррупция учун молиявий замин яратади, шунингдек экстремистик гуруҳларнинг фаолият кўрсатиши учун молиялаштириш манбаси ҳисобланади.

Жиноий даромадларни легаллаштиришнинг ижтимоий хавфи ошиши нафақат унинг жиноий уюшма ва уюшган гуруҳлар фаолияти билан бевосита боғлиқлиги, балки ушбу жиноий фаолиятнинг трансмиллий хусусиятга эга эканлиги билан ҳам белгиланади.

Шу сабабли ривожланган давлатлар ўтган асрнинг 80-йиллари бошларида халқаро уюшган жиноятчиликка қарши курашиш бўйича умумий чора-тадбирлар концепцияси доирасида алоҳида йўналиш сифатида белгиланган жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашишда фаол иштирок эта бошладилар.

Секин-аста ушбу мамлакатларнинг аксариятида жиноий даромадларни легаллаштиришда айбдор шахсларни жавобгарликка тортиш учун қонунчилик базаси яратилди, жиноий даромадларни мусодара қилиш бўйича чора-тадбирлар тизими ишлаб чиқилди.

Хусусан, ФАТФ тавсияларида молиявий терговнинг асосий мақсади сифатида қуйидагилар белгиланган:

- жиноий даромадларни аниқлаш, активларни мусодара қилиш мақсадида музлатиш, таъқиқ қўйиш, хатлаш;
- жиноят ишларини қўзғатиш;
- трансмиллий жиноий алоқаларга барҳам бериш, жиноий схемаларнинг турлари ва моҳияти тўғрисида билимларни мустаҳкамлаш.

Молиявий тергов ўз ичига жиноий таъқибни амалга оширишда ёрдам бериш мақсадида жиноятчиларни жиноий даромадлар ва жиноят содир этиш воситаларидан маҳрум қилиш учун барча мавжуд маълумотларни тўплаш, таққослаш ва таҳлил қилишни қамраб олади.

Одатда жиноий уюшмалар, уюшган гуруҳлар ўзларининг пул маблағлари ҳаракати устидан маълум даражада назорат олиб боришади,

бу ўз навбатида пул маблағлари ҳаракатини кузатиш, аниқлаш имкониятини яратади.

Пул маблағларининг ҳаракатини ўрганиш, кузатиб бориш ва таҳлил қилиш эса жиноятларнинг содир этилиш усуллари, механизмлари, жиноий даромадлар, жиноят қуроллари, далиллар сақланаётган жойни аниқлашда ёрдам бериши мумкин.

Шу ўринда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг молиявий тергов ўтказиш қобилияти, молиявий ва бошқа ахборотлар базасидан фойдалана олиш имконияти жиноий даромадларни легаллаштириш, шу жумладан асосий жиноятларга қарши курашиш самарадорлигини таъминлашда муҳим саналади.

Бундай чора-тадбирлар одатда бошқа фош этилмаган жиноятлар, мусодара қилиниши мумкин бўлган, легаллаштирилган жиноий даромадларнинг аниқланишига олиб келади.

Молиявий тергов муқаддам аниқланмаган асосий жиноятларнинг фош этилишида қурол сифатида хизмат қилиб, жиноятга алоқадор бошқа шахслар ҳамда гуруҳларни фош этиш имконини беради.

Шундай қилиб, ҳар бир мамлакатлар учун молиявий тергов имкониятларидан тўлиқ фойдаланиш муҳим саналади.

Давлатлар томонидан ушбу функцияларни самарали амалга ошириш учун ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, назорат идоралари ўртасида эркин молиявий ҳамда бошқа зарур ахборотлар алмашинуви йўлга қўйилиши мақсадга мувофиқ.

Ўз навбатида ушбу фаолият йўналиши қонун ёки норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солиниши муҳим.

Шу сабабли, молиявий тергов давлатларнинг жиноятчиликка қарши курашиш стратегиясининг ажралмас қисми ҳисобланиши лозим.

Шу муносабат билан мамлакатлар ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизими фаолиятининг ажралмас қисми сифатида молиявий терговнинг ролини

етарли даражада акс эттирувчи комплекс қонунчилик чораларини ишлаб чиқишлари керак.

Аниқ мақсад ва вазифалар, мақсадли чора-тадбирларнинг ишлаб чиқилганлиги, ресурсларнинг етарлилиги, тезкор ходимлар, терговчилар касб малакасини ошириб борилиши, қонун ҳужжатларида берилган ваколатлардан комплекс ва ижобий ёндашувни ҳисобга олган ҳолда фойдаланиш, фаолиятнинг изчиллиги ва мақсадга мувофиқлиги ҳар қандай мамлакатда молиявий тергов ўтказиш самарали стратегиянинг элементлари ҳисобланади.

Молиявий терговнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлар томонидан иқтисодий манфаат олишни кўзлаб, содир этилган ҳар қандай жиноятлар бўйича олиб бориладиган текирувларнинг ажралмас қисми бўлишини таъминлаш учун зарур чоралар кўрилиши лозим.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, молиявий терговнинг асоси жиноятчиликка қарши курашда умумэтироф этилган қоидаларга таянган бўлиб, терговга қадар текширув ўтказилаётган ёки дастлабки тергов жараёнида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни аниқлаш, кейинчалик ушбу активларни мусодара қилишга қаратилган бўлади.

Шундай қилиб, молиявий тергов жиноий даромадларнинг банк-молия тизимига кириб келишининг олдини олишга ёрдам беради, бу эса, ўз навбатида, келажакда ушбу маблағлардан жиноят содир этишда фойдаланиш имкониятини истисно қилади.

Молиявий тергов жиноий жавобгарликка тортиш ва жиноятчиларни даромадлар ва жиноят содир этиш воситаларидан маҳрум қилиш учун барча мавжуд маълумотларни тўплаш, ўрганиш ва таҳлил қилишни ўз ичига олади.

Молиявий терговнинг асосий мақсади жиноят содир этиш пайтида пул маблағларининг ҳаракатини аниқлаш ва расмийлаштиришдир.

Пул маблағларининг ҳаракати, яъни қаердан келганлиги, ким олиши, қачон олинганлиги ва қаерда сақланиши ўртасидаги боғлиқликнинг мавжудлиги жиноий фаолиятни исбот қилувчи асосий омиллар саналади.

Шу сабабли ушбу характердаги молиявий ахборотлар, маълумотлар молиявий тергов ўтказишда катта ёрдам беради.

Ушбу маълумотларнинг ўрганилиши асосий жиноятлар бўйича дастлабки терговни олиб боришда қўйидаги фактларни аниқлашда ёрдам бериши мумкин:

- жиноятнинг мотиви, бошқа шахслар ва жойлар билан ўзаро алоқалари;

- жиноят ишига алоқадар бўлган воситалар (масалан телефон, транспорт воситалари ва бошқа нарсалар);

- гумонланувчи, гувоҳ ва жабрланувчилар жойлашган жойи;

- гумон қилинувчиларнинг ҳаракати тўғрисидаги маълумотни тақдим этиш;

- шахсларни қидириш.

Молиявий операцияларнинг изларини кузатиш қобилияти бутун жиноий схемани, шу жумладан жиноят содир этиш фактларини мантикий ва кетма-кетликда қуришга имкон беради, жиноий схеманинг ҳар бир қисмларини бир-бирига қандай мос келишини тушунишни осонлаштиради.

Молиявий тергов ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга жиноий уюшма, уюшган гуруҳнинг барча аъзоларини аниқлашга, гуруҳлар ўртасидаги вазифалар қай йўсинда тақсимланганини фош этишга ёрдам беради.

Молиявий тергов асосий жиноятни янада тўлиқроқ ва ҳар томонлама текширишга ёрдам беради, чунки у гумон қилинувчининг турмуш даражасини, унинг жиноий даромадларини аниқлайди, бойлик орттиришнинг манбаи сифатида жиноий фаолиятни исботлайди, бу ўз навбатида, жиноий даромадларни легаллаштиришда ҳам, асосий жиноятда ҳам гумонланувчини айблаш учун етарли далилларни аниқлашга ёрдам беради.

Шундай қилиб, тўғридан-тўғри ёки билвосита далилларни таққослаш ва таҳлил этиш орқали амалга оширилиши мумкин бўлган мулкни олиб қўйиш ҳамда мусодара қилиш тартиби учун асос яратилади.

Бундан ташқари, молиявий тергов жиноий уюшма, уюшган гуруҳларнинг ташкилотчиларини аниқлашга ёрдам беради.

Шу ўринда, ушбу фаолият самарадорлигини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини ривожлантириш стратегияси тасдиқланди⁴⁴.

Стратегияда бугунги кундаги таҳдидлар, аввало, қурол-яроғ, гиёҳвандлик ва одам савдоси ҳамда трансчегаравий ноқонуний молиявий операцияларнинг тобора кучайиб бораётгани жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштириш ҳолатларининг барвақт олдини олиш ва уларга барҳам бериш бўйича янги вазифаларни қўяётгани таъкидланди.

Юқоридагиларга асосан қуйидагилар стратегияни амалга оширишнинг устувор йўналишлари сифатида белгиланди:

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида миллий даражада аниқланган таваккалчиликларни камайтириш ҳамда давлат сиёсатини янада мустаҳкамлаш;

ушбу соҳадаги миллий тизимнинг халқаро ҳужжатларга мувофиқлигини, шунингдек, ФАТФ стандартлари ва халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатларига имплементация қилинишини таъминлаш;

мазкур соҳадаги жиноятларнинг барвақт олдини олиш борасида давлат органлари фаолияти самарадорлигини янада ошириш, пул маблағлари ёки

⁴⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.06.2021 йилдаги Ўзбекистон Республикасининг «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини ривожлантириш стратегияси тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-6252-сон Фармони. // *Қонунчилик маълумотлари миллий базаси*, 29.06.2021 й., 06/21/6252/0617-сон; 18.03.2022 й., 06/22/89/0227-сон.

бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотларнинг жавобгарлигини кучайтириш;

халқаро ташкилотлар ва хорижий мамлакатлар билан ҳамкорликни янада ривожлантириш ҳамда тизимли мулоқотни йўлга қўйиш;

соҳадаги барча статистик маълумотларнинг яхлит тизимини шакллантириш, маълумотларни тўплаш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш ва улардан фойдаланиш ҳамда ахборот алмашинуви самарадорлигини оширишда замонавий ахборот технологияларини кенг жорий этиш;

соҳага жалб қилинган давлат органлари ходимларининг касбий маҳоратини ошириш, шунингдек, пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлар ходимларини ўқитиш ҳамда қайта тайёрлаш.

Соҳадаги жиноятларнинг барвақт олдини олиш борасида давлат органлари фаолияти самарадорлигини янада ошириш, пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотларнинг жавобгарлигини кучайтириш йўналишида:

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштириш билан боғлиқ жиноятлар учун жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш мақсадида **молиявий тергов ўтказиш тартибини ҳамда предикат жиноятлар тоифасини белгилаш;**

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасидаги **жиноятларни аниқлаш, фош этиш ва тергов қилиш методикасини такомиллаштириш;**

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштириш билан боғлиқ **жиноят ишлари бўйича ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш, шу жумладан, бундай тоифадаги жиноятларни малакаланишнинг ягона ёндашувини жорий этиш;**

жинойй фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида яхлит ахборот тизимини яратиш орқали миллий тизимга кирувчи давлат органлари, ташкилотлар ва мутахассислар **фаолиятини мувофиқлаштиришни таъминлаш ҳамда улар ўртасидаги ўзаро алоқаларни янада кенгайтириш;**

пул маблағлари ва бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлар устидан назоратнинг самарали механизмини жорий этиш;

жинойй фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш билан боғлиқ таваккалчилик даражаси юқори бўлган коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар учун белгиланган жавобгарликларни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш ҳамда бундай ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарликни кучайтириш;

назорат қилувчи, лицензияловчи ва рўйхатдан ўтказувчи органларнинг жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини молиялаштиришга қарши курашиш соҳасидаги қонун ҳужжатларига пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлар томонидан риоя этилишини мониторинг ва назорат қилиши механизмини такомиллаштириш белгиланди.

Шунингдек, соҳага жалб қилинган давлат органлари ходимларининг касбий маҳоратини ошириш, шунингдек, пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлар ходимларини ўқитиш ҳамда қайта тайёрлаш борасида:

жинойй фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида иштирок этувчи давлат органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, пул маблағлари ва бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлар

ходимларининг касбий тайёргарлик даражасини мунтазам равишда ошириш чораларини кўриш;

махсус олий таълим муассасаларида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида мутахассисларни тайёрлаш тизимини жорий этиш;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида махсус ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда касбий стандартларни жорий этиш вазифалари юкланди.

Стратегияда белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида «Йўл харитаси» тасдиқланиб, масъул ижрочилар ва ҳар бир вазифаларни амалга ошириш шакли ҳамда бажарилишининг аниқ муддатлари белгиланди.

Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш бўйича давлат стратегиясининг қабул қилиниши Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятида молиявий тергов ўтказишнинг аҳамияти нақадар муҳимлигини белгилаб берди.

Айнан стратегияда молиявий тергов ўтказиш тартибини ҳамда предикат жиноятлар тоифасини белгилаш, бу тоифадаги жиноятларни аниқлаш, фош этиш ва тергов қилиш методикасини ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш, миллий тизимга кирувчи давлат органлари, ташкилотлар ва мутахассислар фаолиятини мувофиқлаштиришни таъминлаш ҳамда улар ўртасидаги ўзаро алоқаларни янада кенгайтириш белгиланди.

Бу ўз навбатида молиявий терговнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятида асосий вазифалардан саналишининг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлади.

Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов ўтказиш тартибини белгилаш, жиноий даромадларни легаллаштириш, терроризм молиялаштириш ва экстремизмни

молиялаштириш билан боғлиқ жиноятлар бўйича дастлабки тергов ўтказиш методикасини ишлаб чиқиш асосий вазифалардан бири сифатида белгиланди.

Статистик маълумотлар таҳлилига кўра, аниқланган жиноий даромадларни легаллаштириш жиноятларининг содир этилган предикат жиноятларнинг умумий сонига нисбатан улуши жуда ҳам паст бўлган.

Хусусан, тергов органлари томонидан 2016-2020 йилларда **100 мингдан** ортиқ асосий жиноят ишлари судга юборилган бўлиб, шундан **атиги 335 та** жиноий даромадларни легаллаштириш жиноятларининг аниқлангани асосий жиноятларнинг молиявий жиҳатлари тўлиқ ўрганилгани, улар бўйича молиявий тергов ўтказиш талаб даражасида ташкил этилганига шубҳа уйғотади.

Асосий жиноятлар сонига нисбатан жиноий даромадларни легаллаштириш жиноятлари аниқланиши камлигининг объектив сабаби, аксарият ҳолларда, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни ёки мулкни унинг ҳуқуқий моҳиятини ўзгартирмаган ҳолда тасарруф этиш, маблағлар ва мулкнинг келиб чиқишининг ҳақиқий манбаларни яширишга қаратилган ҳаракатларни амалга оширмасликдир.

Маълумотлар таҳлилига кўра, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан аксарият ҳолларда жиноят содир этувчилар томонидан жиноий даромадларни легаллаштиришга қаратилган ҳаракатларни амалга ошириш талаб этилмаслиги, чунки жиноий мулк ёки олинган маблағлар миқдори кўп эмаслиги, шу сабабли жиноий даромадларни тасарруф этишнинг ҳожати йўқлиги сабаб бўлган.

Бироқ, эксперт-баҳоловчилар юқоридаги объектив сабабларга қўшимча равишда бир қатор субъектив сабаблар ҳам мавжудлиги таъкидлашган.

Бунда асосий эътибор асосий жиноятларни фош этишга қаратилиб, ушбу ҳолатлар бўйича жиноий даромадларни легаллаштиришнинг яширин схемалари ва уларни содир этган шахсларни аниқлашга қаратилган тезкор-қидирув тадбирларини ўтказишга етарли эътибор берилмаётганлиги, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларида молиявий тергов ўтказиш

бўйича тушунча шаклланмаганлиги, ягона амалиётнинг мавжуд эмаслигидан иборат эканлиги таъкидланган.

Бундан ташқари, экспертлар фикрича, жиноий фаолиятдан олинган даромадлар легаллаштириш, умуман олганда асосий жиноятлар юзасидан молиявий тергов олиб боришнинг ягона методологияси ишлаб чиқилмагани, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан ушбу жараёнга турлича ёндашиб келинишига сабаб бўлган.

Терговга қадар текширув ва дастлабки терговни амалга оширувчи органлар томонидан иқтисодий жиноятлар юзасидан етказилган зарар ҳажмини аниқлаш ва ундириш чораларини кўриш бўйича самарали ишлар амалга оширилишига қарамасдан, амалдаги қонунчиликда жиноий фаолиятдан олинган даромадлар, яъни пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш ҳамда мусодара қилиниши таъминлаш асосий вазифлар сифатида белгиланмаган.

Шу сабабли, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг асосий эътибори жиноят ишлари бўйича етказилган зарар ҳажмини аниқлаш, ундирилишини таъминлаш чораларини кўришга йўналтирилган бўлиб, ноқонуний даромадлар, улар қийматига тенг мол-мулкни аниқлаш ҳамда мусодара қилиш чораларини кўришга етарли эътибор қаратилмай келинмоқда.⁴⁵

Амалдаги қонунчиликка асосан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятларини аниқлашда асосий масъулият Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти зиммасига юкланган бўлиб, 2016-2020 йилларда департамент органлари томонидан жиноий даромадларни легаллаштириш фактлари бўйича жами **657 та** терговга қадар текширувлар ўтказилиб, шундан ЖКнинг 243-моддаси бўйича **201 та** жиноят ишлари қўзғатилган.

Бу барча органлар томонидан ЖКнинг 243-моддаси билан қўзғатилган жиноят ишлари умумий сонининг **59,6 фоизини** ташкил этади.

⁴⁵ Отчет взаимной оценки Республики Узбекистан. Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма. 96-97 б.

ЖПКнинг 345-моддасида белгиланган умумий қоида бўйича жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлари бўйича дастлабки тергов Ички ишлар органлари терговчилари томонидан амалга оширилади. Шу билан бирга, агар жиноий даромадларни легаллаштириш факти асосий жиноят юзасидан дастлабки тергов пайтида аниқланган бўлса, асосий жиноятларни тергов қилишга ваколатли орган томонидан ушбу жиноят иши билан бирга амалга оширилиши мумкин.

Жиноят иши бўйича дастлабки терговни амалга оширувчи терговчининг асосий вазифаси жиноят иши бўйича далилларни тўплаш, мустаҳкамлаш, процессуал расмийлаштириш, айб эълон қилиш ва ишни судга юбориш учун етарлилигини баҳолашдан иборат.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, ЖКнинг 243-моддаси билан судга юборилган жиноят ишлари бўйича 2016 йилда **1,7 фоиз** айбланган шахсларга нисбатан оқлов ҳукмлари қабул қилинган бўлса, 2017 йилда бу кўрсаткич **2,6 фоиз**, 2018 йилда **22,9 фоиз**, 2019 йилда **25,9 фоиз** ва 2020 йилда **33,3 фоиз**ни ташкил этган.

Оқлов ҳукмлари сонининг ошиб бораётгани ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашишни фош этиш ва тергов қилиш борасидаги фаолият самарадорлигини ошириш бўйича зарур чора-тадбирлар кўрилиши лозимлигини тақозо этади.

Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш хавфини миллий баҳолаш натижаларига кўра, коррупция, солиқ ва божхонага оид жиноятлар, гиёҳванд моддалар савдоси, жиноий уюшма ташкил этиш ва фирибгарлик жиноятлари бўйича хатар даражаси «**жуда юқори**» деб баҳоланган.⁴⁶

Биргина 2020 йилда ушбу жиноятларнинг (12.042) жами аниқланган предикат жиноятлар сонига улуши (18.293) **65,8 фоиз**ни ташкил этгани

⁴⁶ Национальная оценка рисков легализации доходов, полученных от преступной деятельности, и финансирования терроризма в Республике Узбекистан. // <http://new-department.uz/ru/press/news/439/>.

хам молиявий тергов ўтказишнинг қанчалик муҳим ва долзарблигидан далолат беради.

Ушбу тадқиқот доирасида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларида фаолият юритаётган тезкор-тергов ходимлари ўртасида ўтказилган социологик сўровлар натижаларига кўра, ходимларнинг **40 фоизигина** молиявий терговни қисман тушунишлари, лекин унинг мақсади, амалга ошириш тартиби ва асосларини билмасликларини, молиявий терговни амалга ошириш мезханизмлари юзасидан ягона ёндашувнинг мавжуд эмаслигини кўрсатди.

Сўров натижаларига кўра, молиявий тергов тушунчаси, мақсади, амалга ошириш тартиби ва механизмлари юзасидан ягона методолигия ишлаб чиқиш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг бу борадаги билимларини ошириш мақсадида ўқув курсларини ташкил этиш мақсадга мувофиқ.

2.2. Хуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан молиявий тергов ўтказишнинг ташкилий ва методик жиҳатлари

Ўзбекистон Республикасининг 26.08.2004 йилдаги 660-П-сон «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида»ги Қонунининг мақсади жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

Шу мақсадда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашишга қаратилган чора-тадбирлар ишлаб чиқилиб, уларга қуйидагилар кириши белгиланди:

махсус ваколатли давлат органи томонидан амалга ошириладиган назорат;

ички назорат;

мижозларни лозим даражада текшириш бўйича чора-тадбирлар;

таваккалчиликларни аниқлашга, баҳолашга ва камайтиришга доир чоралар.

Қонуннинг 5-моддасида кўра, **махсус ваколатли давлат органи томонидан амалга ошириладиган назорат** - пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлар тақдим этадиган ахборотни текшириш ва бошқа ваколатларни амалга ошириш бўйича махсус ваколатли давлат органи томонидан қабул қилинадиган чора-тадбирлар мажмуи ҳисобланади.

Махсус ваколатли давлат органи:

пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотларнинг ҳамда жиноий фаолиятдан олинган

даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашишда иштирок этувчи органларнинг ишини мувофиқлаштиради;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисидаги қонунчилик талабларининг юридик ва жисмоний шахслар томонидан бажарилиши устидан назорат қилинишини таъминлайди;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш учун зарур бўлган ахборотни, шу жумладан автоматлаштирилган ахборот, маълумотнома тизимларидан ҳамда маълумотлар базаларидан ахборотни сўрайди ва бепул олади;

пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операциялар бўйича ушбу Қонунга мувофиқ олинган ахборотнинг жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштириш белгиларини аниқлаш мақсадида таҳлил қилинишини амалга оширади;

пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлардан келиб тушадиган шубҳали операциялар ҳақидаги хабарларни олади, маълумотлар базаларини шакллантиради ва уларга ишлов беради;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштириш билан боғлиқ маълумотлар ва ахборотни алмашиш ҳамда юбориш бўйича ҳамкорлик тартибини ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва бошқа давлат органлари билан биргаликда белгилайди;

етарли асослар мавжуд бўлган тақдирда ёки сўровга биноан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни

молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга алоқадор пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операциялар ҳақидаги материалларни жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашишда иштирок этувчи тегишли органларга юборади;

террорчилик фаолиятида ёки оммавий қирғин қуролини тарқатишда иштирок этаётган ёки иштирок этишда гумон қилинаётган шахсларнинг рўйхатини терроризмга, оммавий қирғин қуролини тарқатишга қарши курашишни амалга оширувчи давлат органлари ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа ваколатли органлари томонидан тақдим этиладиган маълумотлар, шунингдек чет давлатларнинг ваколатли органларидан ҳамда халқаро ташкилотлардан расмий каналлар орқали олинган маълумотлар асосида шакллантиради ва юритади;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштириш бўйича таваккалчиликларни баҳолашни ташкил этиш юзасидан жалб этилган вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралар билан биргаликда чоралар кўради;

етарли асослар мавжуд бўлган тақдирда, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича чораларни амалга ошириш учун пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни ўттиз иш кунидан кўп бўлмаган муддатга тўхтатиб туриш ҳақида кўрсатмалар юборади;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисидаги қонунчиликнинг қўлланилиш амалиётини давлат органларидан ва бошқа ташкилотлардан олинадиган ахборот асосида таҳлил қилади ҳамда умумлаштиради,

шунингдек қонунчиликни ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришга доир таклифларни ишлаб чиқади ҳамда киритади;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳамда Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари лойиҳаларини ишлаб чиқишда иштирок этади;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида чет давлатларнинг ваколатли органлари, халқаро ихтисослашган ташкилотлар ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорликни амалга оширади;

қонунчиликда белгиланган тартибда халқаро ва минтақавий ташкилотлар, чет давлатларнинг тегишли ваколатли органлари билан келишувлар тузади;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ ёки чет давлатларнинг ваколатли органлари, халқаро ташкилотлар билан ўзаролик принципи асосида ҳамкорлик қилади ва ахборот алмашишни амалга оширади;

қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

Ўз навбатида, **ички назорат** пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотларнинг махсус ваколатли давлат органига хабар қилиниши лозим бўлган операцияларни аниқлашга доир фаолиятдир.

Етарли асослар мавжуд бўлган тақдирда ёки сўровга биноан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга алоқадор пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операциялар ҳақидаги материалларни жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга

қарши қурашишда иштирок этувчи тегишли органларга юборди, пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни ўттиз иш кунидан кўп бўлмаган муддатга тўхтатиб туриш ҳақида кўрсатмалар юборди.

Бундан ташқари, ушбу Қонун ижросини таъминлаш мақсадида пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи 16 та ташкилот ва касб эгалари учун ички назорат қоидалари тасдиқланиб, миждозларни лозим даражада текшириш, шубҳали операциялар бўйича хабар бериш, маълумотларни тақдим этиш каби асосий вазифаларни амалга ошириш механизмлари яратилди.

Ушбу қонунда белгиланган нормалар юқорида қайд этилган халқаро стандартлар талабларига мос бўлиб, «молиявий тергов»нинг сифатли ва ўз вақтида ўтказилишини таъминлайди, молиявий тергов ўтказишнинг умумий тартибини белгилайди. Бироқ қонунда берилган бу нормалар ҳам молиявий тергов тушунчаси, уни ўтказиш асослари ҳамда тартибини тўлиқ ёритиб бермайди.

Амалдаги қонунчилик таҳлилига кўра, жиноятларни аниқлаш, олдини олиш ва бартараф этиш тезкор-қидирув фаолияти ва судга қадар иш юритиш тартибида амалга оширилади. Жиноят ишлари ва материаллар бўйича судга қадар иш юритув терговга қадар текширув ва дастлабки тергов босқичларидан иборат.

Тезкор қидирув фаолияти – бу махсус ваколат берилган давлат органларининг тезкор бўлинмалари томонидан тезкор-қидирув тадбирлари ўтказиш орқали жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фoш этиш, шунингдек жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор бўлган шахсларни аниқлаш ҳамда топишга қаратилган фаолият⁴⁷.

⁴⁷ Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 25 декабрдаги «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги ЎРҚ-344-сон Қонуни, 13-модда. // *Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами*. // 29.06.2021 й., 03/21/697/0607-сон.

Жиноят-процессуал қонунчилик нормаларига асосан терговга қадар текширув ўз ичига жиноятлар ҳақидаги аризалар, хабарлар ва бошқа маълумотларни текшириш, уларни кўриб чиқиш, натижалари бўйича қарорлар қабул қилиш, содир этилган жиноят изларини, жиноят ишига алоқадор бўлган предметлар ва ҳужжатларни топиш ва мустаҳкамлашдан иборат чора-тадбирларни олади.

Жиноят иши бўйича тергов ўтказиш бевосита жиноят иши бўйича далилларни йиғиш, мустаҳкамлаш ва баҳолашдан иборат бўлиб, суриштирув ёки дастлабки тергов шаклида ўтказилиши мумкин.

Ушбу қоидалар ва тартибларга амалдаги қонунчилик ҳужжатларини таҳлил қилиб, батафсилроқ тўхталиб ўтамиз.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 38 ва 381²-моддаларига асосан алоҳида тоифадаги асосий жиноятлар юзасидан суриштирув шаклидаги тергов олиб бориш Ички Ишлар органлари, Бош прокуратура ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти, Давлат божхона қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ва унинг жойлардаги бўлинмалари томонидан амалга оширилади.

Асосий жиноятлар бўйича дастлабки тергов шаклидаги иш юритувчи прокуратура, ички ишлар органлари ва давлат хавфсизлик хизмати терговчилари томонидан олиб борилади.

«Молиявий тергов»нинг асосий элементларидан бири бу жиноят содир этилганлигини тасдиқловчи далилларни тўплаш ҳисобланиб, ЖПКда далилларни тўплаш ва мустаҳкамлашнинг процессуал тартиби белгиланган.

Хусусан, терговчи шахсан тергов ҳаракатларини олиб боради, терговга қадар текширувни амалга оширувчи органларга ва ТҚФни амалга оширувчи органларга тергов ҳаракатларини ёки тезкор-қидирув тадбирларини олиб бориш тўғрисида топшириқлар ҳамда кўрсатмалар беради, шунингдек улардан тергов ҳаракатларини ўтказишда ёрдам беришни талаб қилади, ўз топшириқлари, кўрсатмалари, талаблари бажарилиши устидан назорат ўрнатади.

ЖПКнинг 22-моддасига асосан суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд жиноят юз берганлигини, унинг содир этилишида ким айбдорлигини, шунингдек у билан боғлиқ барча ҳолатларни аниқлаши шартлиги қатъий белгиланган бўлиб, бу норма билан молиявий терговнинг муҳим элементи тартибга солинган.

Зеро, иш бўйича ҳақиқатни аниқлаш учун фақат ЖПКда назарда тутилган тартибда олинган, текширилган ва баҳоланган маълумотлардан фойдаланиш мумкин.

Иш бўйича исботланиши лозим бўлган барча ҳолатлар синчковлик билан, ҳар томонлама, тўла ва холисона текшириб чиқилиши керак. Ишда юзага келадиган ҳар қандай масалани ҳал қилишда айбланувчини ёки судланувчини ҳам фош қиладиган, ҳам оқлайдиган, шунингдек унинг жавобгарлигини ҳам енгиллаштирадиган, ҳам оғирлаштирадиган ҳолатлар аниқланиши ва ҳисобга оlinиши лозим.

Чунончи, ЖПКнинг 87-моддасига асосан далиллар тергов ва суд ҳаракатларини юритиш, жумладан гумон қилинувчини, айбланувчини, судланувчини, гувоҳни, жабрланувчини, экспертни сўроқ қилиш, юзлаштириш, таниб олиш учун кўрсатиш, кўрсатувни ходиса рўй берган жойда текшириш, олиб қўйиш, тинтув, кўздан кечириш, экспертиза ва тафтиш тайинлаш ва бошқа тергов ҳаракатлари, шунингдек тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш йўли билан тўпланади.

ЖПКнинг 39²-моддасига асосан терговга қадар текширувни амалга оширувчи мансабдор шахс жиноятнинг олдини олиш ёки унинг содир этилишига йўл қўймаслик, далилларни тўплаш ва сақлаш, жиноят содир этишда гумон қилинганларни ушлаш ва яширинган гумон қилинувчиларни қидириб топиш ҳамда жиноят туфайли етказилган мулкый зарарнинг ўрни қопланишини таъминлаш учун зарур бўлган, кечиктириб бўлмайдиган барча ҳаракатларни амалга ошириши шарт.

ЖПКнинг 321-моддасига кўра, суриштирувчи, терговчи, прокурор ва терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси ўз

ваколатлари доирасида жиноят содир этилганлиги тўғрисида сабаб ва етарли асослар мавжуд бўлган барча ҳолларда жиноят ишини қўзғатиши шарт.

Жиноят ишини қўзғатиш учун шахсларнинг аризалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, жамоат бирлашмалари ва мансабдор шахслар берган хабарлар, оммавий ахборот воситалари берган хабарлар, жиноят содир этилганлигини кўрсатувчи маълумотлар ва изларни суриштирувчи, терговчи, прокурор, шунингдек терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг бевосита ўзи аниқлаши, айбини бўйнига олиш ҳақидаги арз сабаб бўлади.

Юқоридаги қонун нормалари таҳлиliga кўра, ҳар қандай етарли маълумотлар, шу жумладан ўтказилган параллель молиявий тергов натижалари асосида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, шунингдек асосий жиноятлар бўйича молиявий тергов ўтказилиши мумкин.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, қонунчиликда жиноий даромадларни легаллаштириш ва асосий жиноятлар бўйича тергов олиб бориш билан бир вақтда параллель молиявий тергов ўтказишни тақиқловчи нормалар мавжуд эмас.

Жиноий таъқибни амалга оширувчи орган параллель молиявий терговнинг айрим жиҳатларини (ҳужжатли тафтиш, экспертиза ва бошқа) ТҚФни амалга оширувчи ёки бошқа ваколатли органлар ёхуд ташкилотларга топшириши мумкин.

Шу билан бирга жиноий фаолиятдан олинган даромадлар, мол-мулкни аниқлаш ва мусодара қилинишини таъминлаш мақсадида хатлаш чораларини кўриш молиявий терговнинг асосий босқичларидан бири саналади.

Амалдаги қонунчиликка асосан мулкий ундирувларни таъминлаш учун мол-мулкка тақиқ қўйиш вазифаси дастлабки терговни амалга оширувчи органларга юклатилган. Тақиқ қўйиш жиноят-процессуал қонунига асосан, жиноят иши қўзғатилиши билан қўлланиши мумкин.

Дарҳақиқат ЖПКнинг 203-212-моддаларига асосан бевосита жиноят содир этилишида фойдаланилган, жиноятга алоқадор бўлган нарсалар, ашёлар, маблағлар, пуллар ашёвий далиллар ёки жиноят қуроли деб эътироф этилиши, кейинчалик эса жиноий йўл билан орттирилган пуллар ва бошқа бойликлар суднинг ҳукмига биноан жиноят натижасида етказилган мулкӣ зарарни қоплашга, мулкӣ зарар кўрган шахс аниқланмаган тақдирда, давлат фойдасига ўтказилиши белгиланган.

ЖПКнинг 290-моддасига асосан ашёвий далил сифатида эътироф этилган гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва фуқаровий жавобгарнинг мол-мулки хатланиши мумкин.

Шунингдек, ашёвий далиллар шикастланган ёки йўқолган бошқа барча ҳолларда уларнинг қиймати зарар келтириш натижасида келиб чиқадиган мажбуриятларга доир фуқаровий қонунчилик қоидаларига мувофиқ ундирилиши лозим.

ЖПК нормаларига асосан ашёвий далиллар, моддий қимматликлар ва бошқа мол-мулкни олиб қўйиш, сақлаш, сотиш, йўқ қилиш Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2010 йил 29 декабрда 2174-сон билан рўйхатдан ўтказилган «Терговга қадар текширув, суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси давомида ашёвий далиллар, моддий қимматликлар ва бошқа мол-мулкни олиб қўйиш (қабул қилиш), ҳисобга олиш, сақлаш, бериш, сотиш, қайтариш, йўқ қилиб ташлаш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида»ги Қарорида белгиланган тартибга асосан амалга оширилади.⁴⁸

Тадқиқот натижаларидан маълум бўлишича, жиноят-процессуал, тезкор-қидирув фаолияти тўғрисидаги қонун нормаларида ҳам молиявий тергов тушунчасига аниқ таъриф берилмаган, балки жиноятларни олдини

⁴⁸ Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2010 йил 29 декабрда рўйхатдан 2174-сон билан рўйхатдан ўтказилган «Терговга қадар текширув, суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси давомида ашёвий далиллар, моддий қимматликлар ва бошқа мол-мулкни олиб қўйиш (қабул қилиш), ҳисобга олиш, сақлаш, бериш, сотиш, қайтариш, йўқ қилиб ташлаш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида»ги Қарори. // [Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. 21.10.2021 й., 10/21/2174-2/0988-сон](#)).

олиш, бартараф этиш, далилларни тўплаш, исботлаш процессидаги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг вазифалари, ваколатлари, уларни амалга ошириш тартиби белгиланган.

Том маънода молиявий тергов ўтказишнинг элементлари ушбу қонун ҳужжатлари нормалари билан тартибга солинган.

Молиявий тергов ўтказиш самарадорлигини ошириш, бу борада ваколатли органлар фаолиятини мувофиқлаштириш мақсадида соҳавий буйруқлар, идоралараро норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни алоҳида таъкидлаш жоиз. Чунончи ушбу ҳужжатларда қонунчиликда белгиланган нормаларни қўллаш механизмлари ёритиб берилган.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2016 йил 22 февралдаги «Жиноятчиликка қарши кураш, суриштирув, дастлабки тергов ва тезкор-қидирув фаолиятида қонун устуворлигини ҳамда шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини самарали таъминлаш тўғрисида»ги 129-сонли буйруғига асосан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашишда фаолият самарадорлигини ошириш мақсадида қуйидагилар белгиланди:

1. Ташкилий-мувофиқлаштириш соҳасида:

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш билан боғлиқ жиноятларни аниқлаш ва уларга қарши курашиш аҳволини **ҳар 6 ойда ўрганиб, умумлаштириб** бориш;

- террорчилик ва диний экстремистик ҳаракатлар ҳамда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш билан боғлиқ жиноятлар ҳақида махсус хабар бериш;

- диний экстремизм ва терроризм, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш, гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний муомаласи ҳамда одам савдоси билан боғлиқ жиноят ишларининг дастлабки тергови устидан алоҳида назорат ўрнатиш;

- тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органлар томонидан жиноий даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш

билан боғлиқ жиноятларни аниқлаш, бартараф этиш ва олдини олиш юзасидан кўрилган чоралар самарадорлиги, улар бўйича тезкор-қидирув иш юритуви ишларининг тўлиқлиги **ҳар ярим йилда бир марта** ўрганилиши;

- жиноий даромадларни легаллаштириш усуллари ва механизмларини фойдаланиш этиш, жиноят орқали ортирилган даромадлар ва бошқа мол-мулклар, бунданй мол-мулклардан фойдаланиш орқали олинган ҳар қандай фойда ёки наф, жиноят предмети ва қуролини аниқлаш бўйича кенг қамровли тезкор-қидирув тадбирлари амалга оширилганлигини ўрганиб бориш белгиланди.

2. Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш соҳасида:

- суриштирув ва дастлабки тергов олиб боришда жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини ўрганишга алоҳида эътибор қаратиш;

- мураккаб ва кўп эпизодли жиноятлар бўйича ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ҳамда бошқа органларнинг молиявий жиноятларни тергов қилиш бўйича юқори малакага эга ходимларидан иборат тергов-тезкор гуруҳлари тузиш;

- жиноят натижасида легаллаштирилган ноқонуний даромадлар ва бошқа мол-мулклар, бундай мол-мулклардан фойдаланиш орқали олинган ҳар қандай фойда ёки наф, жиноят предмети, қуроли ёхуд уларнинг қиймати миқдоридаги мол-мулкларнинг тергов жараёнида тўлиқ аниқланиши ва хатланишини таъминлаш асосий вазифалар сифатида қайд этилди.

Шу ўринда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш жиноятлари бўйича молиявий терговни амалга оширувчи ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолият самарадорлигини ошириш, ушбу йўналишда ягона амалиётни шакллантириш мақсадида Бош прокурор, Ички ишлар вазири, Давлат хавфсизлик хизмати ва Давлат божхона қўмитаси раиси томонидан 2021 йил 20 майда тасдиқланган «Тезкор-қидирув, терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов фаолиятини амалга ошириш жараёнида

жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини ўрганиш тартиби тўғрисида»ги Қўшма кўрсатма қабул қилинди.

Кўрсатмада жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини мустаҳкамлаш, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, асосий жиноятлар ва терроризмни молиялаштириш билан боғлиқ ишларни фош этиш ҳамда тергов қилиш самарадорлигини ошириш, далилларни тўплаш ва мустаҳкамлаш, жиноий даромадлар, молиялаштириш манбалари ва бошқа мулкларни кейинчалик мусодара қилиш учун аниқланиши ҳамда хатланиши тартибга солинди.

Ушбу идоралараро норматив ҳужжатга асосан тезкор-қидирув, терговга қадар текширув ва тергов ҳаракатлари давомида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ҳолатларини, уларга алоқадор шахсларни ҳамда мусодара қилинадиган мол-мулкни аниқлаш мақсадида параллель молиявий терговни ўтказиш, ушбу соҳада давлат органларининг ўзаро ҳамкорлик қилиш тартиби белгиланди.

Миллий қонунчилик нормаларига асосан молиявий тергов - қуйидаги мақсадларда жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳар қандай шаклдаги мол-мулки, пул маблағлари, бошқа активлари ёки улар билан боғлиқ битимлар ва операциялар тўғрисида ахборотни йиғиш ва ўрганишдан иборат:

- давлат фойдасига ўтказилиши ва мусодара қилиниши мумкин бўлган жиноий фаолиятдан олинган даромадларни, терроризмни молиялаштириш учун мўлжалланган воситалар, жиноят нарсалари ва бошқа мол-мулкларни, шу жумладан уларга тенг қийматдаги мулкларни аниқлаш ҳамда кузатиб бориш;

- жиноят натижасида етказилган зарарни қоплаш;

- жиноий фаолиятни фош этиш, жиноий схема ва алоқаларни аниқлаш, шунингдек жиноят иштирокчиларини фош этиш;

- иш учун аҳамиятли бошқа ҳолатлар ва далилларни аниқлаш.

Тезкор-қидирув, терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов фаолиятини амалга оширувчи органлар молиявий терговни тезкор-қидирув фаолияти, терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки терговнинг ҳар қандай босқичида амалга оширишга ваколатига эга.

Бунда молиявий терговни амалга ошириш учун малакали мутахассисларни жалб қилиш ва тергов-тезкор гуруҳлари тузишга алоҳида эътибор қаратилиши лозим.

Халқаро стандартлар ва хорижий тажриба таҳлилидан келиб чиқиб, қуйидаги жиноятлар бўйича молиявий терговни амалга ошириш мажбурийлигини белгилаш мақсадга мувофиқ:

а) жуда кўп миқдорда зарар етказиш ёки жиноий даромад олиш билан боғлиқ жиноятлар содир этилган ҳолатлар бўйича;

б) жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, шу жумладан асосий жиноят Ўзбекистан ҳудудидан ташқарида содир этилган бўлса;

в) террористик, шу жумладан терроризмни молиялаштириш хусусиятига эга бўлса.

Бошқа ҳолларда молиявий тергов ваколатли органлар қарори билан, шу жумладан миллий хавфни баҳолаш натижаларига кўра жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш хавфи «**жуда юқори**» ва «**юқори**» деб баҳоланган асосий жиноятларга устуворлик берган ҳолда амалга оширилиши мумкин.

Жиноий даромад келтирадиган ҳар қандай қилмишлар асосий жиноят ҳисобланади (шу жумладан, талон-торож қилиш, пора олиш, солиқлар ва йиғимларни тўлашдан бўйин товлаш, моддий наф олиш мақсадида одам ўлдириш, одам савдоси, қурол-яроғ ёки наркотик воситаларини ўтказиш ва бошқалар).

Асосий жиноят тушунчасига Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2011 йил 2 февралдаги «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга оид ишлар бўйича суд амалиётининг айрим

масалалари тўғрисида»ги 1-сон қарорида таъриф берилган. Унга кўра, **асосий жиноят** - пул маблағлари ёки бошқа мол-мулкни легаллаштиришдан олдин, қасддан содир этилган жиноят ҳисобланади.⁴⁹

Чунончи, тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалари сифатида жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фош этиш, шунингдек жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор шахсларни аниқлаш ҳамда топиш, суриштирув, тергов органларидан ва суддан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин товлаётган шахсларни, бедарак йўқолган шахслар ва қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларни қидиришни амалга ошириш белгиланган.

ТҚФни амалга оширувчи органлар томонидан юклатилган вазифаларни бажариш учун 16 та тезкор-қидирув тадбирлари мавжуд. Мисол учун, **сўров** яъни тезкор-қидирув фаолиятининг вазифаларини ҳал этиш учун аҳамиятга эга бўлган жисмоний ва юридик шахслар, фактлар ва ҳолатлар тўғрисидаги маълумотларни билган ёки билиши мумкин бўлган шахс билан бевосита мулоқотда бўлиш жараёнида ахборот олишдан иборат бўлган тадбир ҳисобланади.

Шу каби, **маълумотлар тўплаш** - тезкор-қидирув фаолиятининг вазифаларини ҳал этиш учун ҳужжатларни, материалларни, маълумотлар базаларини ўрганиш, шунингдек сўровномалар юбориш орқали жисмоний ва юридик шахслар, фактлар ва ҳолатлар ҳақида аҳамиятга эга бўлган ахборотни, шу жумладан банк сирини ташкил этувчи маълумотларни олишга қаратилган тадбир.

Бундан ташқари, қонунда қиёсий текширув учун намуналар йиғиш, текшириш учун харид қилиш, назорат остида олиш, предметларни ва ҳужжатларни текшириш, тезкор кузатув, турар жойларни ва бошқа жойларни, биноларни, иншоотларни, жойнинг участкаларини, техник ва транспорт воситаларини текшириш, шахснинг айнанлигини аниқлаш, почта, курьерлик

⁴⁹ Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленумининг 11.02.2011 йилдаги «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга оид ишлар бўйича суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида»ги 1-сон қарори. // <http://old.lex.uz/docs/1766419>.

жўнатмалари ва телеграф хабарларини назорат қилиш, телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш, абонентлар ёки абонент қурилмалари ўртасидаги боғланишлар тўғрисида ахборот олиш, тезкор киритиш, назорат остида етказиб бериш, ниқобланган операция, тезкор эксперимент каби тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш асослари ҳамда тартиби белгиланган.

Тадқиқот натижаларидан келиб чиқиб, молиявий терговни амалга ошириш қўйида усуллар орқали амалга оширилиши мумкин:

- тезкор-қидирув тадбирлари орқали;

- жиноят-процессуал кодексига мувофиқ процессуал ҳаракатларни бажариш;

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш масалалари бўйича махсус ваколатли давлат органи томонидан молиявий таҳлил ва бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш;

- ахборот ресурсларидан фойдаланган ҳолда маълумотлар йиғиш;

- очиқ ахборот манбалари, хорижий давлатларнинг ахборот ресурслари ва интернет тармоғи маълумотларидан фойдаланиш;

- қонунда назарда тутилган ёки тақиқланмаган бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш.

Бундан ташқари, Бош прокурор, Давлат хавфсизлик хизмати раиси, Ички ишлар вазири ва Давлат божхона қўмитаси раисининг 2021 йил 29 октябрдаги қарори билан «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш ҳолатларини аниқлаш мақсадида параллель молиявий тергов ўтказиш тартиби тўғрисида»ги Низом тасдиқланди.

Ушбу Низомда тезкор-қидирув, терговга қадар текширув ва тергов ҳаракатлари давомида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни

легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ҳолатларини, уларга алоқадор шахсларни ҳамда мусодара қилинадиган мол-мулкни аниқлаш мақсадида параллель молиявий терговни ўтказиш тартиби белгиланди.

Параллель молиявий тергов – ЖПК ҳамда бошқа қонунчилик ҳужжатларида назарда тутилган ҳаракатларни амалга ошириш орқали содир этилган (этилаётган) жиноят кўламини, мусодара қилинадиган пул маблағлари ва бошқа мол-мулкнинг ҳаракатини, қонуний тус берилган жиноий даромадлардан фойдаланиш орқали олинган фойдани кузатиш ва аниқлаш ҳамда иш учун аҳамиятли бўлган ашёвий далилларни тўплаш мақсадида жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини ўрганиш ҳисобланади.

Параллель молиявий тергов ўтказишда давлат органларининг ахборот базалари, очик манбалар, ижтимоий тармоқлардаги ахборотлардан фойдаланишга алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Шунингдек, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатларини, шу жумладан мусодара қилиниши лозим бўлган мол-мулкни аниқлаш мақсадида хорижий давлатларнинг ваколатли органларига сўровлар юбориш йўли билан ҳамкорликни амалга ошириш мумкин.

Жиноят иши қўзғатилгунига қадар аниқланган жиноий даромадларни легаллаштириш ҳолатлари билан боғлиқ пул маблағлари ва бошқа мол-мулкни кўчирилиши ёки яширилиши мумкинлиги тўғрисида етарли асослар бўлган тақдирда махсус ваколатли давлат органига ушбу пул маблағлари ва мол-мулкни, шу жумладан активлар билан боғлиқ операцияларни тўхтатиб туриш чорларини кўриш тўғрисида сўровлар юборилиши мумкин.

Бундай ҳолатда жиноят иши қўзғатилиши билан, дарҳол жиноят-процессуал қонунчилик талаблари асосида тўхтатиб қўйилган пул маблағлари ва бошқа мол-мулкни хатлаш чоралари кўрилиши шарт.

Шу каби, **молиявий таҳлил** тушунчасига таъриф берилиб, бу – аниқ мақсадларни, шу жумладан ҳаракатларни ёки операцияларни кузатиш орқали

жинойй фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, у билан боғлиқ асосий жиноятларни ҳамда терроризмни молиялаштириш ҳолатларини, шу жумладан жиноятга алоқадор шахслар ва мол-мулкни аниқлаш мақсадида шубҳали операциялар (битимлар) тўғрисидаги хабарларни, шунингдек бошқа мавжуд ва олинishi мумкин бўлган маълумотларни таҳлил қилишдан иборат.

Молиявий таҳлил, фақатгина махсус ваколатли орган томонидан амалга оширилади.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан қуйидаги ахборотлар алмашинувининг асосий йўналишлари ҳисобланади:

1) ўтказиладиган молиявий таҳлил давомида қуйидагиларни аниқлаш:

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш белгиларига эга бўлган оперцияларни;

- шахсларнинг жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш билан боғлиқ операцияларга боғлиқлигини;

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш натижасида олинган пул маблағлари ёки бошқа мол-мулкни.

2) молиявий таҳлил натижаси бўйича тақдим этилагн маълумотлар асосида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ёки тергов органлари томонидан тезкор-қидирув, терговга қадар текширув ёки тергов ҳаракатлари давомида қуйидаги мақсадларда:

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш усулларини ҳамда пул маблағлари ва бошқа мол-мулкнинг ҳаракатини аниқлаш;

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш натижасида олинган ёки йўналтирилган пул маблағлари ва бошқа мол-мулкни аниқлаш;

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, у билан боғлиқ асосий жиноятларга алоқадорликда гумон қилинаётган шахсларни аниқлаш;

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш натижасида олинган ёки йўналтирилган пул маблағлари ва бошқа мол-мулкни хатлаш.

Молиявий тергов ўтказишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган томонидан махсус ваколатли органга сўралаётган маълумотдан фойдаланишнинг аниқ мақсади кўрсатилган ҳолда сўров юборилади.

Сўров қоғоз ёки электрон кўринишда расмийлаштирилиши, шахсан ёки махсус мўлжалланган почта алоқаси ёхуд ҳимояланган алоқа каналлари орқали тақдим этилиши мумкин.

Сўровда қуйидагилар кўрсатилиши лозим:

- молиявий таҳлил давомида пул маблағлари ва бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш билан боғлиқлигини аниқлаш ва асослантириш учун текширилаётган ҳолат ёки кўриб чиқиляётган жиноятнинг қисқача тавсифи (жиноятнинг содир этилиш усули, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш аломатлари);

- текширилаётган шахсларни ёки ташкилотларни идентификациялаш имконини берувчи маълумотлар:

юридик шахс номи ва солиқ тўловчининг идентификацион рақами (СТИР), ташкилий-ҳуқуқий шакли ва фаолият тури, юридик манзили ҳақидаги маълумот, банклардаги ҳисобварақлари ва мол-мулки тўғрисидаги маълумотлар;

жисмоний шахс фамилияси, исми, отасининг исми, туғилган йили (кун, ой, йил) ва жойи, паспорти ёки шахсни тасдиқловчи бошқа ҳужжатининг реквизитлари, яшаш жойи, иш жойи ва лавозими тўғрисидаги маълумотлар;

3) жиноят иши бўйича юбориладиган сўровлар бўйича жиноят иши рақами, ким томонидан, қачон ва қайси модда бўйича қўзғатилганлиги;

4) терговга қадар текширув ҳужжатлари бўйича эса Шакл—2 (1) китобининг тартиб рақами, қачон рўйхатга олинганлиги ва ким томонидан юритилаётганлиги;

5) тегишли процессуал ҳаракатларни ўтказиш учун тезкор ва тергов кизиқиш уйғотувчи объектлар тўғрисидаги маълумотлар;

6) жиноий фаолиятдан олинган даромадлар суммаси тўғрисидаги, унинг шаклланиш манбаси ҳақидаги маълумотлар;

7) шахс ёки ташкилотнинг хорижий давлат билан алоқасини кўрсатувчи маълумотлар;

8) зарур бўлган бошқа маълумотлар.

Молиявий таҳлил бўйича тайёрланган ҳужжатда қуйидагилар кўрсатилади:

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, у билан боғлиқ предикат жиноятларга алоқадор операциялар, уларни амалга ошириш ҳолати, суммаси ҳамда бошқа тафсилотлар баёни;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, у билан боғлиқ асосий жиноятларга алоқадор операцияларнинг ўзаро боғлиқлиги, операцияларнинг давомийлигини ёритувчи, ушбу операцияларни содир этаётган шахслар билан алоқаларини кўрсатувчи схема ёки жадваллар;

ушбу операцияларни содир этаётган жисмоний ва юридик шахсга оид идентификацияловчи маълумотлар;

давлат органларидан, шунингдек уларнинг маълумотлар базаларидан олинган шахсга оид маълумотлар;

хорижий давлатларнинг молиявий разведка бўлинмаларидан ёки бошқа халқаро ташкилотлардан олинган операциялар ва шахс билан боғлиқ маълумотлар;

шахсга оид очиқ манбалардан (ОАВ, Интернет) олинган маълумотлар.

Махсус ваколатли давлат органи томонидан сўровни кўриб чиқиш натижасига кўра сўралаётган маълумотни тақдим этиш ёки рад этиш ёхуд молиявий таҳлил ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилинади.

Сўров қабул қилинганидан сўнг, ўн иш куни давомида махсус ваколатли давлат органи мавжуд ахборот базалари асосида ахборотни

шакллантиради ва сўров юборган ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органга юборади.

Маълумотларни бошқа давлат органларининг ахборот базаларидан, шунингдек хорижий давлатларнинг ваколатли органлари ёки соҳавий халқаро ташкилотлардан олиш зарур бўлган ҳолларда молиявий таҳлил натижаларини тақдим этиш муддати узайтирилиши мумкин.

Ҳуқуни муҳофаза қилувчи органлар молиявий таҳлил ўтказиш даврида тезкор-қидирув, терговга қадар текширув ва тергов ҳаракталари тугатилган тамомланган ёки тўхтатилган ҳолатларда бу ҳақида уч иш куни давомида махсус ваколатли давлат органини хабардор қилишлари шарт.

Бундай ҳолатда молиявий таҳлилни ўтказишни давом эттириш ёки тўхтатиш, аниқланган ҳолатлар юзасидан маълумотларни тақдим этиш ёхуд этмаслик масаласи идоралараро келишув асосида ҳал этилади.

Ҳуқуни муҳофаза қилувчи органлар махсус ваколатли давлат органи билан ўзаро ҳамкорликни амалга оширишга масъул бўлган ходимни белгилашлари мақсадга мувофиқ.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, молиявий тергов жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини мустаҳкамлаш, асосий жиноятлар, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш фактларини фож этиш ҳамда тергов қилиш самарадорлигини ошириш, далилларни тўплаш ҳамда мустаҳкамлаш, жиноий даромадлар, молиялаштириш манбалари ва бошқа мол-мулкларни кейинчалик мусодара қилиш учун аниқлаш, хатланишини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуидан иборат.

Молиявий терговни амалга ошириш жиноий даромадларни аниқлаш мақсадида тезкор-қидирув тадбирлари, жиноят-процессуал қонунчилигига асосан процессуал ҳаракатларни бажариш, махсус ваколатли орган томонидан молиявий таҳлил олиб бориш, ахборот ресурслари, интернет

тармоғидаги маълумотлардан фойдаланишда ифодаланиб, жиноят процессининг ҳар қандай босқичида ўтказилиши мумкин.

Молиявий терговни амалга оширишдан кўзланган асосий мақсад талон-торож қилинган маблағлар, мол-мулк, олинган жиноий даромадлар ва бошқа мулкларни кейинчалик мусодара қилиш учун аниқлаш ҳамда хатланишини таъминлашдир.

Юқоридаги таҳлиллардан келиб чиқиб, молиявий тергов тушунчасига қуйидагича **муаллифлик таърифни беришни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз: «молиявий тергов»** – ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ёки ваколат берилган бошқа органлар томонидан жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини ўрганишда ифодаланадиган, жиноий фаолият натижасида олинган жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳар қандай шаклдаги мол-мулки, пул маблағлари, бошқа активлари ёки улар билан боғлиқ битимлар ва операциялар тўғрисида ахборотни йиғиш ва ўрганишдан иборат.

Шундай қилиб, фикримизча молиявий тергов тушунчасининг, уни ўтказиш тартибининг қонун ҳужжатларида аниқ белгилаб қўйилмагани амалиётда жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини тўлиқ ўрганилмаслигига, жиноий даромадлар, бошқа мол-мулкларнинг фош этилмаслиги, давлат фойдасига мусодара қилинмаслигига сабаб бўлиб, ўз навбатида жиноятчилар ёки жиноий гуруҳларнинг такроран жиноят содир этишлари учун шароит яратади.

III БОБ. ЖИНОЙИ ФАОЛИЯТДАН ОЛИНГАН ДАРОМАДЛАРНИ ЛЕГАЛЛАШТИРИШ ҲОЛАТЛАРИ БЎЙИЧА МОЛИЯВИЙ ТЕРГОВ ЎТКАЗИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

3.1. Молиявий тергов ўтказиш бўйича хорижий давлатлар тажрибаси

Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашишда халқаро ҳуқуқ нормалари, яъни ФАТФ тавсиялари, БМТ конвенциялари ва бошқа ҳужжатлар мамлакатларга асосий мажбуриятларни юқловчи ҳуқуқий асос ҳисобланади.

Ушбу ҳужжатларнинг иштирокчилари бўлиш орқали давлатлар ўз зиммаларига халқаро ҳуқуқнинг қатъий мажбуриятларини оладилар ва ўзларининг миллий қонунчилик амалиёти ва сиёсатини шартнома талабларига ва унинг меъёрларига мувофиқлигини таъминлашлари зарур.

Бироқ ҳар қандай халқаро ҳужжатлар бу турдаги жиноятларга қарши курашишда самарали ҳисобланмайди, чунки ҳар бир давлатнинг фундаментал қонунчилиги, халқнинг менталитетидан келиб чиқиб миллий концепция ишлаб чиқилиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Дунё бўйлаб жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш амалиётини ўрганиб чиқадиган бўлсак, бу жиноятларга қарши курашишда АҚШ, Европа давлатлари ичида Франция ва Литва алоҳида ўрин тутади.

ФАТФ тавсияларидан келиб чиққан ҳолда, молиявий терговни амалга оширишдаги хорижий тажриба ўрганилганида, молиявий тергов дастлаб АҚШда қўлланила бошлаганини кўриш мумкин.

Хусусан, АҚШ Молия вазирлиги томонидан молиявий тергов ўтказилиши молиявий жиноятлар бўйича пул маблағлари оқимини аниқлаш

ва қайд қилишда ифодаланиб, ушбу фаолият билан боғлиқ молиявий хужжатларни ўрганишдан иборат.⁵⁰

АҚШ Молия вазирлиги тизимида молиявий жиноятларни аниқлаш ва тергов қилиш мақсадида Ички даромадлар хизмати (Internal Revenue Service, IRS) ва унинг бўлинмалари, терроризмга қарши курашиш ва молиявий разведка хизмати (Office of Terrorism and Financial Intelligence, TFI) ташкил этилган.

Вазирликнинг терроризмга қарши курашиш ва молиявий разведка хизмати таркибида молиявий жиноятларга қарши курашиш бўлими (Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN) мавжуд бўлиб, ушбу бўлим шубҳали ва жуда кўп миқдордаги пул маблағлари билан боғлиқ операцияларни ўрганиш орқали жиноий даромадларни легаллаштириш ва бошқа молиявий жиноятларга қарши курашишни амалга оширади, бу каби операциялар бўйича маълумотлар базасини юритади ҳамда молиявий жиноятларга қарши курашишни амалга оширувчи ваколатли органлар билан маълумотлар алмашинувини таъминлайди.

Ушбу бўлинмаларнинг молиявий терговни амалга оширишдаги асосий вазифаси жиноий фаолият билан боғлиқ бўлган пул маблағларини аниқлаш ва унинг ҳаракатини қайд этишдан иборат. Чунки пул маблағларининг қаердан келгани, уларни ким олгани ва қачон қўлга киритгани, қандай усулда амалга оширилганлигидан далолат берувчи фактларни ўрганиш орқали жиноий фаолиятни фош этиш мумкин.

АҚШ тажрибасига кўра, молиявий тергов тушунчасига бир мунча кенгроқ ёндашилади, яъни бу жараён фақат молиявий соҳадаги жиноятларни эмас, балки молия тизимидан фойдаланиб, содир этилган бошқа жиноятларни ҳам ўз ичига олади.

Мисол учун, АҚШда наркобизнеснинг молиявий жиҳатлари ҳам молиявий жиноят ҳисобланади.

⁵⁰ Қаранг: Лебедев И.А., Ефимов С.В. Финансовые расследования: российская практика и зарубежный опыт. Аудиторские ведомости. 2018. №10. <https://wiseeconomist.ru/poleznoe/42641-finansovye-rassledovaniya-rossijskaya-praktika-zarubezhnyj-opyt>.

АҚШнинг Молиявий жиноятларга қарши курашиш хизмати директори Уильям Фокснинг фикрича, ушбу соҳада фаолият олиб борувчи мутахассисларнинг асосий вазифаси ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга жиноий йўл билан топилган пулларнинг молиявий жиҳатларини аниқлашда ёрдам беришдан иборат.⁵¹

Молиявий терговнинг амалий фаолият сифатидаги аҳамияти - жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатлари, элементларини аниқлаш мақсадида бухгалтерия ҳисоби, молиявий таҳлил, банк ва бошқа амалий-иқтисодий фанлардан фойдаланиш бўйича услубий қоидалар мажмуасини қўллашдан иборат.

Шу ўринда Литва Республикаси тажрибасини ўрганидаган бўлсак, Литвада молиявий тергов олиб боришда қонунчилик асослари яратилганлиги, ушбу фаолият самарадорлиги ФАТФ томонидан ижобий баҳоланганлигини кўришимиз мумкин.

Хусусан, Литва Бош прокурорининг 2013 йил 19 мартдаги буйруғига асосан молиявий тергов ўтказиш бўйича Тавсиялар тасдиқланган.

Ушбу ҳужжатда молиявий тергов тушунчаси, ўтказиш тартиби, жиноят иши қўзғатишга қадар ва жиноят иши бўйича молиявий тергов ўтказиш, маълумотлар тўплаш, мол-мулкни мусодара қилишнинг қонуний асослари, учинчи шахсларга тегишли мол-мулкларни мусодара қилиш тартиби ёритиб берилган.

Чунончи, Литвада молиявий тергов тушунчасига шахсга ёки унга алоқадаор бўлган жисмоний ва юридик шахсларга тегишли бўлган ҳар қандай шаклдаги мол-мулк, битимлар ва молиявий операциялар тўғрисидаги маълумотларни йиғиш жараёни сифатида таъриф берилган.

Молиявий терговнинг мақсади жиноий ёки бошқа ноқонуний йўллар билан олинган бўлиши мумкин бўлган мол-мулкни ёки тегишли қийматдаги мол-мулкни мусодара қилишда фуқаролик даъвосини таъминлаш, шунингдек

⁵¹ Қаранг: Американцы зовут нас в разведку. Интервью Уильяма Фокса//Российская газета. - 2005. - N 3780. <https://rg.ru/2005/09/09/finrazvedka-usa.html>.

тергов учун зарур бўлган мол-мулк ва молиявий операциялар билан боғлиқ маълумотларни ўрганиш ҳисобланади.

Жиноий фойда олиш фақатгина ҳар қандай шаклдаги мол-мулкни қўлга киритиш, балки мулкий мажбуриятдан бўйин товлаш ёки уни тўхтатишда (ҳаражат қилмаслик) ҳам ифодаланади.

Ушбу қоидалар Литва Республикасининг 2002 йил 20 июндаги № IX-965-сон «Тезкор фаолият тўғрисида»ги Қонунининг 5-моддасида ўз аксини тошган бўлиб, **жиноий қилмишлар содир этиш билан боғлиқ бўлган нарсаларни, пулларни, қимматли қоғозларни, бошқа мол-мулкни қидириш тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади.**

Мазкур норма билан **терговга қадар текширув жараёнида молиявий тергов ўтказишнинг мажбурийлиги белгиланган.**⁵²

Дастлабки тергов жараёнида эса молиявий тергов ЖПК ва бошқа қонун талабларига асосан олиб борилади.

Гумон қилинувчининг ноқонуний бойлик орттириши факти, жиноий фаолиятдан олинган ноқонуний даромад миқдори жиноят қонунини қўллаш билан боғлиқ бўлган, жиноят иши доирасида исботланиши лозим бўлган ҳолатлар ҳисобланади.

Чунончи, Литва Жиноят кодексининг 72-моддаси нормалари талқинига кўра, **дастлабки терговни амалга оширувчи мансабдор шахс, прокурор ва судларга мол-мулкни мусодора қилинишини таъминлаш, яъни айбланувчининг жиноий фаолиятдан олинган даромадлари ҳажми, ноқонуний даромад олиш факти, айбланувчи ёки бошқа шахларга тегишли, жиноий фаолиятдан олинган мол-мулк ёки қийматига тенг мол-мулкни қидириб топиш ва ушбу мол-мулкдан фойдаланишни чеклаш чораларини кўриш мажбурияти юкланган.**

⁵² Литва Республикасининг 2002 йил 20 июндаги № IX-965-сон «Тезкор фаолият тўғрисида»ги Қонуни., 5-модда.

Шу каби, Литва Республикасининг 2002 йил 14 мартдаги IX-785-сон Қонуни билан қабул қилинган Жиноят-процессуал кодексининг 151-моддаси 1-қисмида фуқаровий даъвони ёки мол-мулкни мусодара қилиниши мумкинлигини таъминлаш мақсадида прокурорнинг қарори асосида **гумон қилинувчига ёки қонун ҳужжатларига мувофиқ жиноий йўл билан олинган ёхуд қўлга киритилган мол-мулкка эга бўлган гумон қилинувчининг** ҳаракатлари учун моддий жавобгар бўлган жисмоний шахсларга нисбатан **мулкка бўлган ҳуқуқларни вақтинча чеклаш тайинланиши мумкин.**

Мол-мулкнинг мусодара бўлиши мумкинлигини ёки фуқаровий даъвони таъминлаш учун юридик шахснинг мол-мулки ҳам прокурор қарорига асосан **вақтинча чекланиши** мумкин.

Ушбу қонунда белгиланишича, мол-мулкдан фойдаланишни **вақтинча чеклаш, мол-мулкка тақиқ қўйиш шаклида тинтув ёки олиб қўйиш ҳаракатлари билан бирга ўтказилади.** Мол-мулкдан фойдаланишни вақтинча чеклаш 6 ойгача бўлган муддатга қўлланилиб, кўпи билан яна олти ойга фақат суд томонидан узайтирилиши мумкин.

Жиноят кодексига берилган таърифга кўра, мол-мулкни мусодара қилиш - мусодара қилиниши лозим бўлган ва ҳуқуқбузарнинг ёки бошқа шахсларнинг ихтиёрида бўлган ҳар қандай турдаги мол-мулкни давлат мулкига мажбуран текин ўтказишдан иборат.

Ушбу Кодексда тақиқланган ҳаракатни содир этишда фойдаланилган қурол ёки восита ёхуд бундай ҳаракатнинг бевосита ёки билвосита натижасида олинган ҳар қандай шаклдаги мол-мулк мусодара қилинадиган мулк деб топилади.

Мусодара этилиши белгиланган ҳуқуқбузарнинг мол-мулки ҳар қандай ҳолатда ҳам мусодара этилиши лозим.

Бошқа жисмоний ёки юридик шахсга тегишли бўлган ва мусодара қилиниши лозим бўлган мол-мулк, шахс ушбу Кодексда тақиқланган қилмиш учун судланганлигидан қатъи назар, мусодара қилиниши керак, агар:

1) шахс мулкни ҳуқуқбузарга ёки бошқа шахсларга ўтказаетганда у ушбу мулкдан Кодексда тақиқланган қилмишни содир этиш учун фойдаланилишини билган ёки билиши лозим бўлганда;

2) мулк сохта битим орқали ўтказилганда;

3) мол-мулк унга ҳуқуқбузарнинг оила аъзоси ёки яқин қариндоши сифатида берилганда;

4) мол-мулк унга юридик шахс сифатида берилган бўлса, айбдор, унинг оила аъзолари ёки яқин қариндошлари юридик шахснинг раҳбари, бошқарув органининг аъзоси ёки юридик шахс улушларининг камида эллик фоизига эгаллик қилувчи иштирокчилар бўлса (акциялар, депозитлар ва бошқалар);

5) мол-мулкни сотиб олаётганда юридик шахсда бошқарув лавозимларини эгаллаб турган ва унинг вакили бўлган, юридик шахс номидан қарорлар қабул қилиш ёки юридик шахс фаолиятини назорат қилиш ҳуқуқига эга бўлган шахс томонидан мулк ушбу Кодексда тақиқланган қилмишни содир этиш учун фойдаланиладиган восита ёки бундай қилмишнинг натижаси эканлиги маълум бўлган тақдирда.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки мазкур қонунда мол-мулк яширилган, сарфланган, учинчи шахсларга тегишли бўлса, ёки бошқа сабабларга кўра олиб қўйиш имконияти бўлмаса, ёхуд ушбу мулкни мусодара қилиш мақсадга мувофиқ бўлмаса, суд ҳуқуқбузардан ёки 72-модданинг 4-бандида кўрсатилган шахслардан мусодара қилинадиган мол-мулкнинг қийматиغا тенг пул суммасини ундириши белгиланган.

Бундан ташқари, Литва ЖКнинг 72³-моддасида мулкни кенгайтирилган мусодара қилиш тартиби белгиланган бўлиб, ҳуқуқбузарнинг қонуний даромадига номутаносиб мол-мулки ёки унинг бир қисмини, агар ушбу мулк жиноий йўл билан олинган деб ҳисоблаш учун асослар мавжуд бўлган тақдирда давлат даромадига ўтказиш ҳисобланади.

Мулкни кенгайтирилган мусодара қилиш қўйидаги шартларга асосан қўлланади:

1) жиноят содир этган шахс унча оғир бўлмаган, оғир ёки ўта оғир қасддан содир этган жинояти учун судланган бўлиб, ушбу қилмишлари орқали моддий манфаат олган ёки олиши мумкин бўлса;

2) ҳуқуқбузар ушбу Кодексда тақиқланган қилмишни содир этиш пайтида, содир этилганидан кейин ёки содир этилганидан олдинги беш йил мобайнида сотиб олинган, қиймати ҳуқуқбузарнинг қонуний даромадига тўғри келмайдиган ёки ўртача яшаш даражасидан 250 марта ортиқ бўлган мол-мулкка эгаллик қилса, ёхуд ушбу бандда белгиланган муддатда бундай мол-мулкни бошқа шахсларга берса;

3) жиноят содир этган шахс томонидан суд жараёнида мулк келиб чиқишининг қонунийлиги тўғрисида далил тақдим этмилаган бўлса.

Литва қонунчилигида жиноий даромадларни қидириш ва мусодара қилиш чораларини кўришда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга тегишли вазифаларнинг юклатилгани, мол-мулкни мусодара қилишнинг аниқ тартиби белгилангани диққатга сазовор.

Кейинги ўринда **Россия Федерациясининг** молиявий терговни амалга оширишдаги тажрибасини ўрганганимизда маълум бўлишича, жиноий даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш борасида махсус ваколатли орган Молиявий мониторинг бўйича федерал хизмат яъни “Росфинмониторинг” ҳисобланиб, у ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ҳисобланмасада, ваколат доирасида ушбу соҳада молиявий терговни амалга оширади.

Россия Федерациясининг (кейинги ўринларда РФ деб юритилади) «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги 1995 йил 12 августдаги №144-ФЗ-сон Федерал Қонунининг 2-моддасида **мусодара қилиниши лозим бўлган мол-мулкни аниқлаш** тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифаларидан бири сифатида белгиланган.

РФ Жиноят кодексининг 104.1-моддасида мулкни мусодара қилиш — қуйидаги мол-мулкни айблов ҳукми асосида мажбурий текин олиб қўйиш ва давлат мулкига ўтказиш ҳисобланади:

а) ЖКда назарда тутилган жиноятларни содир этиш натижасида олинган пул, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулк;⁵³

б) ушбу модданинг «а» бандида назарда тутилган жиноятларнинг камида биттасини содир этиш натижасида олинган пул, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мулк, ёки ушбу мол-мулкдан олинган даромадлар қисман ёки тўлиқ мулкка айлантирилган ёки шакли ўзгартирилган бўлса;

в) терроризмни, экстремистик фаолиятни, уюшган гуруҳни, ноқонуний қуролли гуруҳни, жиний уюшмани (жиний ташкилотни) молиялаштириш учун фойдаланилган ёки мўлжалланган пул, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулк;

г) айбланувчига тегишли бўлган жиноят содир этиш қуроллари, жиҳозлар ёки бошқа воситалар.

Агар жиноят содир этиш натижасида олинган мол-мулк ва (ёки) ушбу мол-мулкдан олинган даромад қонуний равишда сотиб олинган мол-мулкка қўшилган бўлса, ушбу мол-мулкнинг қўшилган мол-мулк қийматига ва ундан олинган даромадга тўғри келадиган қисми мусодара қилинади.

Ушбу модданинг биринчи ва иккинчи қисмларида кўрсатилган, маҳкум томонидан бошқа шахсга (ташкилотга) топширилган мол-мулк, агар мулкни қабул қилган шахс унинг жиний ҳаракатлари натижасида олинганлигини билган ёки билиши керак бўлса, мусодара қилинади.

Агар ушбу Кодекснинг 104.1-моддасида кўрсатилган мол-мулк таркибига киритилган муайян предметни мусодара қилиш суд томонидан ушбу предметни ундан фойдаланиш, сотиш ёки бошқа сабабларга кўра мусодара қилиш тўғрисида ҳал қилув қарори қабул қилиш вақтида имконсиз бўлса, суд ушбу ашёнинг қийматига мос келадиган пул суммасини мусодара қилиш тўғрисида қарор қабул қилади.

Ушбу Кодекснинг 104.1-моддасида кўрсатилган мол-мулк таркибига киритилган нарса эвазига мусодара қилиниши лозим бўлган маблағлар

⁵³ Қаранг: Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 25.03.2022). ст. 104.1. // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/f22429461fc4befb140b98a33cf3521eea282f7d/.

бўлмаган ёки етарли бўлмаган тақдирда, суд қиймати унинг қийматига тўғри келадиган бошқа мол-мулкни мусодара қилиш тўғрисида қарор чиқаради (РФ фуқаролик процессуал қонунчилигига мувофиқ ундириб олиниши мумкин бўлмаган мол-мулк бундан мустасно).

Шу ўринда мулкнинг жиноий йўл билан қўлган киритилганлигини исботлаш суд, прокурор, терговчи ва суриштирувчининг асосий вазифаларидан бири ҳисобланиб, жиноят содир этилишида айбни исботлашнинг асосий элементларидан биридир.

РФ ЖПКнинг 73-моддасида исботлаш талаб этилиши лозим бўлган ҳолатлардан бири сифатида мусодара қилиниши лозим бўлган мол-мулк жиноят содир этиш натижасида олинганлигини ёхуд ушбу мол-мулкдан олинган даромадлар эканлигини ёхуд жиноят қуроли, воситалари сифатида фойдаланилганлиги ёхуд фойдаланишга мўлжалланганлигини тасдиқловчи ҳолатлар, терроризмни, экстремистик фаолиятни, уюшган гуруҳни, ноқонуний қуроли гуруҳни, жиноий уюшмани молиялаштиришнинг бошқа воситалари исботланиши лозимлиги белгиланган.⁵⁴

Кодекснинг 81-моддасида жиноят содир этилиши натижасида қўлга киритилган пул, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулк **ашёвий далил ҳисобланиши** ва давлат фойдасига мусодара қилини ёки эгасига қайтарилиши белгиланган.

РФ ЖПКнинг 115-моддасида мол-мулкни хатлаш тартиби белгиланган. Унга кўра, ЖКнинг 104.1-моддаси биринчи қисмида кўрсатилган фуқаролик даъвоси, жарима, бошқа мулккий жазо ундирилиши ёки мулкни мусодара қилиниши мумкин бўлган ҳолатлар бўйича ҳукм ижросини таъминлаш мақсадида терговчи, тергов органининг раҳбари ёки суриштирувчи прокурорнинг розилиги билан гумон қилинувчининг, айбланувчининг ёки уларнинг қилмишлари учун қонуний жавобгар

⁵⁴ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 N 174-ФЗ (ред. от 25.03.2022, с изм. от 19.04.2022).

шахсларнинг мол-мулкини хатлаш тўғрисида судга ариза билан мурожаат қилади.

Суд илтимосномани кўриб чиқиб, мулкни хатлаш тўғрисидаги масалани ҳал қилишда бундай қарор қабул қилинишига асос бўлган аниқ, фактик ҳолатларни кўрсатиши, шунингдек, олиб қўйилган мол-мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш билан боғлиқ чекловларни белгилаши шарт.

Шунингдек, гумон қилинувчи, айбланувчи бўлмаган ёки уларнинг қилмишлари учун қонуний жавобгар бўлган бошқа шахсларнинг мол-мулки, агар ушбу мол-мулк гумон қилинувчининг, айбланувчининг жинойий ҳаракатлари натижасида олинган деб ҳисоблаш учун етарли асослар мавжуд бўлса хатланиши мумкин.

Францияда ҳам жисмоний ёки юридик шахсларнинг ҳисобварақларига эгалик қилиш ёки назорат қилишни ўз вақтида аниқлашнинг самарали механизмлари мавжуд.

Суд, назорат органлари, тергов органлари, полиция ва божхона ходимлари, шунингдек суд солиқ инспекторлари, миллий марказий банкнинг ҳисоб варақлар файли (FICOBA) дастури орқали банк маълумотларига бевосита кириш ҳуқуқига эга.

Ушбу марказлаштирилган маълумотлар базаси Давлат бюджет бошқармаси томонидан бошқарилиб, унда жисмоний шахсларнинг фуқаролик ҳолати, ҳисоб рақами, тури, юридик шахслар учун ҳуқуқий шакл/СИРЕТ рақами тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олади.

Терговчилар ушбу базадан (суд қарори билан) Францияда жисмоний ёки юридик шахс, шунингдек француз ёки хорижий ташкилот эгалик қиладиган активларни аниқлаш учун фойдаланишлари мумкин.

Хусусан, ваколатли органлар ҳисоб варақлардан эгасининг хабардорлигисиз, уни олдиндан огоҳлантирмасдан активларни аниқлаш жараёнида фойдаланадилар.⁵⁵

Ушбу ваколат Франция ЖПКнинг 18-моддасида белгиланган бўлиб, прокуратура органлари француз жиной полицияси терговчилари сифатида жиной йўл билан олинган мол-мулкни аниқлаш, таъқиб қилиш ва мусодара қилиш тўғрисида иш қўзғатиш ваколатига эга.

Франция Жинойт қонунчилиги нормаларини ўрганадиган бўлсак, Жинойт кодексида жиной йўл билан олинган даромадларнинг мусодара қилиниши аниқ нормалар билан белгиланганига гувоҳ бўламиз.

Чунончи, Франция Жинойт кодексининг **131-21 моддасига кўра, мол-мулкни мусодара қилиш жиной жазо тури ҳисобланади.**

Жиной қилмиш содир этишда фойдаланилган ёки фойдаланиш мумкин бўлган нарсалар, жиной қилмиш натижасида қўлга киритилган нарсалар мусодара этилади.

Бундан ташқари, мусодара қонун ёки жиной ҳаракатни жазолайдиган қоидалар билан белгиланган ҳар қандай кўчар мулкка нисбатан қўлланиши мумкин.

Агар мусодара қилиниши лозим бўлган нарса олиб қўйилмаган ёки олиб қўйилиши мумкин бўлмаса, унинг қийматига тенг миқдордаги нарса мусодара қилиниши белгиланган.

Бу борада илмий изланишлар олиб борган олимларнинг фикри ҳам турлича бўлиб, молиявий тергов атамасига турлича таърифлар берилган.

Айрим олимлар молиявий тергов тушунчасини «форензик» атамаси билан бир хил деб ҳисоблашади.

Хусусан, А.Эноф ва П.Омегбонлар форензик атамасига фирибгарликни фош этиш учун аудиторлик, криминалистик ва молиявий воситаларни ўзида акс эттирувчи фаолият деб таъриф беришган.

⁵⁵ Отчет взаимной оценки мерь Франции по борьбе с отмыванием денег и финансированием терроризма. 2022 г. Май. <https://www.fatf-gafi.org/publications/mutualevaluations/documents/mer-france-2022.html>. 81-100, 300-303 б.

Ҳозирда бу фаолиятдан асосан хусусий секторда кенг фойдаланилмоқда, яъни форензик хусусий компаниялардаги ходимларнинг фирибгарлик ва коррупцион жиноятларини фош этишга қаратилган фаолият бўлиб, молиявий ҳужжатлар таҳлили ва компьютер дастурлари, технологияларини ўрганиш орқали амалга оширилади.⁵⁶

Биз бу таърифга тўлиқ қўшила олмаймиз, сабаби халқаро стандартларга мувофиқ молиявий тергов давлат томонидан махсус ваколат берилган ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ёки бошқа назорат идоралари томонидан амалга ошириладиган фаолият тури ҳисобланади.

Юқорида қайд этилган хусусий сектордаги айрим компаниялар, аудиторлик ташкилотлари томонидан ички молиявий барқарорликни таъминлашда ўтказилаётган аудиторлик хусусиятига эса текширувлар том маънода молиявий тергов ҳисобланмайди, ушбу органларни ҳам молиявий терговни амалга оширувчи субъектлар қаторига киритиб бўлмайди.

Зеро, ушбу ташкилотлардан, улар томонидан тақдим этилган маълумотлардан молиявий терговни амалга оширишда ёрдамчи куч ва восита сифатида фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятида эса форензик бу компьютер технологияларидан фойдаланиб содир этилган жиноятлар бўйича далилларни тўплаш ва баҳолашдан иборат криминалистик тадбирларни ташкил этади.⁵⁷

Фикримизча, форензик молиявий терговнинг бир қисми бўлиб, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ёки ваколат берилган бошқа идоралар томонидан амалга оширилганида муҳокама қилинаётган мавзунинг предмети ҳисобланади.

Ушбу соҳада изланишлар олиб борган рус тадқиқотчилари Е.Кондратьева ва А.Горюновлар молиявий тергов атамасига пул маблағлари

⁵⁶ Федотов Н.Н.: Форензика - компьютерная криминалистика - М.: Юридический мир, 2007. 12-13-б.

⁵⁷ Медведев И.В.: Компьютерная криминалистика «форензика» и киберпреступность в России., Пролог, 2013. 67-68-б., <https://cyberleninka.ru/article/n/kompyuternaya-kriminalistika-forenzika-i-kiberprestupnost-v-rossii>.

билан боғлиқ муносабатларда содир этилган жиноятларни ўрганиш ва далиллар тўплаш сифатида таъриф беришган.

В.Ефимов ва А.Бродуновлар эса молиявий тергов иқтисодий жиноятларни тергов қилиш, ички аудит ўтказиш ва давлат томонидан амалга ошириладиган назорат функцияларидан иборат эканлиги тўғрисида фикр билдиришган.

Ушбу йўналишда охириги изланишларни олиб борган Н.Стаканова ва Т.Татаровскаяларнинг фикрича, молиявий тергов жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини ўрганиш, яъни жиноий фаолият натижасида олинган даромадлар, пул маблағларининг ҳаракатини аниқлаш ва қайд этишдан иборат фаолият ҳисобланади.

Уларнинг таъкидлашича, молиявий терговни ўтказишда иқтисодий (қонун бузилишларини содир этишнинг иқтисодий механизмларини аниқлаш ва ўрганиш), ҳуқуқий (ҳуқуқбузарликларни квалификация қилиш), криминалистик (ҳужжатларни тўплаш, ўрганиш ва мустаҳкамлаш), криминологик ва психологик (иқтисодий жиноятларни содир этган шахснинг психологик хусусиятларини аниқлаш) омиллар мавжудлигини назарда тутувчи фанлараро аълоқадорликни таъминлаш мақсадга мувофиқ.

Ушбу йўналишда илмий изланишлар олиб борган миллий соҳа намояндalари У.Нигмаджанов ва Д.Хамзаевлар молиявий тергов тушунчасига жиноятларнинг молиявий жиҳаларини комплекс ўрганиш сифатида таъриф беришиб, молиявий операцияларни тўлиқ ўрганиш ва объектив баҳо бериш учун қўшимча билимлар талаб этилишини таъкидлашган.

Бизнинг фикримизча ҳам иқтисодий жиноятлар бўйича молиявий терговни амалга оширишда жиноий даромадларни легаллаштириш усулларини ўз вақтида аниқлаш, пул маблағлари ва бошқа мол-мулкларнинг ҳаракатини ўрганиш, зудлик билан хатлаш чораларини кўриш, далилларни тўплашни таъминлаш мақсадида молия, суд-бухгалтерия, криминалистика,

криминология, аудит тўғрисида билим ва кўникмаларга эга бўлиш муҳим аҳамиятга эга.

Шу муносабат билан идоравий тайёргарлик ва кадрлар малакасини оширишни амалга оширувчи ихтисослаштирилган таълим муассасалари ва институтлар даражасида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари учун молиявий тергов олиб бориш бўйича махсус ўқув курсларини жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Шу мақсадда, иқтисодий жиноятларнинг молиявий жиҳатларини тўлиқ ўрганиш, жиноий йўл билан олинган даромадларни тўлиқ фош этиш, мусодара қилинишини таъминлаш, жиноятларнинг содир этиш усулларини, жиноят иштирокчиларини тўлиқ фош этилишини таъминлаш мақсадида қуйидаги таклифлар киритилади:

- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатларини ўз вақтида аниқлаш ва уларнинг олдини олиш мақсадида молиявий тергов, шу жумладан параллел молиявий тергов ўтказиш тартибини белгиловчи ҳукумат даражасида норматив ҳужжат ишлаб чиқиш;

- олий таълим муассасаларининг ўқув дастурларига жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризм молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш борасидаги махсус ўқув курсларини киритиш;

- олий таълим муассасалари, шунингдек, идоравий таълим муассасаларининг бундай жиноятларга қарши курашиш бўйича таълим беришга масъул ўқитувчи ҳамда мутахассислари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари ҳамда пул маблағлари ва бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни назорат қилувчи идоралар мутахассисларининг малакасини ва касбий тайёргарлигини ошириш бўйича ўқув дастурларини жорий этиш;

- жиноий даромадларни легаллаштиришга, терроризм молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни

молиялаштиришга қарши курашиш борасида амалий тавсияларни ишлаб чиқиш ҳамда махсус ўқув-методик ва бошқа адабиётларни яратиш.

Ушбу таклифларимизнинг амалиётга татбиқ этилиши жиноий йўл билан олинган пул маблағлари ва бошқа мол-мулкларнинг ўз вақтида аниқланиши ва хатланиши, янги жиноятлар содир этилишининг олди олиниши, жиноий гуруҳларнинг фаолиятига чек қўйилишида самарадорликни таъминлашга хизмат қилади.

3.2. Ўзбекистон Республикасида молиявий тергов ўтказишни такомиллаштириш масалалари

Тадқиқот жараёнида маълум бўлишича, жинойий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш борасидаги халқаро стандартлар, мамлакатлар учун мажбурий ҳисобланиб, миллий қонунчиликка имплементация қилиниши ва фаолият самарадорлигини таъминлаш чоралари кўрилишини талаб этмоқда.

Фикримизнинг далили сифатида мамлакатларнинг жинойий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштириш борасидаги миллий тизимнинг ФАТФ ва унинг регионал гуруҳлари томонидан баҳолаш натижалари бўйича расмийлаштирилган ҳисоботлар орқали кўришимиз мумкин.

Зеро баҳолаш жараёнида мамлакатларнинг халқаро стандартлар, яъни ФАТФ тавсияларини миллий қонунчиликка имплементация қилиниши таҳлил қилиниб, назорат идоралари ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан идоравий ҳужжатлар қабул қилингани, ушбу фаолиятни тўғри ташкил этиш бўйича методологиялар ишлаб чиқилгани, ходимларнинг касб малакасини ошириш борасидаги ишларнинг йўлга қўйилгани, фаолият самарадорлигига қандай ижобий таъсир кўрсатгани ўрганилиб, шу асосда миллий қонунчиликка баҳо берилмоқда.

Бу ўз навбатида мазкур соҳасидаги назарий, ташкилий, ҳуқуқий муаммоларни комплекс ўрганиш, халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган норма ва принципларидан келиб чиққан ҳолда қонунчиликни такомиллаштиришни талаб этмоқда.

Жинойий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ҳолатлари бўйича молиявий тергов ўтказиш такомиллаштириш масалаларини кўриб чиқишда юқорида асослаганимиздек, назария, таҳлиллар ва иш ҳужжатларини яқиндан ўрганиш давомида бир қанча муаммоларга дуч келдик.

Хусусан, бу борада халқаро стандартлар, хорижий давлатлар қонунчилиги таҳлили натижаларига кўра, тезкор-қидирув фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари, жиноят-процессуал қонунчилигида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан жиноят содир этилиши натижасида қўлга киритилган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш, мусодара қилишни таъминлаш мақсадида хатлаш, суд томонидан эса мусодара қилиниши таъминлаш асосий вазифа сифатида белгиланган.

Бундан ташқари, терговга қадар текширув, суриштирув ва тергов органлари томонидан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, умуман олганда асосий жиноятлар бўйича молиявий тергов олиб боришда етарли ҳуқуқий асослар бўлиши, бу борадаги ягона амалиётнинг йўлга қўйилиши фаолиятнинг самарали ташкил этилишини таъминлайди.

Шу сабабли, мавжуд муаммо ҳамда камчиликларга тўхталиб, уларни бартараф этиш, илмий, ташкилий, ҳамда амалий таклифларимизни бирма-бир келтириб, асослаб беришга ҳаракат қиламиз.

Биринчидан, жиноят-процессуал, тезкор-қидирув фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатларида жиноий фаолиятдан олинган легаллаштиришга қарши курашиш борасидаги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг **вазифаларини қатъий белгилаш** мақсадга мувофиқ.

Хусусан, амалдаги «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 4-моддасида тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалари сифатида қуйидагилар белгиланган:

- инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулки ҳимоя қилинишини, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш;

- жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фош этиш, шунингдек жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор шахсларни аниқлаш ҳамда топшиш;

- суриштирув, тергов органларидан ва суддан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин товлаётган шахсларни, бедарак йўқолган шахслар ва қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларни қидиришни амалга ошириш, шунингдек таниб олинмаган мурдаларнинг шахсини аниқлаш;

- шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига таҳдид солаётган шахслар, ҳодисалар, ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) ҳақида ахборот тўплаш.

Бундан ташқари, мазкур Қонуннинг 13-моддасида тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг мажбуриятлари сифатида ҳам жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни **аниқлаш белгиланмаган**.

Ушбу нормада тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органлар томонидан жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш вазифасининг киритилмаганлиги, фаолият самарадорлигини таъминлашда салбий таъсир кўрсатмоқда.⁵⁸

Шу муносабат билан «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 4-моддасига тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалари сифатида **жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш** тўғрисидаги нормани киритиш мақсадга мувофиқ.

Шунингдек, ушбу Қонуннинг 13-моддасига тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг мажбуриятлари сифатида **жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш** тўғрисидаги нормаларни киритиш ҳам таклиф этилади.

Шу каби, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 39²-моддасида терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган бошлиғи ва унинг мансабдор

⁵⁸ Отчет взаимной оценки Республики Узбекистан. Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма. 96-101 б.

шахси жиноятнинг олдини олиш ёки унинг содир этилишига йўл қўймаслик, далилларни тўплаш ва сақлаш, жиноят содир этишда гумон қилинганларни ушлаш ва яширинган гумон қилинувчиларни қидириб топиш ҳамда жиноят туфайли етказилган мулкий зарарнинг ўрни қопланишини таъминлаш учун зарур бўлган, кечиктириб бўлмайдиган барча ҳаракатларни амалга ошириши шартлиги белгиланган.

Терговга қадар қадар текширувни амалга оширувчи орган бошлиғи ва унинг мансабдор шахси мажбуриятларига **жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлашни киритиш** таклиф этилади.

Иккинчидан, жиноят-процессуал қонунчилигида терговга қадар текширув, дастлабки терговни олиб боришда жиноий йўл билан қўлган киритилган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулклар, ёки уларга тенг қийматдаги мол-мулкнинг **хатланиши тўғридан-тўғри белгиланмаган** бўлиб, қонун нормаларида асосий урғу ашёвий далилларнинг хатланиши, фуқаровий ҳамда мулкий ундирувларни таъминлашга қаратилган.

Бироқ, жиноий йўл билан қўлган киритилган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулклар, ёки уларга тенг қийматдаги мол-мулкнинг **хатлаш аниқ нормалар билан белгиланмаган**.

Бу ҳолат миллий тизимни ўрганиш натижаларига кўра салбий кўрсаткич сифатида баҳоланган.⁵⁹

Мисол учун, ЖПКнинг 384-моддасида айблов хулосаси ёки айблов далолатномаси билан келган жиноят иши юзасидан прокурор ҳал этиши лозим бўлган масалалар кўрсатилган, хусусан ушбу модданинг 9-бандида фуқаровий даъвони ва бошқа мулкий ундиришларни таъминлаш чоралари кўрилган-кўрилмаганлигини текшириши шартлиги белгиланган.

⁵⁹ Отчет взаимной оценки Республики Узбекистан. Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма. 99-101 б.

ЖПК нормаларини ФАТФ тавсияларига мувофиқлаштириш, молиявий тергов ўтказишнинг қонуний асосларини такомиллаштириш мақсадида ЖПКнинг 384-моддаси 9-бандини айблов хулосаси ёки айблов далолатномаси билан келган жиноят иши юзасидан прокурор ёки унинг ўринбосари томонидан қуйидагиларни ўрганиш шартлигини назарда тутувчи таҳрирда баён этиш таклиф этилади:

фуқаровий даъво ва бошқа мулкрий ундиришларни таъминлаш чоралари кўрилган-кўрилмаганлигини, **шу жумладан жиноят содир этилиши натижасидан қўлга киритилган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулклар, ёки уларга тенг қийматдаги мол-мулкнинг хатланганлигини** текшириши шарт.

Шу ўринда, хорижий тажрибани ўрганиш натижаси шуни кўрсатмоқдаки, миллий қонунчиликда ашёвий далил тушунчасига тўлиқ таъриф берилмаган, хусусан, жиноят содир этилиши натижасида қўлга киритилган ёки олинган фойда, яъни пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулк **ашёвий далил тушунчасига киритилмаган.**

Бу эса ўз навбатида дастлабки тергов олиб боришда ушбу тоифадаги мол-мулкни хатлаш жараёнига нотўғри ёндашишга олиб келади. Шу ўринда халқаро экспертлар томонидан миллий қонунчиликдаги ушбу бўшлиқ тергов органларининг асосий эътибори жиноят натижасида етказилган моддий зарарни ундириш чораларини кўришга қаратилиб, жиноий даромадларни аниқлаш ва хатлаш чораларини кўришга етарли эътибор қаратилмаётганлигининг сабаби деб таъкидланган.

Мусодара қилишни ҳуқиқий тартибга солишнинг юқоридаги ўзига хос хусусиятларни инобатга олган ҳолда экспертлар хулосасига кўра, моддий зарар етказиш билан боғлиқ бўлмаган жиноятлардан олинган даромадлар, жиноят содир этиш қуроллари ва воситалари ҳамда унинг эквиваленти

миқдоридаги мол-мулкни мусодара қилиш мамлакатнинг жиноятчиликка қарши курашиш сиёсатининг мақсади эмас⁶⁰.

Фикримизча, юқоридаги бўшлиқларни бартараф этиш мақсадида ЖПКнинг 203-моддасини қуйидаги тахрирда баён этиш мақсадга мувофиқ:

«келиб чиқишини, кимга тегишлилигини, маълум мақсадларда фойдаланилганлигини ёки фойдаланишга яроқлилигини, қўлдан-қўлга ўтганлиги ёки турган жойи ўзгарганлигини, у ёки бу моддалар, нарса, жараён ва ходисалар таъсир этганлигини аниқлаш мумкин бўлган физикавий аломатлар ёки белгиларга, шунингдек иш ҳолатларини аниқлашга хизмат қиладиган ҳар қандай бошқа аломатлар ва белгиларга эга бўлган нарса, **жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ҳамда бошқа мол-мулк** ашёвий далил ҳисобланади».

Учинчидан, ФАТФнинг 33-тавсиясида мамлакатлар жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш тизимининг самарадорлиги ва натижадорлиги билан боғлиқ масалалар бўйича тўлиқ статистик маълумотларни юритиши лозим.

Ушбу ҳисоботлар қабул қилинган ва юборилган шубҳали оперциялар, дастлабки тергов олиб борилган жиноят ишлари, суд ҳукмлари, ушбу жиноят ишлари бўйича музлатилган, хатланган ва мусодара қилинган мол-мулк, халқаро-ҳуқуқий ёрдам ёки ҳамкорликни таъминлашдаги бошқа халқаро сўровлар тўғрисидаги маълумотлардан иборат бўлиши керак.

Бироқ, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан тергов ўтказилган жиноят ишлари, улар бўйича хатланган ва мусодара қилинган мол-мулк, жиноий даромадлар тўғрисидаги маълумотлар юзасидан ягона статистика юритилмаётганлиги маълум бўлиб, ушбу фаолиятни таҳлил қилиш, самарадорликни таъминлаш мақсадида фаолиятни мувофиқлаштириб боришда бир қатор қийинчиликлар туғдирмоқда.

⁶⁰ Отчет взаимной оценки Республики Узбекистан. Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма. 471 б.

Шу муносабат билан жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш борасида дастлабки тергов ва суд натижалари, хатланган ва мусодара қилинган мол-мулк билан боғлиқ маълумотларни ўзида акс эттирувчи идоралараро ягона ҳисобот тизимини жорий этиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

ХУЛОСА

Тадқиқот иши натижасида қуйидаги илмий-назарий, амалий-ташкилий ва миллий қонунчилик базасини такомиллаштиришга оид таклифлар ишлаб чиқилди:

I. Илмий-назарий асосларга оид хулосалар

1. Тадқиқот натижаларидан шуни таъкидлаш жоизки, молиявий тергов жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини мустаҳкамлаш, асосий жиноятлар, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш фактларини фож этиш ҳамда тергов қилиш самарадорлигини ошириш, далилларни тўплаш ҳамда мустаҳкамлаш, жиноий даромадлар, молиялаштириш манбалари ва бошқа мол-мулкларни кейинчалик мусодара қилиш учун аниқлаш, хатланишини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуидан иборат.

Молиявий терговни амалга ошириш жиноий даромадларни аниқлаш мақсадида тезкор-қидирув тадбирлари, жиноят-процессуал қонунчилигига асосан процессуал ҳаракатларни бажариш, махсус ваколатли орган томонидан молиявий таҳлил олиб бориш, ахборот ресурслари, интернет тармоғидаги маълумотлардан фойдаланишда ифодаланиб, молиявий тергов жиноят процессининг ҳар қандай босқичида ўтказилиши мумкин.

Молиявий терговни амалга оширишдан кўзланган асосий мақсад талон-торож қилинган маблағлар, мол-мулк, олинган жиноий даромадлар ва бошқа мулкларни кейинчалик мусодара қилиш учун аниқлаш ҳамда хатланишини таъминлашдир.

Юқоридаги таҳлиллардан келиб чиқиб, молиявий тергов тушунчасига қуйидагича **муаллифлик таърифини беришни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз: «молиявий тергов»** – ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ёки ваколат берилган бошқа органлар томонидан жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини ўрганишда ифодаланадиган, жиноий фаолият натижасида

олинган жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳар қандай шаклдаги мол-мулки, пул маблағлари, бошқа активлари ёки улар билан боғлиқ битимлар ва операциялар тўғрисида ахборотни йиғиш ва ўрганишдан иборат.

Шунингдек, **параллель молиявий тергов** терминига қуйидаги таъриф беришни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш жиноятлари ёки асосий жиноятлар юзасидан тергов олиб борилаётган бир вақтда молиявий тергов ўтказишдан иборат.

Шу сабабли, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар терговчилари асосий жиноятлар юзасидан тергов олиб бориш жараёнида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш ҳолатлари (фактлари) юзасидан параллель равишда молиявий тергов олиб боришлари ёки материалларни шундай ваколат берилган органга молиявий терговни ўтказиш учун юбориш ваколатига эга бўлишлари лозим.

Халқаро стандартлар ва хорижий тажриба таҳлилидан келиб чиқиб, қуйидаги жиноятлар бўйича **молиявий терговни амалга ошириш мажбурийлигини белгилаш** мақсадга мувофиқ:

а) жуда кўп миқдорда зарар етказиш ёки жиноий даромад олиш билан боғлиқ жиноятлар содир этилган ҳолатлар бўйича;

б) жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, шу жумладан асосий жиноят Ўзбекистан ҳудудидан ташқарида содир этилган бўлса;

в) террористик, шу жумладан терроризмни молиялаштириш хусусиятига эга бўлса.

Бошқа ҳолларда молиявий тергов ваколатли органлар қарори билан, шу жумладан миллий хавфни баҳолаш натижаларига кўра жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш хавфи «**жуда юқори**» ва «**юқори**» деб баҳоланган асосий жиноятларга устуворлик берган ҳолда амалга оширилиши мумкин.

Фикримизча, молиявий терговни амалга ошириш усуллари сифатида кўйидагиларни белгилаш лозим:

- тезкор-қидирув тадбирлари орқали;
- жинойт-процессуал кодексига мувофиқ процессуал ҳаракатларни бажариш;
- жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш масалалари бўйича махсус ваколатли давлат органи томонидан молиявий таҳлил ва бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш;
- ахборот ресурсларидан фойдаланган ҳолда маълумотлар йиғиш;
- очиқ ахборот манбалари, хорижий давлатларнинг ахборот ресурслари ва интернет тармоғи маълумотларидан фойдаланиш;
- қонунда назарда тутилган ёки тақиқланмаган бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш.

Шу ўринда, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашишда махсус ваколатли орган, яъни молиявий разведка бўлими томонидан амалга ошириладиган фаолиятни – молиявий таҳлилни ҳам таъкидлаш жоиз.

Зеро, **молиявий таҳлил** бу – аниқ мақсадларни, шу жумладан ҳаракатларни ёки операцияларни кузатиш орқали жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, у билан боғлиқ предикат жинойтларни ҳамда терроризмни молиялаштириш ҳолатларини, шу жумладан жинойтга алоқадор шахслар ва мол-мулкни аниқлаш мақсадида шубҳали операциялар (битимлар) тўғрисидаги хабарларни, шунингдек бошқа мавжуд ва олиниши мумкин бўлган маълумотларни таҳлил қилишдан иборат бўлиб, фақатгина махсус ваколатли орган томонидан амалга оширилади.

Шундай қилиб, фикримизча молиявий тергов тушунчасининг, уни ўтказиш тартибининг қонун ҳужжатларида аниқ белгилаб қўйилмагани амалиётда жиноий фаолиятнинг молиявий жиҳатларини тўлиқ

Ўрганилмаслигига, жиноий даромадлар, бошқа мол-мулкларнинг фош этилмаслиги, давлат фойдасига мусодара қилинмаслигига сабаб бўлиб, ўз навбатида жиноятчилар ёки жиноий гуруҳларнинг такроран жиноят содир этишлари учун шароит яратади.

Шу ўринда жиноий даромадларни легаллаштиришга, терроризм молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш ҳолатлари юзасидан молиявий тергов тушунчаси, уни ўтказиш тартиби, шартлари, ҳуқуқий асосларини ёритиб берувчи амалий тавсияларни ишлаб чиқиш ҳамда махсус ўқув-методик ва бошқа адабиётларни яратиш мақсадга мувофиқ.

II. Ташкилий-ҳуқуқий масалаларга оид хулосалар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2021 йил 28 июнда «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-6252-сонли Фармоннинг қабул қилиниши миллий қонунчиликни янада такомиллаштириш, фаолият самарадорлигини таъминлашдаги муҳим босқич ҳисобланади.

Стратегияда жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш соҳасида миллий даражада аниқланган таваккалчиликларни камайтириш, миллий тизимнинг халқаро ҳужжатларга мувофиқлигини, ФАТФ тавсияларининг миллий қонунчилик ҳужжатларига имплементация қилинишини, жиноятларнинг барвақт олди олиншини таъминлаш, давлат органлари фаолият самарадорлигини ошириш, халқаро ҳамкорликни кучайтириш, маълумотларнинг яхлит тизимини шакллантириш, соҳага жалб этилган давлат органлари ходимлари касб маҳоратини ошириш асосий йўналишлар сифатида белгиланди.

Фармон ижросини таъминлаш мақсадида жиноий фаолиятдан олинган даромадлар ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш ҳолатлари

бўйича молиявий тергов ўтказишни тартибга солувчи Вазирлар Маҳкамаси қарори лойиҳасини ишлаб чиқиш, қарор лойиҳасида молиявий тергов тушунчаси, ўтказиш тартиби, шартлари, идоралараро ва ҳалқаро ҳамкорликни таъминлаш талабларини ўзида акс эттирган Низом лойиҳасини, ҳисобот шакллари ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ.

2. Олий таълим муассасаларининг ўқув дастурларига жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризм молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш борасидаги махсус ўқув курсларини киритиш.

3. Олий таълим муассасалари, шунингдек, идоравий таълим муассасаларининг бундай жиноятларга қарши курашиш бўйича таълим беришга масъул ўқитувчи ҳамда мутахассислари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари ҳамда пул маблағлари ва бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни назорат қилувчи идоралар мутахассисларининг малакасини ва касбий тайёргарлигини ошириш бўйича ўқув дастурларини жорий этиш.

4. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, суд тизимининг жиноий даромадларни легаллаштиришга, терроризм молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашишдаги фаолиятини таҳлил қилиш, мувофиқлаштириш ҳамда самарадорликни таъминлаш мақсадида дастлабки тергов олиб борилган жиноят ишлари, қабул қилинган суд ҳукмлари, ушбу жиноят ишлари бўйича хатланган ва мусодара қилинган мол-мулкнинг ҳисобини юритишни тартибга солувчи идораларо Низом лойиҳасини ишлаб чиқиш.

III. Қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифлар

1.1 Жиноят, жиноят процессуал, тезкор-қидирув фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатларига жиноий фаолиятдан олинган легаллаштиришга қарши курашиш борасидаги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг вазифаларини киритиш мақсадга мувофиқ.

Амалдаги «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 4-моддасида тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалари сифатида қуйидагилар белгиланган:

- инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулки ҳимоя қилинишини, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш;

- жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фош этиш, шунингдек жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор шахсларни аниқлаш ҳамда топиш;

- суриштирув, тергов органларидан ва суддан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин товлаётган шахсларни, бедарак йўқолган шахслар ва қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларни қидиришни амалга ошириш, шунингдек таниб олинмаган мурдаларнинг шахсини аниқлаш;

- шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига таҳдид солаётган шахслар, ходисалар, ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) ҳақида ахборот тўплаш.

Бундан ташқари, мазкур Қонуннинг 13-моддасида тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг мажбуриятлари сифатида ҳам жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш белгиланмаган.

Ушбу нормада тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органлар томонидан жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш вазифасининг киритилмаганлиги, фаолият самарадорлигини таъминлашда салбий таъсир кўрсатмоқда.

Шу муносабат билан «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 4-моддасига тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалари сифатида, 13-моддасига эса тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг мажбуриятлари сифатида жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо

буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш тўғрисидаги нормани киритиш таклиф этилади.

1.2. Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 39²-моддасида терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган бошлиғи ва унинг мансабдор шахси жиноятнинг олдини олиш ёки унинг содир этилишига йўл қўймаслик, далилларни тўплаш ва сақлаш, жиноят содир этишда гумон қилинганларни ушлаш ва яширинган гумон қилинувчиларни қидириб топиш ҳамда жиноят туфайли етказилган мулкий зарарнинг ўрни қопланишини таъминлаш учун зарур бўлган, кечиктириб бўлмайдиган барча ҳаракатларни амалга ошириши шартлиги белгиланган.

Терговга қадар қадар текширувни амалга оширувчи орган бошлиғи ва унинг мансабдор шахси мажбуриятларига қўшимча равида **жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлашни киритиш таклиф** этилади.

2.1. ЖПКнинг 82-моддасида айблаш ва ҳукм қилиш учун асослар кўрсатилган бўлиб, шахсни содир этилган муайян жинояти учун айблашнинг асослари, исбот қилиниши лозим бўлган ҳолатлар белгиланган. Бироқ, ушбу моддада айблаш учун асослардан бири сифатида етказилган зиённинг хусусияти ва миқдори исботланган бўлиши шартлиги баён этилган. Жиноий фаолият натижасида олинган ноқонуний даромадлар, жиноий фаолият ёки гуруҳни молиялаштириш воситалари кўрсатилмаган.

Ушбу нормани халқаро стандартларга мувофиқлаштириш мақсадида, шунингдек хорижий давлатлар тажрибасидан келиб чиқиб, амалдаги ЖПКнинг 82-моддасига айблаш ва ҳукм қилиш учун асослар сифатида **мол-мулк жиноят содир этиш натижасида олинганлиги ёки ушбу мол-мулкдан олинган даромадлар эканлиги ёхуд жиноят қуроли, воситалари сифатида фойдаланилганлиги ёхуд фойдаланишга мўлжалланганлиги, терроризмни, экстремистик фаолиятни, жиноий уюшмани (жиноий ташкилотни) молиялаштириш воситалари**

эканлигини исботаланиши лозимлиги тўғрисидаги нормаларни киритиш таклиф этилади:

Шу каби, ЖПКнинг 384-моддасида айблов хулосаси ёки айблов далолатномаси билан келган жиноят иши юзасидан прокурор ҳал этиши лозим бўлган масалалар кўрсатилган, хусусан модданинг 9-бандида фуқаровий даъво ва бошқа мулк ундиришларни таъминлаш чоралари кўрилган-кўрилмаганлигини текшириши шартлиги белгиланган.

ЖПК нормаларини ФАТФ тавсияларига мувофиқлаштириш, молиявий тергов ўтказишнинг қонуний асосларини такомиллаштириш мақсадида ЖПКнинг 384-моддаси 9-бандини айблов хулосаси ёки айблов далолатномаси билан келган жиноят иши юзасидан прокурор ёки унинг ўринбосари томонидан қуйидагиларни ўрганиш шартлигини назарда тутувчи таҳрида баён этиш таклиф этилади:

фуқаровий даъво ва бошқа мулк ундиришларни таъминлаш чоралари кўрилган-кўрилмаганлигини, **шу жумладан жиноят содир этилиши натижасидан қўлга киритилган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулклар, ёки уларга тенг қийматдаги мол-мулкнинг хатланганлигини текшириши шарт.**

2.2. Жиноят-процессуал қонунчилигида терговга қадар текширув, дастлабки терговни олиб боришда жиноий йўл билан қўлган киритилган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулклар, ёки уларга тенг қийматдаги мол-мулкнинг хатланиши тўғридан-тўғри белгиланмаган бўлиб, асосий урғу ашёвий далилларнинг хатланиши, фуқаровий ҳамда мулк ундирувларни таъминлашга қаратилган.

Бироқ, жиноий йўл билан қўлган киритилган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулклар, ёки уларга тенг қийматдаги мол-мулкни хатлаш аниқ нормалар билан белгиланмаган, жиноят натижасида олинган мол-мулк ашёвий далил сифатида эътироф этилиши қайд этилмаган.

Бу ҳолат миллий тизимни ўрганиш натижаларига кўра салбий кўрсаткич сифатида баҳоланган.

Хорижий тажрибани ўрганиш натижаси шуни кўрсатмоқдаки, миллий қонунчиликда ашёвий далил тушунчасига тўлиқ таъриф берилмаган, хусусан, жиноят содир этилиши натижасида қўлга киритилган ёки олинган фойда, яъни пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулк ашёвий далил тушунчасига киритилмаган.

Бу эса ўз навбатида дастлабки тергов олиб боришда ушбу тоифадаги мол-мулкни хатлаш жараёнига нотўғри ёндашишга олиб келади. Шу ўринда халқаро экспертлар томонидан миллий қонунчиликдаги ушбу бўшлиқ тергов органлари томонидан асосий эътиборни жиноят натижасида етказилган моддий зарарни ундириш чораларини кўришга қаратилиб, жиноий даромадларни аниқлаш ва хатлаш чораларини кўришга етарли эътибор қаратилмаганлиги таъкидланган.

Фикримизча ЖПКнинг 203-моддасини қуйидаги таҳрирда баён этиш мақсадга мувофиқ:

«келиб чиқишини, кимга тегишлилигини, маълум мақсадларда фойдаланилганлигини ёки фойдаланишга яроқлилигини, қўлдан-қўлга ўтганлиги ёки турган жойи ўзгарганлигини, у ёки бу моддалар, нарса, жараён ва ҳодисалар таъсир этганлигини аниқлаш мумкин бўлган физикавий аломатлар ёки белгиларга, шунингдек иш ҳолатларини аниқлашга хизмат қиладиган ҳар қандай бошқа аломатлар ва белгиларга эга бўлган нарса, **жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ҳамда бошқа мол-мулк ашёвий далил ҳисобланади**».

Фойдаланилган адабиётлар:

I. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/20596>.
2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/111453>.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/111460>.
4. Ўзбекистон Республикасининг 26.08.2004 йилдаги “Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. // [Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон.](#)
5. «Жиноий даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича Евросиё гуруҳи тўғрисидаги битимни (москва, 2011 йил 16 июнь) ратификация қилиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикасининг 2011 йил 13 декабрдаги ЎРҚ-307-сон Қонуни. // [Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2011 й., 50-сон.](#)
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 24.07.2021 йилдаги “Ўзбекистон Республикасининг жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш миллий тизимини ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6252-сон Фармони. // [Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.06.2021 й., 06/21/6252/0617-сон.](#)
7. Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленумининг 11.02.2011 йилдаги «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга оид

ишлар бўйича суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида»ги 1-сон қарори. // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/1766419>.

8. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки бошқаруви Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаментининг 17.04.2017 йилдаги «Тижорат банкларида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича ички назорат қоидаларини тасдиқлаш ҳақида»ги Қарори. // *Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 27.12.2021 й., 10/21/2886-8/1201-сон*).

9. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2010 йил 29 декабрда рўйхатдан 2174-сон билан рўйхатдан ўтказилган «Терговга қадар текширув, суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси давомида ашёвий далиллар, моддий қимматликлар ва бошқа мол-мулкни олиб қўйиш (қабул қилиш), ҳисобга олиш, сақлаш, бериш, сотиш, қайтариш, йўқ қилиб ташлаш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида»ги Қарори. // *Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.10.2021 й., 10/21/2174-2/0988-сон*).

10. Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленумининг 11.02.2011 йилдаги «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга оид ишлар бўйича суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида»ги 1-сон қарори. // <http://old.lex.uz/docs/1766419>.

II. Халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар ва тавсиялар:

1. Бирлашган миллатлар ташкилотининг Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши Конвенция (БМТ Бош Ассамблеясининг 2000 йил 15 ноябрдаги 55/25-сон резолюцияси билан қабул қилинган). // *Интернет:* https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml.

2. БМТ Хавфсизлик Кенгашининг 29.07.2005 йилдаги 1617 (2005)-сон резолюцияси. // <https://eurasiangroup.org/ru/un-security-council-resolutions>.

3. Рекомендации ФАТФ: Международные стандарты по противодействию отмыванию денег, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения., 2012 год февраль., МУМЦФМ., 2012.

4. Руководство ФАТФ по финансовым расследованиям: оперативные вопросы., Июнь 2012 г., Париж.

III. Хорижий мамлакатлар қонун ҳужжатлари:

1. Конституция Соединенных Штатов Америки. 1787 г. [Электрон манба]. URL: <https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnstUS.htm>.

2. Уголовный Кодекс Франции. 22 июля 1992 г. [Электрон манба]. URL: https://yurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/doc-5-.pdf.

3. Уголовно-процессуальный кодекс Франции. 1958 г. [Электрон манба]. URL: <https://constitutionallaw.ru/?p=910>.

4. Уголовный кодекс Российской Федерации" от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 25.03.2022) // [Электрон манба]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/.

5. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. 18.12.2001 № 174-ФЗ (ред. от 25.03.2022, с изм. от 19.04.2022). // [Электрон манба]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/.

5. Федеральный закон Российской Федерации «Об оперативно-розыскной деятельности». 12.08.1995 № 144-ФЗ. // [Электрон манба]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_7519/.

6. Уголовный кодекс Литовской республики 26 сентября 2000 г. № VIII-1968. // [Электрон манба]. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/17>.

7. Уголовно-процессуальный кодекс Литовской Республики. 14 марта 2002 г. IX-785. [Электрон манба]. URL: <https://www.twirpx.com/file/2063298/>.

8. Закон Литовской Республики от 20 июня 2002 г. № IX-965 «Об оперативной деятельности». [Электрон манба]. URL: <https://www.twirpx.com/file/2063298/>.

IV. Монография, ўқув адабиётлари ва тўпламлар:

1. Лебедев И.А., Ефимов С.В. Финансовые расследования: российская практика и зарубежный опыт. // Аудиторские ведомости. 2018. №10

2. У.У.Нигмаджанов, Д.Д.Хамзаев.: Обучение правохранителей вопросам проведения финансовых расследований – вопрос времени. // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси Ахборотномаси. 4 (40)., 2019.

3. Медведев И.В.: Компьютерная криминалистика «форензика» и киберпреступность в России. // Пролог, 2013., <https://cyberleninka.ru/article/n/kompyuternaya-kriminalistika-forenzika-i-kiberprestupnost-v-rossii>.

4. Кондратьева Е.А., Горюнов А.Р.: К вопросу о выработке научного определения финансовых расследований. // Вестник Финансовой Академии. 2003 № 1 (25). <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-vyrabotke-nauchnogo-opredeleniya-finansovyh-rassledovaniy>.

5. Пименов Н.А.: Финансовые расследования: основные подходы. // Вестник Финансовой Академии. 2003. №1 (25). <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovye-rassledovaniya-osnovnye-podhody>

6. Стаканова Н.С., Татаровская Т.Е.: Концептуальные основы проведения финансовых расследований. // Гуманитарный научный вестник. 2020. №2. <https://zenodo.org/record/3763989#.YbXMu71BxPY>

7. Американцы зовут нас в разведку. Интервью Уильяма Фокса // Российская газета. - 2005. - N 3780. <https://rg.ru/2005/09/09/finrazvedka-usa.html>.

George A. Manning. Financial Investigation and Forensic Accounting 3rd Edition. 2011. Taylor and Francis Group/LLC. NW.

https://books.google.tg/books?id=E2oT7RxPRZ8C&pg=PR3&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false

8. Safire W. Safire's New Political Dictionary. Random House. N.Y. 1993. // <https://www.amazon.com/Safires-Political-Dictionary-William-Safire/dp/0195340612>.

9. Шашкова А.В. Зарождение понятия «легализация» (отмывание) доходов, полученных преступным путем. Вестник МГИМО-Университета. 2011;(3(18)):272-274. <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2011-3-18-272-274>.

Хорижий адабиётлар:

1. George A. Manning. Financial Investigation and Forensic Accounting 3rd Edition. 2011. Taylor and Francis Group/ LLC. NW. // https://books.google.tg/books?id=E2oT7RxPRZ8C&pg=PR3&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false

2. Levi, M. & Reuter, P., (2013), Assessments of anti-money laundering and combating the financing of terrorism. (Chicago: American Bar Foundation).

3. Reuter, P., and E. M. Truman. 2004. Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering. Washington DC: Institute for International Economics.//<https://www.piie.com/bookstore/chasing-dirty-money-fight-against-money-laundering>.

4. Теплов В., Финансовое расследование. // Litres., 2018., Москва.

5. Федотов Н.Н.: Форензика - компьютерная криминалистика. // М.: Юридический мир, 2007.

6. Экономика и право: словарь-справочник. — М.: Вуз и школа. Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. 2004.

V. Интернет ресурслари:

1. <http://edrf.ru/article/25-05-2019>.

2. <http://new-department.uz/ru/press/news/439/>.

3. <https://mineconomy.uz/uz/info/3758>.

4. <https://daryo.uz/k/2022/01/27/ozbekistonda-yalpi-ichki-mahsulot-hajmi-2021-yilda-74-foizga-osdi/>.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ҚОНУНИ

Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида

1-модда. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган 2013–ХП-сонли Қонуни билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 йил, № 2, 5-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1995 йил, № 12, 269-модда; 1997 йил, № 2, 56-модда, № 9, 241-модда; 1998 йил, № 5–6, 102-модда, № 9, 181-модда; 1999 йил, № 1, 20-модда, № 5, 124-модда, № 9, 229-модда; 2000 йил, № 5–6, 153-модда, № 7–8, 217-модда; 2001 йил, № 1–2, 11, 23-моддалар, № 9–10, 165, 182-моддалар; 2002 йил, № 9, 165-модда; 2003 йил, № 5, 67-модда; 2004 йил, № 1–2, 18-модда, № 9, 171-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2005 йил, № 12, 418-модда; 2006 йил, № 6, 261-модда; 2007 йил, № 4, 166-модда, № 6, 248, 249-моддалар, № 9, 422-модда, № 12, 594, 595, 607-моддалар; 2008 йил, № 4, 177, 187-моддалар, № 9, 482, 484, 487-моддалар, № 12, 636, 641-моддалар; 2009 йил, № 1, 1-модда, № 4, 136-модда, № 9, 335-модда, № 12, 469, 470-моддалар; 2010 йил, № 6, 231-модда, № 9, 334, 336, 337, 342-моддалар, № 12, 477-модда; 2011 йил, № 4, 103, 104-моддалар, № 9, 252-модда, № 12/2, 363-модда; 2012 йил, № 1, 3-модда, № 9/2, 244-модда, № 12, 336-модда; 2014 йил, № 9, 244-модда; 2015 йил, № 8, 310, 312-моддалар, № 12, 452-модда; 2016 йил, № 4, 125-модда, № 9, 276-модда, № 12, 385-модда; 2017 йил, № 3, 47-модда, № 6, 300-модда, № 9, 506, 510-моддалар, № 10, 605-модда; 2018 йил, № 1, 1, 5-моддалар, № 4, 218, 224-моддалар, № 7, 430, 431-моддалар, № 10, 679-модда; 2019 йил, № 1, 3, 5-моддалар, № 2, 47-модда, № 3, 161-модда, № 5, 259, 267-моддалар, № 7, 386-модда, № 8, 469-модда, № 9, 589, 592-моддалар, № 10, 671-модда, № 11, 787, 791-моддалар, № 12, 880, 881, 891-моддалар; 2020 йил, № 3, 204-модда, № 5, 296-модда, № 12, 689-модда; 2021 йил, № 1, 5, 11, 13, 14-моддалар, № 2, 142, 144-моддалар, 4-сонга илова, № 8, 800, 803-моддалар, № 9, 903-модда, № 10, 973-модда) қуйидаги ўзгартишлар киритилсин:

1) **39²-модда учинчи қисмидаги** «қопланишини таъминлаш» деган сўзлардан кейин «жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш» деган сўзлар билан тўлдирилсин;

2) 82-модданинг биринчи қисми қуйидаги мазмундаги 6-банди билан тўлдирилсин:

«б) мол-мулк жиноят содир этиш натижасида олинганлиги ёки ушбу мол-мулкдан олинган даромадлар эканлиги ёхуд жиноят қуроли, воситалари сифатида фойдаланилганлиги ёхуд фойдаланишга мўлжалланганлиги, терроризмни, экстремистик фаолиятни, жиноий уюшмани (жиноий ташкилотни) молиялаштириш воситалари эканлиги.»;

3) 203-модданинг биринчи қисмидаги «бўлган нарса» деган сўзлардан кейин «жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ҳамда бошқа мол-мулк» деган сўзлар билан тўлдирилсин;

4) 384-модданинг биринчи қисми 9-бандидаги «кўрилган-кўрилмаганлигини» деган сўзлардан кейин «шу жумладан жиноят содир этилиши натижасидан қўлга киритилган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулклар, ёки уларга тенг қийматдаги мол-мулкнинг хатланганлигини» деган сўзлар билан тўлдирилсин.

2-модда. Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 25 декабрда қабул қилинган «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги ЎРҚ—344-сонли Қонунига (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2012 йил, № 12, 335-модда; 2016 йил, № 4, 125-модда; 2017 йил, № 9, 506-модда, № 10, 605-модда; 2019 йил, № 1, 5-модда, № 2, 47-модда, № 9, 589-модда, № 12, 891-модда; 2020 йил, № 12, 689-модда; 2021 йил, 4-сонга илова) қуйидаги ўзгартиш ва қўшимчалар киритилсин:

1) 4-модданинг биринчи қисми қуйидаги мазмундаги олтинчи хатбоши билан тўлдирилсин:

«жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш.»;

2) 13-модданинг биринчи қисмида:

қуйидаги мазмундаги ун иккинчи хатбоши билан тўлдирилсин

«жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаши.»;

ун иккинчи хатбоши ун учинчи хатбоши деб ҳисоблансин.

3-модда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси: ҳукумат қарорларини ушбу Қонунга мувофиқлаштирсин; давлат бошқаруви органлари ушбу Қонунга зид бўлган ўз норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини қайта кўриб чиқишлари ва бекор қилишларини таъминласин;

ушбу Қонуннинг ижросини, ижрочиларга етказилишини ҳамда моҳияти ва аҳамияти аҳоли ўртасида тушунтирилишини таъминласин.

4-модда. Ушбу Қонун расмий эълон қилинган кундан эътиборан кучга
киради.

**Ўзбекистон Республикасининг
Президенти**

Ш. Мирзиёев

**«Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш
ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги қонун лойиҳаси юзасидан
ТАҚҚОСЛАШ ЖАДВАЛИ**

Амалдаги таҳрир	Таклиф этилаётган таҳрир	Асослантириш
I. Ўзбекистон Республикасининг «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги Қонуни		
<p>4-модда. Тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалари</p> <p>Тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:</p> <p>инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулки ҳимоя қилинишини, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш;</p> <p>жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фош этиш, шунингдек жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор шахсларни аниқлаш ҳамда топиш;</p> <p>суриштирув, тергов органларидан ва суддан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин товлаётган шахсларни, бедарак йўқолган шахслар ва қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларни қидиришни амалга ошириш, шунингдек таниб олинмаган мурдаларнинг шахсини аниқлаш;</p> <p>шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига таҳдид солаётган шахслар, ходисалар, ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) ҳақида ахборот</p>	<p>4-модда. Тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалари</p> <p>Тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:</p> <p>инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулки ҳимоя қилинишини, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш;</p> <p>жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фош этиш, шунингдек жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор шахсларни аниқлаш ҳамда топиш;</p> <p>суриштирув, тергов органларидан ва суддан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин товлаётган шахсларни, бедарак йўқолган шахслар ва қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларни қидиришни амалга ошириш, шунингдек таниб олинмаган мурдаларнинг шахсини аниқлаш;</p> <p>шахс, жамият ва давлат хавфсизлигига таҳдид солаётган шахслар, ходисалар, ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) ҳақида ахборот</p>	<p>ФАТФнинг 30-тавсиясига кўра, ҳар бир мамлакатда асосий жиноятлар, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш жиноятлари бўйича молиявий терговни амалга оширувчи ваколатли органлар белгиланиши лозим. Шунингдек, мамлакатлар томонидан мусодара қилиниши лозим ёки мумкин бўлган жиноий даромадлар ва мол-мулкларни қидириш, аниқлаш ва хатлаш учун ваколатли органлар ташкил этилиши шарт.</p> <p>Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг терговчилари ушбу турдаги жиноятларни тергов қилишда параллел равишда молиявий терговни ўтказиш ваколатига эга бўлишлари ёки материалларни шундай ваколатга эга органга молиявий терговни олиб бориш учун юборишлари лозим.</p> <p>Ўзбекистон миллий тизимини баҳолаш натижалари бўйича ҳисоботда эксперт баҳоловчилар томонидан жиноий йўл билан олинган даромадларни аниқлаш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг вазифаси сифатида белгиланмаганлиги қайд этилиб, ушбу халқаро нормани миллий қонунчиликка</p>

<p>тўплаш.</p> <p>Тўлдирилмоқда</p>	<p>тўплаш;</p> <p>жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш.</p>	<p>имплементация қилиш тавсияси берилган.</p> <p>Бу борада хориж амалиёти ўрганилганида, маълум бўлишича РФнинг «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги 1995 йил 12 августдаги №144-ФЗ-сон Федерал Қонунининг 2-моддасида мусодара қилиниши лозим бўлган мол-мулкни аниқлаш тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалар идан бири сифатида белгиланган.</p> <p>Шу каби, «Литва Республикаси Тезкор фаолият тўғрисида»ги Қонунининг 5-моддасида жиноий қилмишлар содир этиш билан боғлиқ бўлган нарсаларни, пулларни, қимматли қоғозларни, бошқа мол-мулкни қидириш тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади.</p>
<p>13-модда. Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг мажбуриятлари</p> <p>Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органлар:</p> <p>ўз ваколатлари доирасида инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулкни ҳимоя қилиш, шунингдек шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш юзасидан барча зарур чораларни кўриши;</p> <p>жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фож этиш, шунингдек жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор бўлган шахсларни</p>	<p>13-модда. Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг мажбуриятлари</p> <p>Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органлар:</p> <p>ўз ваколатлари доирасида инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулкни ҳимоя қилиш, шунингдек шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш юзасидан барча зарур чораларни кўриши;</p> <p>жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фож этиш, шунингдек жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор бўлган шахсларни</p>	<p>ФАТФнинг 30-тавсиясига кўра, ҳар бир мамлакатда асосий жиноятлар, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш жиноятлари бўйича молиявий терговни амалга оширувчи ваколатли органлар белгиланиши лозим. Шунингдек, мамлакатлар томонидан мусодара қилиниши лозим ёки мумкин бўлган жиноий даромадлар ва мол-мулкларни қидириш, аниқлаш ва хатлаш учун ваколатли органлар ташкил этилиши шарт.</p> <p>Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг терговчилари ушбу турдаги жиноятларни тергов қилишда параллел равишда молиявий терговни ўтказиш ваколатига эга бўлишлари ёки</p>

<p>аниқлаш ҳамда топиш чораларини кўриши; суриштирув, тергов органларидан ва суддан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин товлаётган шахсларни, бедарак йўқолган шахслар ва қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларни қидиришга, шунингдек таниб олинмаган мурдаларнинг шахсини аниқлашга доир ишларни ташкил этиши; тезкор-қидирув тадбирлари ўтказиш тўғрисидаги суриштирув, тергов органларининг ёзма топшириқларини, прокурорнинг кўрсатмалари ва топшириқларини бажариш бўйича барча зарур чораларни кўриши; тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширишда конспирация принципига риоя этиши; фуқароларнинг шахсий ҳаётига тегишли, шаъни ва кадр-қимматига дахлдор маълумотларни уларнинг розилигисиз ошкор этмаслиги; тезкор-қидирув тадбирларини ўтказишда фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғи, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулки хавфсизлигини таъминлаши; тезкор-қидирув тадбирларини ўтказишда атроф-муҳит хавфсизлигини таъминлаши; ўз ходимларининг ҳамда тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларга кўмаклашаётган шахсларнинг, шунингдек улар оила аъзоларининг хавфсизлигини, уларнинг мол-мулкни жиноий тажовузлардан ҳимоя қилишни таъминлаши; мазкур органлар ваколатига тааллуқли,</p>	<p>аниқлаш ҳамда топиш чораларини кўриши; суриштирув, тергов органларидан ва суддан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин товлаётган шахсларни, бедарак йўқолган шахслар ва қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларни қидиришга, шунингдек таниб олинмаган мурдаларнинг шахсини аниқлашга доир ишларни ташкил этиши; тезкор-қидирув тадбирлари ўтказиш тўғрисидаги суриштирув, тергов органларининг ёзма топшириқларини, прокурорнинг кўрсатмалари ва топшириқларини бажариш бўйича барча зарур чораларни кўриши; тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширишда конспирация принципига риоя этиши; фуқароларнинг шахсий ҳаётига тегишли, шаъни ва кадр-қимматига дахлдор маълумотларни уларнинг розилигисиз ошкор этмаслиги; тезкор-қидирув тадбирларини ўтказишда фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғи, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулки хавфсизлигини таъминлаши; тезкор-қидирув тадбирларини ўтказишда атроф-муҳит хавфсизлигини таъминлаши; ўз ходимларининг ҳамда тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларга кўмаклашаётган шахсларнинг, шунингдек улар оила аъзоларининг хавфсизлигини, уларнинг мол-мулкни жиноий тажовузлардан ҳимоя қилишни таъминлаши; мазкур органлар ваколатига тааллуқли,</p>	<p>материалларни шундай ваколатга эга органга молиявий терговни олиб бориш учун юборишлари лозим. Ўзбекистон миллий тизимини баҳолаш натижалари бўйича ҳисоботда эксперт баҳоловчилар томонидан жиноий йўл билан олинган даромадларни аниқлаш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг вазифаси сифатида белгиланмаганлиги қайд этилиб, ушбу халқаро нормани миллий қонунчиликка имплементация қилиш тавсияси берилган. Бу борада хориж амалиёти ўрганилганида, маълум бўлишича РФнинг «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги 1995 йил 12 августдаги №144-ФЗ-сон Федерал Қонунининг 2-моддасида мусодара қилиниши лозим бўлган мол-мулкни аниқлаш тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалар идан бири сифатида белгиланган. Шу каби, «Литва Республикаси Тезкор фаолият тўғрисида»ги Қонунининг 5-моддасида жиноий қилмишлар содир этиш билан боғлиқ бўлган нарсаларни, пулларни, қимматли қоғозларни, бошқа мол-мулкни қидириш тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Қонуннинг 7-моддасида тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи субъектлар қонунда белгиланган тартибда тезкор-қидирув тадбири олиб борилаётган шахсни ва (ёки) унинг фарзандлари, турмуш ўртоғи, ота-онаси, бобоси, неваралари, ака-укалари, опа-сингиллари ва (ёки) унга алоқадор бошқа шахсларни мол-мулк ва</p>
--	--	--

<p>ўзларига маълум бўлиб қолган жиноий фаолият фактлари тўғрисида бир-бирини хабардор қилиши ҳамда зиммаларига юклатилган вазифаларни бажаришда бир-бирига зарур ёрдам кўрсатиши;</p> <p style="text-align: center;">Тўлдирилмоқда</p> <p>Ўз зиммаларига юклатилган вазифаларни бажаришда тезкор-қидирув фаолиятининг мавжуд куч ва воситаларини самарали қўллаши шарт.</p> <p>Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органлар зиммасида қонунчиликка мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.</p>	<p>ўзларига маълум бўлиб қолган жиноий фаолият фактлари тўғрисида бир-бирини хабардор қилиши ҳамда зиммаларига юклатилган вазифаларни бажаришда бир-бирига зарур ёрдам кўрсатиши;</p> <p style="text-align: center;">жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаши;</p> <p>Ўз зиммаларига юклатилган вазифаларни бажаришда тезкор-қидирув фаолиятининг мавжуд куч ва воситаларини самарали қўллаши шарт.</p> <p>Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органлар зиммасида қонунчиликка мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.</p>	<p>даромадларни қўлга киритишнинг қонунийлигини асослаш бўйича мажбурият юклаш ваколати берилган.</p>
II. Жиноят-процессуал кодекси		
<p>39²-модда. Терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган бошлиғининг ва унинг мансабдор шахсининг ваколатлари</p> <p>Ушбу Кодекснинг 39¹-моддасида санаб ўтилган ҳар бир органнинг раҳбарлари терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг бошлиғи сифатида ҳаракат қила туриб, терговга қадар текширувни бошлашга ёки ўзига бўйсунувчи бошқа мансабдор шахсга уни юритишни топширишга, жиноят ишини қўзғатишга ёки иш қўзғатишни рад этишга ёхуд аризани, хабарни терговга тегишлилигига кўра ўтказишга ҳақлидир.</p> <p>Терговга қадар текширувни амалга оширувчи мансабдор шахс зиммасига терговга қадар текширувни амалга оширишга доир вазифаларни юклатиш тартиби мазкур орган томонидан</p>	<p>39²-модда. Терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган бошлиғининг ва унинг мансабдор шахсининг ваколатлари</p> <p>Ушбу Кодекснинг 39¹-моддасида санаб ўтилган ҳар бир органнинг раҳбарлари терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг бошлиғи сифатида ҳаракат қила туриб, терговга қадар текширувни бошлашга ёки ўзига бўйсунувчи бошқа мансабдор шахсга уни юритишни топширишга, жиноят ишини қўзғатишга ёки иш қўзғатишни рад этишга ёхуд аризани, хабарни терговга тегишлилигига кўра ўтказишга ҳақлидир.</p> <p>Терговга қадар текширувни амалга оширувчи мансабдор шахс зиммасига терговга қадар текширувни амалга оширишга доир вазифаларни юклатиш тартиби мазкур орган томонидан</p>	<p>ФАТФнинг 30-тавсиясига кўра, ҳар бир мамлакатда асосий жиноятлар, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш жиноятлари бўйича молиявий терговни амалга оширувчи ваколатли органлар белгиланиши лозим. Шунингдек, мамлакатлар томонидан мусодара қилиниши лозим ёки мумкин бўлган жиноий даромадлар ва мол-мулкларни қидириш, аниқлаш ва хатлаш учун ваколатли органлар ташкил этилиши шарт.</p> <p>Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг терговчилари ушбу турдаги жиноятларни тергов қилишда параллел равишда молиявий терговни ўтказиш ваколатига эга бўлишлари ёки</p>

белгиланади.

Бошлиқнинг топширигига биноан ва унинг раҳбарлигида ишлаётган мансабдор шахс жиноятнинг олдини олиш ёки унинг содир этилишига йўл қўймаслик, далилларни тўплаш ва сақлаш, жиноят содир этишда гумон қилинганларни ушлаш ва яширинган гумон қилинувчиларни қидириб топиш ҳамда жиноят туфайли етказилган мулкий зарарнинг ўрни қопланишини таъминлаш учун зарур бўлган, кечиктириб бўлмайдиган барча ҳаракатларни амалга ошириши шарт.

Терговга қадар текширувни ёки тезкор-қидирув тадбирларини амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси зиммасига терговчи, суриштирувчи юритаётган иш бўйича айрим процессуал ҳаракатларни ва тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш тўғрисидаги топшириқларини бажариш ҳамда терговчига, суриштирувчига процессуал ҳаракатларни бажаришида кўмаклашиш мажбурияти ҳам юклатилади.

Терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси терговга қадар текширувни амалга ошираётганда, худди шунингдек терговчининг, суриштирувчининг топширигини бажараётганда, ушбу Кодексда белгиланган қоидаларга амал қилган ҳолда процессуал ҳаракатларни амалга оширади ва қарорлар қабул қилади.

Гумон қилинувчидан, айбланувчидан ёки судланувчидан тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг мансабдор шахслари томонидан аризалар, тушунтиришлар ёки кўрсатувлар олиш мазкур жиноят иши ўз юритувида бўлган суриштирувчининг, терговчининг, прокурорнинг ёки судьянинг ёзма рухсатига асосан ва фақат ҳимоячи иштирокида амалга оширилади, бундан белгиланган тартибда ҳимоячидан воз

белгиланади.

Бошлиқнинг топширигига биноан ва унинг раҳбарлигида ишлаётган мансабдор шахс жиноятнинг олдини олиш ёки унинг содир этилишига йўл қўймаслик, далилларни тўплаш ва сақлаш, жиноят содир этишда гумон қилинганларни ушлаш ва яширинган гумон қилинувчиларни қидириб топиш ҳамда жиноят туфайли етказилган мулкий зарарнинг ўрни қопланишини таъминлаш, **жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулкни аниқлаш** учун зарур бўлган, кечиктириб бўлмайдиган барча ҳаракатларни амалга ошириши шарт.

Терговга қадар текширувни ёки тезкор-қидирув тадбирларини амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси зиммасига терговчи, суриштирувчи юритаётган иш бўйича айрим процессуал ҳаракатларни ва тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш тўғрисидаги топшириқларини бажариш ҳамда терговчига, суриштирувчига процессуал ҳаракатларни бажаришида кўмаклашиш мажбурияти ҳам юклатилади.

Терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси терговга қадар текширувни амалга ошираётганда, худди шунингдек терговчининг, суриштирувчининг топширигини бажараётганда, ушбу Кодексда белгиланган қоидаларга амал қилган ҳолда процессуал ҳаракатларни амалга оширади ва қарорлар қабул қилади.

Гумон қилинувчидан, айбланувчидан ёки судланувчидан тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг мансабдор шахслари томонидан аризалар, тушунтиришлар ёки кўрсатувлар олиш мазкур жиноят иши ўз юритувида бўлган суриштирувчининг, терговчининг,

материалларни шундай ваколатга эга органга молиявий терговни олиб бориш учун юборишлари лозим.

Ўзбекистон миллий тизимини баҳолаш натижалари бўйича ҳисоботда эксперт баҳоловчилар томонидан жинойий йўл билан олинган даромадларни аниқлаш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг вазифаси сифатида белгиланмаганлиги қайд этилиб, ушбу халқаро нормани миллий қонунчиликка имплементация қилиш тавсияси берилган.

Бу борада хориж амалиёти ўрганилганида, маълум бўлишича РФнинг «Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида»ги 1995 йил 12 августдаги №144-ФЗ-сон Федерал Қонунининг 2-моддасида **мусодара қилиниши лозим бўлган мол-мулкни аниқлаш** тезкор-қидирув фаолиятининг асосий вазифалар идан бири сифатида белгиланган.

Шу каби, «Литва Республикаси Тезкор фаолият тўғрисида»ги Қонунининг 5-моддасида **жинойий қилмишлар содир этиш билан боғлиқ бўлган нарсаларни, пулларни, қимматли қоғозларни, бошқа мол-мулкни қидириш** тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади.

<p>кечилган ҳоллар мустасно.</p> <p>Терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган мансабдор шахсининг қарорлари мазкур орган бошлиғи томонидан тасдиқланиши лозим. Бошлиқнинг ёзма кўрсатмалари уларни бажаришни тўхтатмай туриб, ушбу кўрсатмалар устидан прокурорга шикоят қилишга ҳақли бўлган унга бўйсунувчи мансабдор шахс учун мажбурийдир.</p> <p>Прокурорнинг ёзма кўрсатмалари терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган бошлиғи ва унинг мансабдор шахси учун мажбурийдир. Улар прокурорнинг кўрсатмаларидан норози бўлган тақдирда, кўрсатмаларни бажаришни тўхтатмай туриб, юқори турувчи прокурорга уларнинг устидан шикоят қилишга ҳақлидир.</p>	<p>прокурорнинг ёки судьянинг ёзма рухсатига асосан ва фақат ҳимоячи иштирокида амалга оширилади, бундан белгиланган тартибда ҳимоячидан воз кечилган ҳоллар мустасно.</p> <p>Терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган мансабдор шахсининг қарорлари мазкур орган бошлиғи томонидан тасдиқланиши лозим. Бошлиқнинг ёзма кўрсатмалари уларни бажаришни тўхтатмай туриб, ушбу кўрсатмалар устидан прокурорга шикоят қилишга ҳақли бўлган унга бўйсунувчи мансабдор шахс учун мажбурийдир.</p> <p>Прокурорнинг ёзма кўрсатмалари терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган бошлиғи ва унинг мансабдор шахси учун мажбурийдир. Улар прокурорнинг кўрсатмаларидан норози бўлган тақдирда, кўрсатмаларни бажаришни тўхтатмай туриб, юқори турувчи прокурорга уларнинг устидан шикоят қилишга ҳақлидир.</p> <p>Тўлдирилмоқда</p>	
<p>82-модда. Айбланиш ва ҳукм қилиш учун асослар</p> <p>Ишни айблов ҳулосаси ёки айблов далолатномаси билан судга юбориш ва айблов ҳукми чиқариш учун қуйидагилар исботланган бўлиши керак:</p> <p>1) жиноят объекти; жиноят туфайли етказилган зиённинг хусусияти ва миқдори, жабрланувчининг шахсини тавсифловчи ҳолатлар;</p> <p>2) содир этилган жиноятнинг вақти, жойи, усули, шунингдек Жиноят кодексига кўрсатиб ўтилган бошқа ҳолатлари; қилмиш ва рўй берган ижтимоий ҳавфли оқибатлар ўртасидаги сабабий боғланиш;</p>	<p>82-модда. Айбланиш ва ҳукм қилиш учун асослар</p> <p>Ишни айблов ҳулосаси ёки айблов далолатномаси билан судга юбориш ва айблов ҳукми чиқариш учун қуйидагилар исботланган бўлиши керак:</p> <p>1) жиноят объекти; жиноят туфайли етказилган зиённинг хусусияти ва миқдори, жабрланувчининг шахсини тавсифловчи ҳолатлар;</p> <p>2) содир этилган жиноятнинг вақти, жойи, усули, шунингдек Жиноят кодексига кўрсатиб ўтилган бошқа ҳолатлари; қилмиш ва рўй берган ижтимоий ҳавфли оқибатлар ўртасидаги сабабий боғланиш;</p>	<p>ФАТФнинг 30-тавсиясига кўра ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва тергов органлари мусодара қилиниши мумкин бўлган ёки жиноят содир этилиши натижасида олинган даромадлар эканлигида гумон қилинаётган мол-мулкни зудлик билан аниқлаш ва қидириш, шунингдек, бундай мулкни музлатиш ва олиб қўйиш чораларини кўриш учун масъул бўлишини таъминлаши кераклиги белгиланган.</p> <p>Шу мақсадда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва тергов органларига зарур ваколатлар берилиши лозимлиги қайд этилган.</p> <p>РФ ЖПКнинг 73-моддасида исботлаш талаб этилиши лозим бўлган ҳолатлардан бири сифатида мусодара қилиниши лозим бўлган мол-мулк жиноят содир этиш натижасида</p>

<p>3) жиноятнинг ушбу шахс томонидан содир этилганлиги; 4) жиноят тўғри ёки эгри қасд билан ёхуд бепарволик ёки ўз-ўзига ишониш оқибатида содир этилганлиги, жиноятнинг сабаблари ва мақсадлари; 5) айбланувчининг, судланувчининг шахсини тавсифловчи ҳолатлар.</p> <p style="text-align: center;">Тўлдирилмоқда</p>	<p>3) жиноятнинг ушбу шахс томонидан содир этилганлиги; 4) жиноят тўғри ёки эгри қасд билан ёхуд бепарволик ёки ўз-ўзига ишониш оқибатида содир этилганлиги, жиноятнинг сабаблари ва мақсадлари; 5) айбланувчининг, судланувчининг шахсини тавсифловчи ҳолатлар.</p> <p>6) мол-мулк жиноят содир этиш натижасида олинганлиги ёки ушбу мол-мулкдан олинган даромадлар эканлиги ёхуд жиноят қуроли, воситалари сифатида фойдаланилганлиги ёхуд фойдаланишга мўлжалланганлиги, терроризмни, экстремистик фаолиятни, жиний уюшмани (жиний ташкилотни) молиялаштириш воситалари эканлиги.</p>	<p>олинганлигини ёхуд ушбу мол-мулкдан олинган даромадлар эканлигини ёхуд жиноят қуроли, воситалари сифатида фойдаланилганлиги ёхуд фойдаланишга мўлжалланганлигини тасдиқловчи ҳолатлар, терроризмни, экстремистик фаолиятни, уюшган гуруҳни, ноқонуний қуроли гуруҳни, жиний уюшмани (жиний ташкилотни) молиялаштиришнинг бошқа воситалари исботланиши лозим.</p>
<p>203-модда. Ашёвий далиллар</p> <p>Келиб чиқишини, кимга тегишлилигини, маълум мақсадларда фойдаланилганлигини ёки фойдаланишга яроқлилигини, қўлдан-қўлга ўтганлиги ёки турган жойи ўзгарганлигини, у ёки бу моддалар, нарса, жараён ва ҳодисалар таъсир этганлигини аниқлаш мумкин бўлган физикавий аломатлар ёки белгиларга, шунингдек иш ҳолатларини аниқлашга хизмат қиладиган ҳар қандай бошқа аломатлар ва белгиларга эга бўлган нарса ашёвий далил ҳисобланади.</p> <p style="text-align: center;">Тўлдирилмоқда</p>	<p>203-модда. Ашёвий далиллар</p> <p>Келиб чиқишини, кимга тегишлилигини, маълум мақсадларда фойдаланилганлигини ёки фойдаланишга яроқлилигини, қўлдан-қўлга ўтганлиги ёки турган жойи ўзгарганлигини, у ёки бу моддалар, нарса, жараён ва ҳодисалар таъсир этганлигини аниқлаш мумкин бўлган физикавий аломатлар ёки белгиларга, шунингдек иш ҳолатларини аниқлашга хизмат қиладиган ҳар қандай бошқа аломатлар ва белгиларга эга бўлган нарса, жиноят содир этилиши натижасида олинган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ҳамда бошқа мол-мулк ашёвий далил ҳисобланади.</p>	<p>ФАТФнинг 4-тавсиясига кўра, мамлакатларнинг ваколатли органлари томонидан жиний мулк, жиний даромадларни легаллаштириш ёки асосий жиноятлардан олинган даромадлар, жиний даромадларни легаллаштириш ёки асосий жиноятлар учун фойдаланилган ёки фойдаланишга мўлжалланган воситалар, жиноят натижасида олинган даромад ёки терроризмни, террористик актларни ёхуд террористик ташкилотларни молиялаштириш учун фойдаланиладиган ёки фойдаланиш кўзда тутилган ёки мўлжалланган мулк, ёки унинг эквивалент қийматдаги мулкни мусодара қилишни назарда тутувчи чоралар ишлаб чиқиши лозим.</p> <p>Бундай чоралар ваколатли, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга жиний мулкни</p>

		<p>қидириш, аниқлаш ва таъқибни амалга ошириш ваколатига эга бўлиши, бундан мулкни мусодара қилиш ёки тергов орқали амалга оширилиши мумкин бўлган бошқа тадбирларни ўз ичига олиши белгиланган.</p> <p>Мусодара қилишни ҳуқуқий тартибга солишнинг юқоридаги ўзига хос хусусиятларни инобатга олган ҳолда миллий тизимни ўрганган экспертлар хулосасига кўра, моддий зарар етказиш билан боғлиқ бўлмаган жиноятлардан олинган даромадлар, жиноят содир этиш қуроллари ва воситалари ҳамда унинг эквиваленти миқдоридаги мол-мулк мусодара қилиш мамлакатнинг жиноятчиликка қарши курашишда сиёсатининг мақсадиди ва механизми эмас.</p> <p>Бу борада хориж амалиётини ўрганиш натижасига кўра, кўплаб мамлакатларда жиноят натижасида қўлга киритилган мол-мулкнинг хатланиши, мусодара қилиниши миллий қонунчиликда аниқ нормалар билан белгиланганлигини кўриш мумкин.</p> <p>Масалан, РФ ЖКнинг 81-моддасига асосан жиноят содир этилиши натижасида қўлга киритилган пул, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулк ашёвий далил ҳисобланиши ва давлат фойдасига мусодара қилини ёки эгасига қайтарилиши белгиланган.</p> <p>Шу каби, Литва ЖПКнинг 151-моддасига асосан фуқаровий даъвони ёки мол-мулкни мусодара қилиниши мумкинлигини таъминлаш мақсадида прокурорнинг қарори асосида гумон қилинувчига ёки ёки қонун ҳужжатларига мувофиқ жиний йўл билан олинган ёки</p>
--	--	--

		<p>қўлга киритилган мол-мулкка эга бўлган гумон қилинувчининг ҳаракатлари учун моддий жавобгар бўлган жисмоний ёки жисмоний шахсларга нисбатан мулкка бўлган ҳуқуқларни вақтинча чеклаш тайинланиши мумкин.</p> <p>Франция Жиноят кодексининг 131-21 моддасига кўра, мол-мулкни мусодара қилиш жиноий жазо тури ҳисобланади.</p> <p>Жиноий қилмиш содир этишда фойдаланилган ёки фойдаланиш мумкин бўлган нарсалар, жиноий қилмиш натижасида қўлга киритилган нарсалар мусодара этилади.</p> <p>Агар мусодара қилиниши лозим бўлган нарса олиб қўйилмаган ёки олиб қўйилиши мумкин бўлмаса, унинг қийматига тенг миқдордаги нарса мусодара қилиниши белгиланган.</p>
<p>384-модда. Айблов хулосаси ёки айблов далолатномаси билан келган жиноят иши юзасидан прокурор ҳал этиши лозим бўлган масалалар</p> <p>Прокурор ёки унинг ўринбосари терговчидан айблов хулосаси ёки суриштирувчидан айблов далолатномаси билан келган жиноят ишини ўрганиб чиқиши ва:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) айбланувчи зиммасига қўйилаётган қилмиш содир этилган ёки этилмаганлигини ва бу қилмишда жиноят таркиби бор-йўқлигини; 2) қўйилган айб ишдаги мавжуд далиллар билан асослантирилган-асослантирилмаганлигини; 3) айбланувчининг исботланган барча 	<p>384-модда. Айблов хулосаси ёки айблов далолатномаси билан келган жиноят иши юзасидан прокурор ҳал этиши лозим бўлган масалалар</p> <p>Прокурор ёки унинг ўринбосари терговчидан айблов хулосаси ёки суриштирувчидан айблов далолатномаси билан келган жиноят ишини ўрганиб чиқиши ва:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) айбланувчи зиммасига қўйилаётган қилмиш содир этилган ёки этилмаганлигини ва бу қилмишда жиноят таркиби бор-йўқлигини; 2) қўйилган айб ишдаги мавжуд далиллар билан асослантирилган-асослантирилмаганлигини; 3) айбланувчининг исботланган барча 	<p>ФАТФнинг 30-тавсиясига кўра ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва тергов органлари мусодара қилиниши мумкин бўлган ёки жиноят содир этилиши натижасида олинган даромадлар эканлигида гумон қилинаётган мол-мулкни зудлик билан аниқлаш ва қидириш, шунингдек, бундай мулкни музлатиш ва олиб қўйиш чораларини кўриш учун масъул бўлишини таъминлаши кераклиги белгиланган.</p> <p>Шу мақсадда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва тергов органларига зарур ваколатлар берилиши лозимлиги қайд этилган.</p> <p>РФ ЖПКнинг 73-моддасида исботлаш талаб этилиши лозим бўлган ҳолатлардан бири сифатида мусодара қилиниши лозим бўлган</p>

<p>жинойй қилмишлари айблов мазмунига киритилган-киритилмаганлигини;</p> <p>4) жинояти фош қилинган барча шахслар айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган-қилинмаганлигини;</p> <p>5) айбловни ёки ишни тугатишга сабаб бўладиган ҳолатлар бор-йўқлигини;</p> <p>6) айбланувчининг қилмишларига тўғри ёки нотўғри тавсиф берилганлигини;</p> <p>7) терговга тегишлилик қоидаларига риоя қилинганлигини;</p> <p>8) эҳтиёт чораси тўғри ёки нотўғри танланганлигини;</p> <p>9) фуқаровий даъвони ва бошқа мулкый ундиришларни таъминлаш чоралари кўрилган-кўрилмаганлигини;</p> <p>10) жиноятнинг сабаблари ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар аниқланган-аниқланмаганлигини ҳамда уларга барҳам бериш чоралари кўрилган-кўрилмаганлигини;</p> <p>11) тергов синчковлик билан, ҳар томонлама, тўла ва холисона ўтказилган-ўтказилмаганлигини, барча важлар текширилганлигини ва ҳимоянинг илтимосномалари кўриб чиқилганлигини;</p> <p>12) ишни бирлаштиришда ёки ажратишда ушбу Кодекснинг 332-моддаси талабларига риоя этилган-этилмаганлигини;</p> <p>13) айблов хулосаси ёки айблов далолатномаси ушбу Кодекснинг 379, 380 ва 381¹²-моддаларида назарда тутилган талабларга мувофиқ тузилган-тузилмаганлигини;</p>	<p>жинойй қилмишлари айблов мазмунига киритилган-киритилмаганлигини;</p> <p>4) жинояти фош қилинган барча шахслар айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилинган-қилинмаганлигини;</p> <p>5) айбловни ёки ишни тугатишга сабаб бўладиган ҳолатлар бор-йўқлигини;</p> <p>6) айбланувчининг қилмишларига тўғри ёки нотўғри тавсиф берилганлигини;</p> <p>7) терговга тегишлилик қоидаларига риоя қилинганлигини;</p> <p>8) эҳтиёт чораси тўғри ёки нотўғри танланганлигини;</p> <p>9) фуқаровий даъвони ва бошқа мулкый ундиришларни таъминлаш чоралари кўрилган-кўрилмаганлигини, шу жумладан жиноят содир этилиши натижасидан қўлга киритилган пул маблағлари, қимматбаҳо буюмлар ва бошқа мол-мулклар, ёки уларга тенг қийматдаги мол-мулкнинг хатланганлигини;</p> <p>10) жиноятнинг сабаблари ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар аниқланган-аниқланмаганлигини ҳамда уларга барҳам бериш чоралари кўрилган-кўрилмаганлигини;</p> <p>11) тергов синчковлик билан, ҳар томонлама, тўла ва холисона ўтказилган-ўтказилмаганлигини, барча важлар текширилганлигини ва ҳимоянинг илтимосномалари кўриб чиқилганлигини;</p> <p>12) ишни бирлаштиришда ёки ажратишда ушбу Кодекснинг 332-моддаси талабларига риоя этилган-этилмаганлигини;</p>	<p>мол-мулк жиноят содир этиш натижасида олинганлигини ёхуд ушбу мол-мулкдан олинган даромадлар эканлигини ёхуд жиноят қуроли, воситалари сифатида фойдаланилганлиги ёхуд фойдаланишга мўлжалланганлигини тасдиқловчи ҳолатлар, терроризмни, экстремистик фаолиятни, уюшган гуруҳни, ноқонуний қурулди гуруҳни, жиноий уюшмани (жинойй ташкилотни) молиялаштиришнинг бошқа воситалари исботланиши лозим.</p> <p>Шу каби, Литва ЖКнинг 72-моддаси нормалари талқинига кўра, дастлабки терговни амалга оширувчи мансабдор шахс, прокурор ва судларга мол-мулкни мусодора қилиниши таъминлаш, яъни айбланувчининг жиноий фаолиятдан олинган даромадлари ҳажми, ноқонуний даромад олиш факти, айбланувчи ёки бошқа шахсларга тегишли, жиноий фаолиятдан олинган мол-мулк ёки қийматига тенг мол-мулкни қидириб топиш ва ушбу мол-мулкдан фойдаланишни чеклаш чораларини кўриш мажбурияти юкланган.</p>
---	--	--

<p>14) суриштирувчи ва терговчи ушбу Кодекснинг бошқа талабларига риоя қилган-қилмаганлигини текшириши шарт.</p>	<p>13) айблов хулосаси ёки айблов далолатномаси ушбу Кодекснинг 379, 380 ва 381¹²-моддаларида назарда тутилган талабларга мувофиқ тузилган-тузилмаганлигини;</p> <p>14) суриштирувчи ва терговчи ушбу Кодекснинг бошқа талабларига риоя қилган-қилмаганлигини текшириши шарт.</p>	
--	--	--